

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

TURGUT ÖZAL DÖNEMİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DENİZ ATILGAN

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ RECEP ÇELİK

**YALOVA
EKİM 2024**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

TURGUT ÖZAL DÖNEMİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DENİZ ATILGAN
218118030

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ RECEP ÇELİK

YALOVA
EKİM 2024

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “**Turgut Özal Dönemin Sosyal Hizmet Uygulamaları**” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Deniz ATILGAN

ÖNSÖZ

Yüksek lisans sözlü mülakatından başlayarak gerek ders döneminde gerek ise tez döneminde motive olmama yardımcı olan, desteklerini benden esirgemeyen değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Recep Çelik hocama ve değerli savunma jüri üyelerim Prof. Dr. Bedrettin KESGİN ile Prof. Dr. Orhan KOÇAK hocalarıma çok teşekkür ederim.

Lisans ve yüksek lisans eğitim süreçlerinde dünyaya daha farklı bakmama yardımcı olan, değerli bilgileri ve tecrübeleri ile bana yol gösteren Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü ve Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü akademisyenlerine;

Yüksek Lisans sürecinde her türlü desteklerini benden esirgemeyen Tuğçe ve Hülya'ya;

Her an yanımda olan, düştüğümde elimden tutan, yorulduğumda yardımcı olan, bunaldığımda bana arkadaş olan, benden asla umudunu yitirmeyen değerli annem ve babama çok teşekkür ederim.

Ekim-2024

Deniz ATILGAN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ	1
2.SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARINDAN SOSYAL REFAH DEVLETİNE	4
2.1. Sanayi Devrimi	4
2.2. Sosyal Politikanın Kavramsal Çerçevesi	4
2.2.1. Dar anlamda sosyal politika	6
2.2.2. Geniş anlamda sosyal politika	7
2.3. Sosyal Refah Devleti	8
2.3.1. Refah devletinin ortaya çıkışı	9
2.3.2. Refah devletinin tarihsel gelişimi	10
2.3.2.1. 1880 öncesi dönem	10
2.3.2.2. 1880-1929 sosyal refah devletinin kurumsallaşma dönemi	12
2.3.2.3. 1929- 1945 sosyal refah devletinin uygulanma dönemi	13
2.3.2.4. Sosyal refah devletinin altın çağı	15
3. TÜRKİYE’DE SOSYAL REFAH ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI	17
3.1. Asr-ı Saadet Dönemi ile Osmanlı Dönemi Arasında Sosyal Refah Anlayışı ve Uygulamaları	17
3.2. Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Anlayışı ve Uygulamaları	18
3.2.1. Osmanlı’da klasik dönem sosyal refah anlayışı ve uygulamaları	18
3.2.1.1. Vakıflar	18
3.2.1.2. Ahi teşkilatı	20
3.2.2. Osmanlı’da modern dönem sosyal refah anlayışı ve uygulamaları	21
3.2.2.1. Islahhaneler ve sanayi mektepleri	22
3.2.2.2. Darüşşafaka	23
3.2.2.3. Hilal-i ahmer cemiyeti (Kızılay)	24
3.2.2.4. Darülaceze	25
3.2.2.5. Hamidiye etfal hastanesi	26
3.2.2.6. Darülhayr-ı ali	27
3.2.2.7. Darüleytam	28

3.2.2.8. Himaye-i etfal cemiyeti	29
3.3. Cumhuriyet Dönemi Sosyal Refah Anlayışı ve Uygulamaları	30
3.3.1. 1920-1945 arası dönemde sosyal refah anlayışı ve uygulamaları	30
3.3.1.2. 151 sayılı ereğli havza-i fehmiye maden amelesinin hukukuna müteallik kanun.....	31
3.3.1.3. 1921 anayasası	32
3.3.1.4. İzmir iktisat kongresi	32
3.3.1.5. 1924 anayasası	33
3.3.1.6. Hafta tatili kanunu	34
3.3.1.7. Türk medeni kanunu.....	34
3.3.1.8. Umumi hıfzıssıhha kanunu	35
3.3.1.9. 3008 sayılı iş kanunu	36
3.3.2. 1945-1960 arası dönemde sosyal refah anlayışı ve uygulamaları	38
3.3.2.1. Çalışma bakanlığının kuruluşu.....	38
3.3.2.2. 4772 sayılı iş kazaları ve meslek hastalıkları ve analık sigortası kanunu	39
3.3.2.3. İşçi sigortaları kurumu.....	39
3.3.2.4. İş ve işçi bulma kurumu.....	40
3.3.2.5. Emekli sandığı.....	41
3.3.2.6. 5387 sayılı korunmaya muhtaç çocuklar hakkında kanun.....	41
3.3.2.7. 5417 sayılı ihtiyarlık sigortası kanunu	42
3.3.2.8. Sosyal hizmetler enstitüsünün kurulması	42
3.3.3. 1960-1980 arası dönemde sosyal refah anlayışı ve uygulamaları	44
3.3.3.1. 1961 anayasası	44
3.3.3.2. Sağlıkın sosyalleştirilmesi kanunu	47
3.3.3.3. Sosyal hizmetler akademisinin kurulması	48
3.3.3.4. I. beş yıllık kalkınma planı	48
3.3.3.5. Sosyal hizmetler genel müdürlüğünün kurulması.....	49
3.3.3.6. Bağ-kur	50
3.3.3.7. 2022 sayılı 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında kanun	50
4. TURGUT ÖZAL DÖNEMİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	52
4.1. Küreselleşme ve Sosyal Politikaya Etkileri	52
4.2. Liberal Politikalardan Neoliberal Politikalara.....	54
4.3. Küreselleşmenin Türkiye'ye Yansıması: 24 Ocak Kararları	59
4.4. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi	60
4.5. 1982 Anayasası.....	62

4.6. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu	64
4.7. Anavatan Partisi'nin Kurulması ve Parti Programı	67
4.8. Sosyal Hizmet Uygulaması	69
4.8.1. 3294 sayılı sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu	70
4.8.2. V. beş yıllık kalkınma planı	73
4.8.3. 24.5.1983 tarih ve 2828 sayılı sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu kanununa bir ek madde eklenmesi hakkındaki kanun	74
4.8.4. 3816 sayılı ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin yeşil kart verilerek devlet tarafından karşılanması hakkında kanun	75
4.9. 190 sayılı genel kadro ve usulü hakkında kanun hükmünde kararname	77
4.10. Kentleşme ve Gecekondu Sorunu	77
4.11. Sivil Toplum Alanında Yaşanan Gelişmeler	79
4.12. Kadın Haklarında Yaşanan Gelişmeler	81
4.13. Engelli Haklarında Yaşanan Gelişmeler	82
4.14. Yoksullukla Mücadele Alanında Gelişmeler	83
4.15. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler	84
4.16. Sağlık Alanında Yaşanan Gelişmeler	85
4.17. Turgut Özal Döneminde Sosyal Hizmet Uygulamalarının Geri Kalmasının Nedenleri	86
TARTIŞMA	88
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	94
ÖZGEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

Akt :Aktaran

COS :Charity Organization Society

DPT :Devlet Planlama Teşkilatı

ILO :International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

IMF :International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KİT :Kamu İktisadi Teşebbüsü

OECD :Organisation for Economic CO- Operation and Development (Ekonomik ve İşbirliği Kalkınma Örgütü)

SYDTF :Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu

WHO :World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TURGUT ÖZAL DÖNEMİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

ÖZET

Sosyal hizmet, ilk çağlardan bu yana var olan bir uygulama alanıdır. Sosyal hizmet uygulamalarının toplumsal yaşamda daha görülebilir bir hal alması sosyal politika alanının gelişimi ile olmuştur. Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkan sosyal sorunların çözümünde sosyal politika disiplini aktif bir rol üstlenmiştir. Sosyal politikaların güçlenmesi ile birlikte, sosyal politikaların saha da uygulanmasını sağlayan sosyal hizmetler de güçlenmiştir. Sosyal hizmet uygulamaları, toplumsal yaşamda dezavantajlı konumda bulunan bireylerin toplumsal işlevselliklerinin maksimizasyonunun sağlanması için müdahale etmektedir. Çalışma genelinde sosyal politikalar ve sosyal hizmet uygulamaları bir bütünlük içerisinde sunulmaya çalışılmıştır.

Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkan sosyal sorunlar ile devletin niteliğinde değişimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Artan toplumsal sorunların çözümü için devlet sosyal alana müdahale etmiş ve 1929 krizi sonrasında sosyal refah devleti kimliğine bürünmüştür. Sosyal refah devleti, vatandaşlara asgari yaşam şartları sunmak için mücadele eden devleti tipi olup . vatandaşlarına asgari yaşam şartları sosyal politikalar ve sosyal hizmet uygulamaları ile sunulmaya çalışılmıştır. 1945-70 arası dönemde refah devleti altın çağını yaşamış, bu dönemde devletler sosyal politikalara ve sosyal hizmetlere önem vermiş ve gelişimleri sağlanmıştır. 1960'lı yıllarda Türkiye “sosyal devlet” ilkesini benimsemiş, bu yönde sosyal hizmet alanında kurumsallaşma çalışmaları yaşanmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan krizler sonucunda kamusal sosyal harcamalardan dolayı sosyal refah anlayışı eleştirilmiş, değişen dünya şartları ile birlikte sosyal refah anlayışı terk edilmeye başlanmıştır. 1980'li yılların başında gelişmiş ülkelerde uygulamaya geçen neoliberal politikalar Türkiye’de 24 Ocak kararları ile benimsenmiştir. Neoliberal politikalar ile hayata geçirilen uygulamalar sosyal devlet anlayışını zayıflatmaya başlamıştır.

Bu çalışma ile; 1980-1993 yılları arasında Türkiye’de siyasal anlamda etkili olan Turgut Özal’ın döneminde uygulanan sosyal politikalara ve sosyal hizmet uygulamalarına verilen önem tespit edilecektir. Bu dönemde yaşanan küreselleşme ve neoliberal politikalardan etkilenen sosyal politikaların uygulama alanı olan sosyal hizmetlerin ve sosyal hizmetlerin kurumsallaşma çalışmalarının incelenmesi gerekmektedir. Çalışma sonucunda Turgut Özal döneminde benimsenen neoliberal politikaların etkisiyle birlikte sosyal hizmet uygulamalarının genellikle yoksulluk alanında yoğunlaştığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları dışında gerekli kurumsallaşma çalışmalarının yapılmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Refah Devleti, Sosyal Hizmet, Küreselleşme, Neoliberalizm

SOCIAL SERVICE PRACTICES DURING THE TURGUT ÖZAL ERA

ABSTRACT

Social work is a field of application that has existed since ancient times. The development of the field of social policy has made social service applications more visible in social life. The discipline of social policy has taken on an active role in the solution of social problems that emerged as a result of the Industrial Revolution. Along with the strengthening of social policies, social services that ensure the implementation of social policies in the field have also been strengthened. Social service applications intervene to ensure the maximization of social functionality of individuals who are in a disadvantaged position in social life. Throughout the study, social policies and social service applications have been tried to be presented in an integrated manner.

As a result of the Industrial Revolution, changes in the nature of the state began to emerge with the social problems that emerged. The state intervened in the social field to solve the increasing social problems and took on the identity of a social welfare state after the 1929 crisis. The social welfare state is a type of state that struggles to provide citizens with minimum living conditions. Minimum living conditions were tried to be provided to citizens with social policies and social service practices. The welfare state experienced its golden age between 1945 - 1970, during which states gave importance to social policies and social services and their development was ensured. In the 1960s, Turkey adopted the principle of the “social state” and institutionalization efforts were made in the field of social services in this direction. As a result of the crises experienced in the 1970s, the concept of social welfare was criticized due to public social expenditures ; and with the changing world conditions, the concept of social welfare began to be abandoned. Neoliberal policies implemented in developed countries in the early 1980s were adopted in Turkey with the January 24 decisions. The practices implemented with neoliberal policies began to weaken the concept of the social state.

With this study; the importance given to social policies and social service practices implemented during the period of Turgut Özal, who was politically influential in Turkey between 1980-1993, will be determined. It is an obligatory to examine the social services and institutionalization studies of social services, which are the application areas of social policies affected by globalization and neoliberal policies experienced in this period. As a result of the study, it was seen that the necessary institutionalization studies were not carried out except for the Social Assistance and Solidarity Foundations, where social service practices were generally concentrated in the field of poverty with the effect of the neoliberal policies adopted during the Turgut Özal period.

Keywords: Social Policy, Welfare State, Social Service, Globalization, Neoliberalism.

1. GİRİŞ

Toplumu oluşturan insanların yaşamlarını huzur ve refah içerisinde devam ettirmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması anlayışı olan sosyal politikanın tarihi devletlerin tarihleri kadar eskiye dayanmaktadır (Şenkal, 2007, s. 13). Ancak sosyal politikanın günümüzdeki anlamıyla ortaya çıktığı dönem ise sanayi sonrası ortaya çıkan sanayi toplumu ile olmuştur. Böylece sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan başta çalışma yaşamındaki işçi-işveren çatışmaları olmak üzere sağlık, eğitim, barınma ve eğitim gibi sosyal sorunlarla mücadele için sosyal politikalar yasal ve kurumsal olarak hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Sanayi Devrimi sonucunda sosyoekonomik alanda yeni bir çağ başlamış, atölyelerde yapılan üretimler yerini fabrikalara bırakmıştır. Sanayi Devrimi 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de başlamış, sanayi alanında büyük bir değişimin yaşanmasına yol açmış ve büyük toplumsal değişimlerin yaşanmasını sağlamıştır. Sanayi Devrimi sonucunda; kentsel nüfus artmış, düşük çalışma ücretleri, yüksek çalışma süreleri, emek sömürsü sonucunda sınıflar arası çatışmalar yaşanmıştır. Sanayi Devrimi ile işçi sınıfının sayısı ve sorunlarında artış yaşanırken, işveren sınıfının ise sermayesinde artış yaşanmıştır (Talas, 1995, s. 22). İşçi sınıfının kötü çalışma koşulları, kötü beslenme şartları, kadınların ve çocukların çalışma yaşamına girmek zorunda kalmaları ve düşük çalışma ücretleri nedeniyle toplumsal gerilim artmaya başlamıştır. Bu duruma müdahale edilmesi nedeniyle önce dar anlamli sosyal politika uygulamalarına geçilmiş, ilerleyen zaman ve değişen şartlarla birlikte geniş anlamli sosyal politika uygulamalarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

Dar anlamli sosyal politika, çalışma ilişkilerini konu edinmiş, işçi sınıfının sorunlarının çözümüne odaklanmıştır. Burada devlet, işçi sınıfının daha sağlıklı, elverişli ve hakça bir yaşam sürebilmesi adına mücadele etmiştir. Devletin mücadelesinin temelinde sınıflar arası bir denge kurulması bulunmaktadır (Talas, 1995, s. 52-53).

Geniş anlamli sosyal politika uygulamaları ile topluma bir bütün olarak bakılmış, toplumun bütün sınıflarını ilgilendiren çeşitli konular toplumsal sınıf farkı gözetilmeksizin ele alınmıştır. Tarım, sağlık, eğitim, ticaret, vergi politikaları vb. birçok alan geniş anlamda sosyal politikanın kapsamına girebilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere geniş anlamda sosyal politika yaşamın büyük bir alanını ve çeşitli konularını kapsayabilmektedir (Talas, 1995, s. 16). Geniş anlamli sosyal politika ile toplumsal bütünleşmenin ve uzlaşının sağlanması amaçlanmaktadır. Toplumsal çatışmanın azaltılması, huzur, refah, güvencenin sağlanması hedeflenmektedir (Bilgin, 2022, s. 96-97).

Sosyal politika ile ortaya konan politikaların sahada uygulanması sosyal hizmet uygulamaları aracılığıyla yapılmaktadır. Sosyal hizmet meslek elemanları bilgi, beceri, değer ve ilkeleriyle tasarlanan sosyal politikaların başarıya ulaşması veya yeni politikaların tasarlanarak sorunların çözülmesine hizmet etmektedirler (Bilgin, 2022, s. 97).

Sosyal politikalar dönemsel ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda şekillenebilmekte ve sunumunda farklı yapılanmalar ön plana çıkabilmektedir. Toplumlar, bünyelerinde bulunan; görme engelliler, zihinsel engelliler, muhtaç durumda olanlar, kimsesizler vb. durumda bulunan dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarını çeşitli yollarla gidermişlerdir. Sanayi Devrimi öncesinde aileler, dini örgütlenmeler ve bireylerin sosyal çevreleri dezavantajlı durumda bulunan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmuşlardır (Zastrow, 2015, s. 49-50). İlerleyen dönemlerle birlikte toplumsal yapıda görülen değişimler, toplumsal ve bireysel ihtiyaçların değişimi ile dezavantajlı bireylere yönelik kurumsallaşma ve profesyonelleşme çalışmaları başlamıştır. Örnek vermek gerekirse, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın sonlarına kadar korunmaya muhtaç çocuk sorunu geleneksel dayanışma yöntemleri ile çözülmüş, 19. yüzyılın sonlarında yaşanan savaşlar ile artan korunmaya muhtaç çocuk sayısı ile birlikte Darülaceze, Darüleytam, Himaye-i Etfal Cemiyeti vb. kurumlar ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu değişim sosyal politikanın ve sosyal politikaların sahada uygulanmasını sağlayan sosyal hizmetlerin dönemsel ihtiyaçlar doğrultusunda dönüşümünü gözler önüne sermektedir.

19. yüzyıl sonlarında başlayan, 1929 krizi ile güçlenen ve 1945-70 arası dönemde altın çağını yaşayan refah devleti anlayışı ile devletler çeşitli görev ve sorumluluklar üstlenmişlerdir. Refah devleti anlayışında halka insan onur ve haysiyetine yaraşır asgari refah şartlarında bir yaşam sunulması hedeflenmiştir. Refah devleti gelir dağılımında adaletin sağlanması için: politikalar üreten eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma vb. alanları düzenleyen ve geniş anlamlı sosyal politikalar uygulayan bir devlet biçimidir (Serter, 1994, s. 32-33). Sunulan bu hizmetler ile refah yaygınlaşmış, halkın çalışma şartlarında ve yaşam kalitelerinde iyileşmeler görülmüştür. 1945-70 arası dönemde dünya genelinde ve ülkemizde sosyal hizmet uygulama alanlarında kurumsallaşmalar başlamıştır. Bu kurumsallaşmalar ile mesleki profesyoneller yetişmiş ve sosyal politikaların uygulamaları mesleki profesyonellerce yürütülmüştür.

74-75 krizi ile refah anlayışının altın çağı sona ermeye başlamış, refah anlayışının altın çağında yaşanan gerilimler ve problemler ortaya çıkmaya başlamıştır (Kara, 2013, s. 104). 1970'li yılların son dönemlerinde sosyalist alternatifiin çöküşü, küreselleşme ile

neoliberalizmin yükselişı ile refah anlayışında önemli bir güç kaybı yaşanmıştır (Özdemir, 2009, s. 62).

1980’li yıllarla birlikte ülkemizde ve dünyada etki alanı genişleyen küreselleşme ile birlikte neoliberal politikalar benimsenmiş, refah devleti anlayışı geri plana atılmıştır. Neoliberal politikalar ile devletin müdahaleci yapısı terk edilmiş devlet yeniden denetleyici yapıyı benimsemiş, kamusal sosyal yardımlar azaltılmış, özel sektör güçlenmiştir. Neoliberal politikaların benimsenmesi ile sosyal politikaların uygulama alanı olan sosyal hizmetlerde gerilemeler yaşanmış, bu alanda devletin etkinliği azaltılarak ivil toplum kuruluşlarının ve geleneksel dayanışma yöntemlerinin ön plana çıkması ile sosyal hizmetlerin gelişimine darbe vurulmuştur.

1980’li yıllar Türkiye’de değişimin ve dönüşümün başlangıcı olmasından dolayı incelenmesi gerektiği düşünülerek bu çalışma yapılmıştır. 1980 sonrası dönemde Türkiye’de Turgut Özal’ın benimsediği politikalar nedeniyle refah anlayışının geri plana atılmasından dolayı dezavantajlı gruplara yönelik çalışmaların azalması ve sosyal hizmet uygulamalarının giderek sivil topluma terk edilmesi bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bu tez ile literatüre günümüzde sosyal hizmet mesleğinin geri planda kalmasının ve gelişememesinin nedenlerinin neler olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

2.SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARINDAN SOSYAL REFAH DEVLETİNE

2.1. Sanayi Devrimi

Sanayi Devrimi sonucunda değişen şartlar ile birlikte toplumsal yaşamda köklü dönüşümler yaşanmış, işçi ve işveren sınıfları ortaya çıkmıştır. Bu sınıflaşma sonucunda toplumsal yaşamda çeşitli sorunlar görülmüştür. Bu sorunların çözülebilmesi adına farklı yöntemlere başvurulmuştur. Bu önemli çözüm yollarında birisi de sosyal politikaların üretilmesi ve bu politikalar ile toplumsal barışın ve uzlaşmanın sağlanmasıdır.

Sanayi Devrimi, 18. yüzyılı ile 19. yüzyılın başlarında yaşanan ve toplumsal yaşamda önemli değişiklikler yaratan bir dizi buluşun üretimin yapısında yarattığı birtakım değişiklikler olarak tanımlanabilir. Net bir tarih olmamasına rağmen 1760 ile 1829 yılları arasındaki dönem olduğu kabul edilmektedir. İngiltere’de yaşanan tekstil ve demir-çelik atılımları Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkmasında oldukça önemlidir (Şenkal, 2007,s. 16). Sanayi devrimi ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda bir devrim yaratmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte geleneksel üretim yöntemleri terk edilmiş, modern makinelerin kullanımı yaygınlaşmıştır (Talas, 1995, s. 22). Sanayi devrimi sonucunda yeni üretim biçimi yeni bir yaşam biçiminin oluşumuna yol açmıştır. Çalışma ve barınma alanları birbirinden ayrılmıştır. Yaşama biçimindeki değişim toplumsal yapıda da değişimlere neden olmuştur (Günay, 2002, s. 8). Sanayi Devriminin sonucunda tarım alanında makineleşme başlamış, bu makineleşmenin sonucunda ise insan gücüne duyulan ihtiyaca gerek kalmamıştır. Geçimlerini tarımsal faaliyetlerde çalışarak sağlayan köylüler, fabrikalarda çalışabilmek amacıyla kırdan kente göç etmek zorunda kalmışlardır (Bitmez, 2018, s. 14). Kırdan kente göçler ile birlikte geleneksel dayanışma yöntemleri işlevsiz kalmış, aile ve akrabalık bağlarında kopuşlar yaşanmıştır (Zastrow, 2015, s. 52). Kente göçlerin artması ile birlikte geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir (Tuncay ve Tekin, 2021, s. 80).

2.2. Sosyal Politikanın Kavramsal Çerçevesi

Sanayileşme ile birlikte toplumsal yaşamda büyük sorunlar ortaya çıkmış, işçi sınıfının doğuşu ile birlikte kırdan kente göç, hızlı nüfus artışı, işsizlik vb. sorunlar oluşmaya başlamış ve toplumsal barışın ve uzlaşının bozulmasına neden olmuştur (Şenkal, 2007, s. 24). İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile 19. Yüzyılın ikinci yarısında insanlar daha sefil bir hayat sürmeye başlamış ve işçi ile işveren sınıfları arasında yaşanan çatışmalarda artış görülmüştür. İşçi, işveren çatışmalarının yoğunlukla yaşandığı Batı Avrupa’da bu sınıf

çatışmalarının azaltılması, toplumsal uzlaşının sağlanması, emekçi sınıfın çalışma yaşamındaki sorunlara(hastalık, iş kazası, düşük ücretler vb.) karşı korunması için bazı çalışmaların yapılması zorunlu bir hâl almıştır (Koray, 2005, s. 24). Sınıflar arası uzlaşının sağlanması, işçi sınıfın korunması ve sosyal haklarının sağlanmasına yönelik fikirler sosyal politikanın ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Sosyal politika, çok uzun zamanlardan bu yana var olan ve odağına insanların emek gücünün korunmasını almış olan bir yapıdır. Sosyal politikanın bugünkü anlamını kazanabilmesi için çok uzun zamanların geçmesi, toplumların çeşitli yapılarında köklü dönüşümlerin gerçekleşmesine ihtiyaç duyulmuştur. (Talas,1992, s. 13).

Sosyal politika; devletlerin, resmi sosyal kurumların, özel kurumların ve sivil toplum kurumlarının, toplumda bulunan farklı sosyal grupların yaşam şartlarının iyileştirilmesi amacıyla uyguladıkları tedbirler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal politika ile toplumda ortaya çıkan çeşitli sorunların çözüme kavuşturulması, sosyal refahın toplumun geneline yayılmasının sağlanması hedeflenmektedir (Seyyar, 2002, s. 544).Sosyal politika, 19. Yüzyıl itibariyle sosyal bilimler literatürüne girmiş, odağına bireyi, bireyin de içerisinde yaşadığı toplumu ve toplumsal sorunları koymuştur. Sanayi Devrimi, sosyal politikaların doğuşunda her ne kadar etkili olsa da önceki dönemlerde de baskıya maruz kalan ve ezilen bireylerin olduğu bilinen bir gerçektir. Sosyal politika, Sanayi Devrimi ile birlikte kurumsallaşmıştır (Tetik, 2022, s. 1). Sosyal politikanın disiplinleşmesi Sanayi Devriminden sonra olsa da köken olarak insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar gitmek mümkündür. İnsanların hayatında sosyal problemler ve bu problemlere karşı çözüm bulmak amaçlı faaliyetler her dönemde var olmuştur (Şenkal, 2007, s. 28).

Sosyal siyaset kavramı dilimize Almancadan geçmiştir. Farklı ülkelerde sosyal politika olarak da bilinip kullanılmaktadır. Sosyal politika kavramının Latince ve Yunancadan oluşmaktadır. Kavram, toplumun yararını gözetmek, toplumsal çıkarların sağlanması anlamlarına gelmektedir (Tetik, 2022, s. 9). Sosyal politika, toplumda yaşayan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli faaliyetler yürüten ve multidisipliner bir yapısı olan bilim dalıdır. Sosyal politika, ekonomi, hukuk, çalışma ilişkileri vb. bilim dalları ile yakından ilişkilidir (Şenkal, 2007, s. 26). Güven'e göre (2016, s. 22); sosyal politika, demokratik düzeni esas alan, Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkan sorunların sosyal reform yöntemiyle çözülmesini amaçlamaktadır.

Sosyal politika başlangıç aşamasında işçi sorunlarına odaklanmış, ilerleyen dönemlerde ise çalışma alanını genişletmiş olan bir bilim dalıdır. Sosyal politikanın dar ve geniş anlamları bulunmaktadır.

2.2.1. Dar anlamda sosyal politika

Dar anlamda sosyal politikayı, işçi sınıfının temel problemlerini çözmeye yönelik bir çalışma alanı olarak tanımlamak mümkündür. Dar anlamda sosyal politika öncelikli olarak emek-sermaye eşitsizliğinin görüldüğü sanayileşen toplumlara yönelik bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmakta ve artan emek-sermaye sorununu gidermeye çalışmaktadır. Dar anlamda sosyal politikaların uygulanmaya başlandığı dönemde emekçi sınıfın haklarının korunmasına yönelik yasal veya kurumsal müdahalelerin olmadığı bir dönemdir. Toplumda büyüyen sosyal çatışmaların önlenmesi konusunda sosyal politika uygulamalarının gündeme gelmesi en doğru yol olmuştur(Koray, 2005, s. 24-25). Sosyal politika, sadece devletin yürütmüş olduğu faaliyetleri ve küçük kitlelere yönelik faaliyetleri kapsıyorsa, burada dar anlamlı bir sosyal politika faaliyetleri ile karşılaşılmaktadır(Talas, 1995, s. 52).

Devletler, dar anlamda sosyal politika düzenlemeleri ile işçi sınıfını sermaye sınıfına karşı korumuştur, bu korumayı sağlarken de çalışanların haklarını yasal yollar ile garanti etmiştir. Böylelikle Sanayi Devrimi sonucunda oluşan toplumsal çatışmaların ve sosyal sorunların çözülmesi amaçlanmıştır. Burada işçilerin işverene karşı korunması istenmiştir (Bitmez, 2018, s. 7-8). Dar anlamda sosyal politika faaliyetleri ile işçi sınıfın sorunları giderilmiş, toplumsal çatışmaların azalması, sosyal sorunların giderilmesi ve toplumsal barışın sağlanması için sosyal politikalar bir tür önleyici mekanizma rolünde kullanılmıştır.

Dar anlamda sosyal politikadan şu sonuçlara ulaşılabilir (Güven, 2016, s. 13):

- Kapitalist toplum yapısı ve düzeninin olağan bir sonucudur;
- İşçi ile işveren sınıfı arasında var olan çatışmalardan yola çıkmaktadır;
- Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkmış olan sosyal sorunların çözümüne ve özellikle işçi sınıfında oluşan yıkımları önlemeye çalışmaktadır;
- Sosyal adaleti; sosyal refahın, sosyal dengenin, sosyal bütünleşmenin sağlanmasının ve toplumsal düzenin devamı için şart olarak görmektedir;
- İş hayatını, toplumsal yaşamın temel unsuru olduğunu düşünmekte, bu kapsamda emek pazarları, ücretler, iş yeri çalışma koşulları, bireyler arası ilişkiler, sendikal faaliyetler, toplu iş sözleşmeleri vb. konular ile alakadar olmaktadır.

Özetlemek gerekirse; dar anlamda sosyal politika Sanayi Devrimi'nin ortaya çıktığı dönemde toplumsal yaşamda önemli bir yer işgal eden çalışma ilişkilerini konu edinmiş, işçi işveren sorunlarının çözümü ile toplumsal barışın ve toplumsal uzlaşının sağlanabilmesi için faaliyetlerde bulunmuştur.

2.2.2. Geniş anlamda sosyal politika

Geniş anlamlı sosyal politika; toplumu bir bütün olarak ele alan, sadece çalışma ilişkilerine odaklanmayan, toplumda var olan bütün sınıfları ve konuları kapsayan bir disiplindir. Sağlık, eğitim, zanaat ve esnafın çeşitli risklere karşı muhafaza edilmesi, dezavantajlı kitlelerin korunması vb. konular geniş anlamda sosyal politikanın kapsamında ele alınmıştır. Geniş anlamda sosyal politika ile toplumsal yaşamda var olan büyük bir alan ve değişik konular kapsamaktadır (Talas, 1995, s. 53).

Geniş anlamda sosyal politika, toplumsal yaşamda etkili olan ekonomik olayların bütün sonuçlarının toplumda yarattığı bütün etkileri konu edinmektedir. Bu anlamda sosyal politika, toplumsal yaşamda var olan bütün sınıfların ve grupların refahları, sosyal sorunları ve sosyal durumlarıyla ilgilenmektedir. Toplumsal sınıflar arasındaki refah farkının azaltılması için çalışmaktadır. Burada barınma, sağlık, yoksulluk, eğitim, iş yaşamı, çevresel problemler vb. hep birlikte ele alınmaktadır. Geniş anlamda sosyal politika 2. Dünya Savaşı sonrasında, Refah Devleti ile birlikte gelişmiştir. (Güven, 2016, s. 14-15).

Koray'a göre (2005, s. 27-28); geniş anlamda sosyal politika uygulamalarının bazı özelliklerinin tanımlanması mümkündür. Bunlar;

- Genellikle devletler tarafından yürütülen politikalardır ve varlıklarını insan haklarının ve demokrasilerin gelişimlerine borçludurlar;
- Bir taraftan, demokratik sistemde devletin toplumsal yaşamda var olan sınıflar ile çıkarlar arasında bir uzlaşma sağlama ihtiyacı ile ilgiliyken, diğer taraftan devletin toplumdaki eşitlik ve adaleti sağlama görevinden ortaya çıkmaktadır;
- Geniş kapsamlı sosyal politika, toplumsal yaşamda var olan çeşitli grupları ve sorunları konu edinen sosyal adalet, eşitlik vb. anlayışla birleşen bir politika yapısına bürünmüştür;
- Bu alanlarda toplumsal dinamiklerin daha kısıtlı kaldığı yerlerde ise, sosyal politikalar kapsam ve içerik bakımından yetersiz gelmekte, böylece sosyal politikaların sosyal

haklar konusunda ve sosyal vatandaşlık alanıyla birleşemeyen bazı sosyal hizmetler ile sosyal yardımlar yapısından ileriye gitmesi mümkün olamamaktadır.

Sosyal politikanın kapsamının genişlemesi ile birlikte sosyal politika sadece işçi-işveren arasında bir sorun çözücü yapı olmaktan çıkmış, toplumsal yaşamın genelinde var olan sorunların çözümünde uygulamalar geliştirmeye başlamıştır. Böylelikle sosyal politikaların müdahale ve mücadele alanları genişlemiş, sosyal politika toplumun her alanında var olagelmıştır. Sosyal politikaların alanları genişledikçe çalışma alanlarında da artış görülmüştür. Sosyal yardımların sağlanması, gelir dağılımının düzenlenmesi, bireylerin eğitim hakkının savunulması, barınma problemlerine yönelik faaliyetlerin yürütülmesi önemli örneklerdir. Sosyal politika zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre kendisini güncellemiştir.

Sosyal politika, toplumdaki hak ve özgürlük alanlarının genişlemesi ile birlikte dar bir kapsam ve anlamın dışına çıkmakta, sosyal politikaların uygulandıkları alanlar arttıkça devletin salt sosyal politika uygulayıcısı olmaktan çıkarak “sosyal refah devleti” şekline geçtiği görülmektedir (Koray, 2005, s. 28-29).

2.3. Sosyal Refah Devleti

Refah devleti konusunda çok farklı tanımlar bulunmakta, bazı yazarlar refah devleti ile sosyal devletin aynı anlama geldiğini belirtmektedir.

Refah devletini Seyyar (2002, s. 428); Toplumda yer alan bütün vatandaşların asgari yaşam ihtiyaçlarını sağlamaya ve toplumsal fırsat eşitliğini korumaya yönelik sorumluluklar üstlenen, iş hayatında tam istihdamın sağlanması; kamu harcamaları ile eğitim, sağlık, barınma, yoksul kesimlere yönelik yardımların sağlanması vb. konularda bilinçli uygulamaların hayata geçmesini sağlayan sanayi devleti olarak tanımlamaktadır.

Güven’e göre refah devleti; toplumdaki refah kaynağı konumunda olan ekonomik gelişmeleri hızlandırma ve toplumdaki refahın sınıflar arasında ayrım yapılmadan, dengeli ve adil bir şekilde dağıtılmasını sağlayan devlet biçimidir. Buna göre; sosyal refah devleti, geçmişte devlet tarafından sağlanan adalet, asayiş sağlama ve savunma görevlerinin yanı sıra toplumun eğitiminin sağlanması, sağlık sorunlarının çözüme kavuşturulması, barınma sorunlarının çözümü, yoksulluk çeken bireylere sosyal yardımın sağlanması vb. konularda da kamusal hizmetler yürütmek zorundadır (Güven, 2016, s. 81).

Farklı bir tanıma göre ise refah devleti, tarihsel süreç içerisindeki sosyo-ekonomik dönüşümlerin sonucunda gelişim gösteren, bu gelişim ve değişimlere göre biçimlenen bir devlet şeklidir. Refah devletinin var olma sebebi; toplumdaki yoksulluğun azaltılması, gelir dağılımının daha adil bir şekilde yapılması, toplumdaki çeşitli tehlikelere karşı bireylerin garanti altına alınmasının sağlanması ve sosyal sorunların çözülmesini sağlayacak olan sosyal hizmetlerin sunumunun sağlanmasıdır. Refah devleti, ekonomiden kaynaklanan ve kaynaklanacak olan sorun ve fırsatların dengelenmesi için mücadele eden devlettir (Bayraktar, 2012, s. 252).

Sosyal refah devletini aslında geniş anlamli sosyal politika uygulamalarının biraz daha gelişmiş bir hali olarak tanımlamak mümkündür. Refah devleti üzerinde yapılan tanımlamalarda genellikle refahın toplumun geneline yayılmasının sağlanması, toplumsal fırsat eşitliğinin sağlanması, eğitim, sağlık, konut, çevre sorunları vb. konulardaki uygulamaların devlet eliyle gerçekleştirilmesine vurgu yapılmaktadır.

2.3.1. Refah devletinin ortaya çıkışı

Literatürde refah devleti kavramı ile sosyal devlet kavramları genellikle aynı anlamda kullanılmıştır. Temel noktada refah devleti ile sosyal devlet toplumsal sorunların çözümü, toplumda sosyal adaletin sağlanması, bireylere asgari bir geçim güvencesinin sağlanması vb. konularda ortak amaçlara sahiptirler (Tetik, 2022, s. 60).

Refah devletinin ortaya çıkışı karmaşık, dinamik ve birden farklı toplumsal oluşumdan meydana gelmiştir. Sanayileşmenin hızlı bir şekilde yaşandığı 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan hızlı zenginleşme, teknolojiye yaşanan gelişmeler ekonomik alanın yanı sıra toplumsal yaşamda ve siyasal düzende de önemli derecede değişimlere neden olmuştur. Kapitalizmin üretim biçiminde köklü değişime neden olması ve bu değişim sonucunda ortaya çıkan işçi sınıfının kötü çalışma koşulları ve yaşam biçimleri, yoksulluğun toplumda giderek yaygınlaşması, çalışma hayatında ki hastalık ve iş kazalarının yaşanması toplumda yeni sorunların doğmasına yol açmıştır. Refah devletinin ortaya çıkışı bu olgulardan bağımsız olarak değerlendirilemez (Durdu, 2009, s. 41-42; Şaylan, 2016, s. 105). 19. yüzyılda işçi hareketlerinin toplumsal yaşamda ve siyasi arenada bir güç olarak görülmeye başlanması ile liberal yönetim tarzında önemli bir güç kaybı yaşanmıştır. İşçi sınıfının güçlenmesi ve piyasa ilişkilerinin toplumsal yaşamda yaygınlaşmasıyla sosyal alanı kısıtlı devlet müdahalesi anlayışıyla kontrol altında tutmak zaman ilerledikçe zorlaşmıştır. 1840'lı yıllardan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden süreçte yükselen radikal fikirlerin kontrol altına

alınmasının devletin sosyal alandaki müdahalelerinin artmasıyla mümkün olacağı anlaşılmıştır. Refah devleti, toplumsal uzlaşının sağlanması temelinde kurulmuş olan bir yapıdır. Sosyal alanın genişlenmesi, devleti sınıflar üstü bir pozisyona taşımış ve devletin müdahale alanının genişlemesine yol açmıştır (Özbek, 2002, s. 8). Yaşanan gelişmelerin sonucunda toplumsal sınıf çatışmalarının, toplumsal huzursuzluğun, var olan sınıflar arası farklılıkların giderilmesi ve toplumsal barış ile toplumsal uzlaşının sağlanması için “sosyal devlet/refah devleti” düşüncesi oluşmuştur. Toplumda ihtiyaç olduğunda “sosyal devlet/refah devleti” gidişata müdahale etme anlayışındadır (Koray, 2005, s. 50) Refah devleti, ekonomik büyümenin ve toplumsal kalkınmanın sağlanması amacıyla ekonomiye çeşitli müdahalelerde bulunmakta, bu müdahaleler ile birlikte üretimi arttırmaya çalışmaktadır. Bu müdahaleler ile toplumsal refahın artırılması (Yay, 2014, s.149) ve arttırılan bu refah ile toplumsal sınıflar arasındaki çatışmaların önlenmesi amaçlanmaktadır.

Sosyal devleti daha önce devletin üstlenmediği görevleri üstlenen devlet biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Sanayi devrimi sonucunda yaşanan sınıflar arası çatışmalar ve sosyal sorunların artışı ile devletin bu alana müdahale etmesi gerektiği anlaşılmıştır. Daha önce herhangi bir müdahalede bulunmayan devletler zamanla toplumsal uzlaşının sağlanması amacıyla daha müdahaleci bir yapıya dönüşmüştür. Devletin bu müdahaleci yapıya bürünmesi ile refah devleti şekli ortaya çıkmış, toplumdaki sosyal adaletin sağlanması, sınıflar arası çatışmanın engellenmesi, refahın toplumun geneline yayılması ve toplumdaki bütün sınıfların eşit haklara sahip olabilmesi adına uygulamalar geliştirmiştir.

2.3.2. Refah devletinin tarihsel gelişimi

Sosyal politikaların uygulama alanlarının genişlemesi ile ortaya çıkan refah devletlerinin faaliyetleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. İngiltere’de 1601 yılında yasalaşan yoksulluk yasası da aslında bir refah devleti uygulamasıdır. Ancak refah devleti, Bismarck Almanya’sındaki sosyal sigorta uygulamaları ile toplumsal yaşamda hissedilmiştir. Refah devletin 1929 yılında Amerika’da başlayan ve bütün dünyada etkili olan ekonomik kriz ile kurumsallaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın bitişi ile 1975 yılları arasında refah devleti altın çağını yaşamış, neoliberal ekonomiye geçişle birlikte refah devleti eski gücünü kaybetmiştir.

2.3.2.1. 1880 öncesi dönem

Refah devletinin ilk uygulamaları orta çağa dayanmaktadır. Orta çağ düşüncesine göre; insanlar zenginliklerinin hırsına kapılmamalı, sahip oldukları varlıklarının diğer insanlar için

kullanarak bu zenginliklerin kabul edilmesini sağlamalıydılar (Tuz, 2010: 36). İngiltere’de yoksulluk sorununa yönelik faaliyetler 14. yy ortalarına dayanmaktadır. Bu çalışmalar her ne kadar günümüz sosyal refah uygulamalarından farklı olsa da işçi haklarının korunması ve yoksulluk sorununa daha fazla önem verilmesi bakımında bir başlangıç olma noktasında önemlidir (Kongar, 1972, s. 149). İngiltere’de yoksulluk sorunu ile ilgili ilk yasa 1348’de veba salgını sonucunda çıkarılmıştır. Kral VIII. Henry yoksulluk sorununa karşı ciddi tedbirler alan ilk devlet yöneticisidir (Yolcuoğlu, 2017, s. 64). 1601 Elizabeth Yoksullar Yasası toplumdaki ekonomik refahın sağlanması konusundaki devletin görevlerinin ortaya çıkması konusunda önemli bir dönüm noktasıdır (Bolgün, 2016, s.11). 1601 Elizabeth Yoksulluk Yasası dünya üzerinde sosyal refah hizmetlerine ihtiyaç duyulduğunun ve sosyal refah hizmetlerinin başlaması gerektiğinin işaretini vermiştir (Yolcuoğlu, 2017, s. 67). 1802 yılında kabul edilen ”Çırakların Bedensel ve Tinsel Sağlıkları Hakkında Yasa” ile yünlü ve dokuma sanayiinde çalışan çocukların korunması amaçlanmıştır. Yasa ile günlük çalışma saati 12 saat ile sınırlandırılmış, çocukların gece çalıştırılması yasaklanmıştır. Bu yasadan sonra 1819’da çocukların korunması ile ilgili ikinci yasa Parlamento’da kabul edilmiştir. Bu yasaların devamı olarak 1825, 1831, 1833 yıllarında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Talas, 1995, s. 265-267). 1824 yılında İngiltere’de işçi sendikalarının yasal statüye kavuşmasını sağlayan Sendikalar Yasası çıkarılmıştır(Güven, 2016, s. 86). Çıkarılan bu sendika yasası ile birlikte işçi sınıfının örgütlü yapısı güçlenmiş, işçi sınıfının hak arama mücadelesinde önemli bir seviyede yol alınması sağlanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde 20. yüzyılın ortalarına kadar devlet müdahaleci bir yapı benimsememiş, kamu yardımları daha çok hayırseverlik ekseninde ele alınmış ve yararlanılanlar açısından küçük düşürücü bir uygulama olarak ele alınmıştır(Tuz, 2010, s. 39). 19. yüzyılın başlarında ABD’de yaşanan çeşitli ekonomik krizler kamunun sosyal refah sağlama konusundaki gücünü kısıtlanmakta ve refahın sağlanması konusunda özel alan güçlenmekteydi 1817 yılında kurulmuş olan New York Yoksulluğu Önleme Derneği, 1843 yılında kurulmuş olan New York Yoksulların Koşullarını Geliştirme Derneği vb. sivil toplum kuruluşları diğer ABD kentlerine de yayılmıştır. Bu dönemde “Charity Organization Society (COS)”ler ön plana çıkmaktadır. 1877’de ABD’nin Buffalo şehrinde açılmış olan bu gönüllü topluluklar hızla ABD’nin diğer şehirlerine de yayılmıştır. COS’lar toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal yardımların sağlanması konularına yoğunlaşmış ve ABD’de sosyal refahın gelişiminde ve yaygınlaşmasında önemli roller üstlenmişlerdir (Karataş, 1999, s.37).

Birçok farklı ülkeye benzer şekilde Fransa’da da toplumsal politikaya yönelik ilk önlemler çocukların korunması alanında ortaya çıkmıştır. Fransa’da 1841 tarihinde çıkarılan yasa ilk toplumsal politika önlemi olarak ele alınmaktadır. Yasanın kapsamı dar olmakla birlikte, 16 yaş altında olan çocukların sağlıkları açısından zararlı olan ve tehlike barındıran işlerde çalışmaları yasaklanmıştır. 8-12 yaş aralığındaki çocukların günlük en fazla 8 saat çalıştırılması kararlaştırılmıştır. 8 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. (Talas, 1995, s. 287). 1874 yılında çıkarılan ikinci bir yasa ile fabrikada çalıştırılan çocuklar için 12 yaş sınırı getirilmiş ve çalışma saati 12 saat ile sınırlandırılmıştır. Bu yasa ile aynı zamanda kadınların ve çocukların yer altında yapılan işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Fransa’da işçi sınıfının örgütlenerek sendika kurmasına 1884 yılında çıkarılan yasa ile izin verilmiştir (Güven, 2016, s. 87).

1880 öncesi uygulamalar ile aslında refah devleti hizmetlerinin başlangıcı gerçekleştirilmiş, devletin sosyal sorunlara müdahale etmesi gerektiği görülmüştür. Toplumda herhangi bir güvencesi olmayan kesimin aslında devlet tarafından korunması gerektiği anlaşılmıştır. Bu düzenlemeler ve yasalar devletlerin yoksulluk sorununa müdahale etmesi gerektiğini göstermiştir.

2.3.2.2. 1880-1929 sosyal refah devletinin kurumsallaşma dönemi

1870’li yıllarla başlayan dönem aslında refah devleti uygulamaları bakımından bir başlangıç ve tecrübe dönemidir. Bu dönemde sınıflar arası çatışmalar artmakta, toplumsal yaşamda haklarını arayan işçi hareketlerinin artması ile sosyal sorunlar yaşanmaktadır. Bunlardan dolayı işçi sınıfının ve toplumdaki yoksul kesimin üzerinde yoğunlaşan sosyal güvenlik politikaları önem kazanmıştır(Koray, 2005,s. 85).Refah devleti oluşumundaki ilk uygulamalar sosyal sigortaların ortaya çıkışı ile başlamaktadır (Koray, 2002, s.169). Refah devleti, modern sosyal politikalarla eşit olarak kabul edilmektedir ve ilk olarak Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Topluma yönelik yaklaşım ve uygulamalar, sosyal güvenlik sağlamaya yönelik kurumların gelişimi, işçi sınıfı ve hareketlerinin güçlenmesi vb. yaşanan gelişmeler refah devletlerinin oluşumuna katkı sunmuştur (Çalışkan, 2017, s.17).

19. yüzyılın sonunda Almanya’da Bismarck döneminde uygulanmış olan sosyal sigorta uygulamaları refah devletinin gelişimi açısından oldukça önemlidir. 1883 yılında yasalaşan hastalık sigortası, 1884 yılında yasalaşan iş kazası sigortası ve 1889 yılında yasalaşan yaşlılık ve engellilik sigortaları ile birlikte bir sosyal sigorta sistemi oluşmuştur (Buğra, 2021, s.62). Bismarck döneminden sonra İsveç, İrlanda, Çekoslovakya, Danimarka, Yeni Zelanda ve

Avustralya’da da 1908 yılına kadar bir takım sosyal yasalar yürürlüğe girmiştir (Özdemir, 2008, s.52).

İngiltere’de 1908 yılında yaşlılık sigortası çıkarılmış yasa yeterli bir gelir desteği sağlanmasını hayata geçirememiştir ancak alanda öncü olması bakımından önemlidir. 1911 yılında çıkarılan, sağlık ve işsizlik sigortasının kurulmasını sağlayan Ulusal Sigorta Yasası İngiltere’de sosyal güvenlik alanında önemli bir çalışma olmuştur. 1925 yılında “Dul, Yetim ve Yaşlılık Sigortası” çıkarılmıştır (Talas, 1995, s.277).

İngiltere ve Almanya’da ilk olarak görülen ve ilerleyen zamanla birlikte diğer ülkelerde de görülen reformlar 1914’te başlayan I. Dünya Savaşı ile birlikte azalış göstermiştir. Savaş döneminde devletin artan sorumlulukları ile birlikte kamu kaynakları daha çok acil ihtiyaçlara ve savunmaya aktarılmıştır (Tuz, 2010, s. 39), savaş sonucunda devletler savunma ve acil ihtiyaçlara savaş dönemindeki kadar ihtiyaç duymadıklarından dolayı refah devleti uygulamalarında artış görülmüştür.

2.3.2.3. 1929- 1945 sosyal refah devletinin uygulanma dönemi

1929 yılında ABD’de yaşanan büyük ekonomik kriz, sosyal refah devletine geçiş konusunda önemli bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır. Uygulanan ekonomi politikalarının krizi çözmek ve yönetmek konusunda yetersiz kalması, sosyal sorunların çözülmesi konusunda liberal politikaların yetersiz kalması devletin bazı sorumluluklar üstlenmek zorunda kalmasına neden olmuştur. 1929 krizi ile birlikte devlet sosyal düzeni sağlama konusunda öne çıkmak zorunda kalmıştır (Tetik, 2022, s. 67)

29 Ekonomik krizine yönelik alınan ekonomik tedbirlere karşın kriz giderek derinleşmiş ve yaygınlaşmıştır. Krizin zamanla daha yıkıcı sonuçlara neden olması ile birlikte ülkeler genellikle daha korumacı politikalar uygulayarak krizin etkilerinden kurtulmaya çalışmışlar ve çeşitli reformlar ile sosyal hayata müdahale etmişlerdir (Şaylan, 2016, s. 100-101; Muyan, 2016, s.1).

1929 Ekonomik krizi, kapitalizm tarihinin en büyük krizidir ve bu krizin ortaya çıkmasına neden olan temel faktör liberalizmin benimsemiş olduğu ekonomi politikasıdır. Liberalizmin ekonomi politikasına göre; devlet sosyal alana müdahale etmemeli ve piyasa kendi haline bırakılarak dengeye gelmesi beklenmelidir. Bu anlayış sonucunda yaşanan 1929 Dünya ekonomik krizi ile ülke ekonomileri küçülmüş, işsizlik artmış, insanların yaşam

standartlarında hızlı bir düşüş görülmüştür. Yaşanan bu krizden kurtulmak için Keynesçi devlet anlayışına geçilmiştir (Çalışkan, 2017, s. 14-15).

Keynesçi yaklaşıma göre devletin ekonomiye müdahalesinde iki amaç vardır. Birinci amaç ekonomik kalkınma sağlamaktır. Burada tam istihdamın sağlanması, işçi-işveren sınıfları arasındaki ilişkilerin yumuşatılması ve çalışma hayatının kontrol altına alınması amaçlanmaktadır. İkinci amaç toplumsal hizmetlerin tüm topluma yayılmasının sağlanması ve gelir transferi konusunun geliştirilmesidir. (Sallan Gül, 2004, s.150).

John Maynard Keynes, kamu harcamalarının arttırılması gerektiğini düşünen bir iktisatçıdır. Muhafazakâr iktisatçılar ise, harcamalar konusunda indirim yapılması gerektiğini ve düşük borçlanmayı savunmuşlardır. Muhafazakâr görüşün uygulandığı ABD’de fiyatlar giderek düşmüş ve işsiz insan sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. 1929 Dünya ekonomik krizinden sonra ABD’de, devlet ekonomik işleyişe müdahale etmeye başlamış, toplumsal refahın sağlanması konusunda sorumluluklar üstlenmiş ve geleneksel yaklaşımlar terk edilmiştir. 1933’de ABD başkanı Roosevelt, New Deal (Yeni Düzen) olarak adlandırılan birtakım yasal düzenlemeleri uygulamaya koymuştur. Bu yasa ABD’de refah devleti uygulamalarının başlangıcının sembolü olmuştur. ABD’de uzun vadede olumlu ve kalıcı sonuçlar getirmesi istenen düzenlemeler için 14 Ağustos 1935 tarihinde Sosyal Güvenlik Yasası kabul edilmiştir. (Tuz, 2010, s. 40; Kara, 2013, s. 85-87).

İngiltere’de ise bu gelişmeleri 1942 yılında yayınlanan Sir William Beveridge tarafından yazılan Beveridge Raporu takip etmiştir. Keynes’in düşüncelerinden etkilenen Beveridge bir takım öneriler sunarak toplumsal refahın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Beveridge’in önerileri temel olarak dört ana ilke ekseninde toplanmıştır: (1) Sosyal sigorta sistemi bütün vatandaşları kapsamalıdır. (2) Hastalık, işsizlik, hamilelik, ihtiyarlık, kaza gibi gelir edinme gücünün yitirilmesine neden olan başlıca riskler bir sigorta kapsamında olmalıdır. (3) Gelir ile bağlantısı olmaksızın, belirli bir miktarda sigorta primi ödenmelidir. (4) Gelir ile bağlantısı olmaksızın yardımı hak edenlere tazminat ödenmelidir (Yolcuoğlu, 2017, s. 76; Kongar, 1972, s. 151).

1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrası öne çıkan Keynesyen ekonomi politikaları 1930’lu yılların sonlarına doğru dünyada genel bir siyaset halini almıştır. Keynes’in fikirlerinin ve kavramlarının uygulanabilir bir yapıda olması sonucunda devletler daha müdahaleci bir yapıya bürünmüştür (Bayraktar, 2012, s. 255).

Refah devlet anlayışı 19. yüzyılın sonlarından itibaren insanların hayatlarında yer almaya başlamakla birlikte liberalizmin en büyük krizini yaşadığı, yanlış politikalar nedeniyle insanların yaşam standartlarının gerilediği ve milyonlarca kişinin işsiz kalarak sosyal sorunların arttığı 1929 Dünya ekonomik krizinden sonra sosyal sorunlara çare olması amacıyla uygulama alanında daha fazla yer edinmiştir.

2.3.2.4. Sosyal refah devletinin altın çağı

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomi alanında Keynesçi düşünce yapısının benimsenmesi ve bu anlayış doğrultusunda devletin müdahaleci yapıya bürünmesi ile birlikte sosyal refah anlayışı 1970'li yıllara kadar altın çağını yaşamıştır.

1929 Dünya ekonomik krizi ve II. Dünya Savaşı döneminde yaşanan toplumsal sorunlar, savaş sonrası dönemde fark edilir ve dikkate değer bir hal almıştır. II. Dünya Savaşı sonrası toplumsal dayanışma ve güvenli yaşam fikri sosyal refah anlayışının gelişimine yol açmıştır (Tuz, 2010, s. 41).

II. Dünya Savaşı sonrasında, kapitalizmden kaynaklanan sosyal sorunların çözümü için devletler ekonomi alanında müdahaleci anlayışa yönelmişlerdir. Bu müdahale alanları; altyapı hizmetleri, temel endüstriler ve sosyal hizmet çevresinde yoğunlaşmıştır (Şaylan, 2016, s. 110-111).

Bu dönemde Keynesyen politikalara geçiş sağlanmış, toplumun bazı riskleri paylaşması fikri güçlenmiş, ekonomik ve sosyal alanların birleşik bir yapıda olduğu kabul edilerek devletin sosyal alanlara müdahil olma konusunun nasıl gerçekleşeceği tartışılmıştır. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonucunda yaşananlar, toplumsal sınıfların bir araya gelmelerinde ve devletin daha müdahaleci bir yapıya bürünmesinde etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı sonucunda siyaset, ekonomi, toplumsal yaşam vb. alanlarda büyük değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bu süreç içerisinde uygulanan sosyal politikalar ülkeler arasında farklılıklar göstermekle birlikte, her ülke de yaşananlardan ortak çıkarımlarda bulunmaktadır. Örnek olarak; sosyal politika uygulamalarında yalnızca emekçi sınıf veya yoksullar değil, bütün toplumsal kesimlerin yararı gözetilmeye başlanmıştır (Koray, 2003, s.67-68). Keynesyen ekonomi politikaları refah anlayışının güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Keynesyen ekonomik yapının içerisinde refah anlayışının gelişmesi için gerekli olan ekonomik, sosyal ve siyasal bileşenler bulunmaktaydı, bu ekonomik, siyasal ve sosyal bileşenler kullanılarak geniş tabanlı bir refah anlayışı uygulanabilmiştir (Gümüş, 2018, s. 55). Refah anlayışının

uygulanması için çalışmaların yapılması ile birlikte bireylerin sosyal ve ekonomik haklarında gelişmeler yaşanmış, ekonomide karma yönteme geçilmiş, tam istihdam sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma konusunda politikalara önem verilmiştir. Bu politikalar toplumda geniş tabanlı bir karşılık bulmuştur (Aktan & Özkıvrak, 2008, s. 72-73).

1970’li yıllara gelindiğinde çalışan kesimin %90’ı hastalık, sakatlık ve yaşlılık risklerine karşı sigorta hakkı edinmiştir. Bu dönemlerde refah anlayışı doğrultusunda devletlerin gelir ve harcamalarında artışlar görülmüş, bu artışın sonucunda eğitim, barınma, sosyal güvenliğin sağlanması, adil gelir dağılımı sosyal refah hizmetlerinde gelişmeler yaşanmıştır. Refah anlayışı doğrultusunda kurumsallaşmaya başlayan bu hizmetler, halk tarafından bir “hak” olarak görülmeye başlanmıştır. Bu anlayış ile birlikte vatandaşların devletten talep ve beklentilerinde artışlar görülmüştür(Özdemir, 2008, s. 58).

Refah anlayışının altın çağını yaşadığı 1945-1970 yılları arasında refah politikalarının dar anlamlı sosyal politika anlayışından, geniş anlamlı sosyal politika uygulamalarına yöneldiği görülmektedir. Bu dönemde toplumsal yaşamda bulunan bütün kesimlerin yaşam kalitesinde iyileşmeler görülmüştür. Devletler bekçi rolünden ayrılmış, ekonomi başta olmak üzere çeşitli alanlara müdahale etmişlerdir. Bu müdahaleler devlet eğitim, sağlık, barınma, gelir dağılımı vb. alanların gelişiminde rol almıştır.

3. TÜRKİYE’DE SOSYAL REFAH ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 29 Ekim 1923 tarihinde kurulmuştur ancak devletimiz Osmanlı İmparatorluğu’nun devamı niteliğinde olan bir devlettir. Tarihimiz ile ilgili yapılacak olan çalışmalarda 1923 tarihini başlangıç olarak almak son derece yanlış ve olayların incelenmesi açısından da yetersiz olacaktır. Ülkemizdeki sosyal refah anlayışının doğuşu Osmanlı beyliğinin başlangıcına kadar götürülebilir. Osmanlıdaki Ahilik teşkilatı, vakıflar, lonca sistemi, ıslahhaneler, darülaceze ve sayabileceğimiz birçok kurum ve teşkilat sosyal refah anlayışının oluşması bakımından bizlere bir miras niteliği taşımaktadır. Osmanlı Devleti ise birçok kurum ve kuruluşun yapılanmasında İslam medeniyetini örnek almıştır. Bundan dolayı kısaca Asr-ı saadet dönemi ile Osmanlı dönemi arasındaki uygulamalara bakılması konunun anlaşılması açısından doğru olacaktır.

3.1. Asr-ı Saadet Dönemi ile Osmanlı Dönemi Arasında Sosyal Refah Anlayışı ve Uygulamaları

Hız. Muhammed (sav) dönemi Asr-ı Saadet olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde; adalet, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kimsesizlerin himaye edilmesi, insan onuru vb. kavramlara değeri verilmiştir (Çelik, 2016, s. 370). Asr-ı Saadet; Arapça çağ, dönem anlamlarına gelen “Asr” ile mutluluk anlamına gelen “Saadet” kelimelerinden oluşmaktadır. Asr-ı Saadet; “Mutluluk Çağı, Saadet Dönemi” anlamlarına gelmektedir (Ünal, 2022, s. 11).

Asr-ı Saadet döneminde; kurulmuş olan devlet yapısı ile sosyal devlet anlayışı arasında çeşitli benzerlikler bulunmaktadır. Başta engelli bireyler olmak üzere kadınlar, aileler, kimsesiz çocuklar ve diğeri dezavantajlı gruplara yönelik çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir (Çelik, 2016, s. 370; Ünal, 2022, s. 15).

İslamiyet, insanların yalnızca ibadet ve maneviyat yönleri ile ilgilenmemiş, toplum ilişkilerine de önem vermiştir. Kur’an-ı Kerim ve peygamber efendimizin hadisi şerifleri bireylerin karşılaşılabilecekleri birçok sosyal soruna çözüm önerisi sunmuştur. İslamiyet’in temelinde bulunan zekât, sadaka ve gönüllülüğe dayalı uygulamalar ile toplumsal dayanışma sağlanmış, bir nevi sosyal hizmet uygulaması yürütülmüştür. Zekâtın verilebileceği bireyler Kur’an-ı Kerim’de ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir (Ünal, 2022, s. 15-22). Zekât verilecek olan insanların toplumsal yaşamda dezavantajlı konumda bulunan bireyler olması, bu insanların zekât ile sosyal yardım almasını sağlamıştır. Bu uygulamalar ile aynı zamanda toplumda gelir dağılımı adaleti sağlanmıştır.

İslam medeniyetinin en önemli kurumlarından birisi ise vakıflardır. Günümüzde bireyleri ve toplumu korumak amacıyla refah devletinin uyguladığı sosyal refah ve sosyal güvenlik önlemleri vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Başlangıçta eğitim ve sağlık hizmetleri ile ilgilenen vakıflar zamanla kapsamını genişletmiş, faaliyet alanlarını arttırmıştır (Çelik, 2017, s. 158-159). Vakıf sistemi, Selçuklular, Gazneliler ve Osmanlılar dönemlerinde yaygınlaşarak Türk dünyasına sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda damga vurmuştur (Dalyan ve Bayır, 2019, s. 1687). Vakıf kültürü altın çağını Osmanlı döneminde yaşadığı için ilerleyen bölümde detaylıca değinilecektir.

On birinci yüzyıl itibariyle Türk Devletleri kuruldukları bölgelerde sosyal merkezlerin inşasına büyük önem vermişlerdir. Genel olarak hastane görevi gören darüşşifalar bir vakıf müessesesidirler. Halk sağlığı ile ilgilenen darüşşifalar, bunun yanı sıra tıp eğitimi veren kurumlar olmuşlardır. Darüşşifalar toplumda önemli konumu bulunan sosyal yardım kuruluşlarıdır. Selçuklu Devleti'nin çok kültürlü bir yapısının bulunmasından dolayı sunulan hizmetlerden gayrimüslimlerde yararlanmışlardır (Çelik, 2017, s. 159-160).

İslam'da hayırseverlik anlayışının yoğun olmasından dolayı toplumsal dayanışma artmıştır. İslamiyet'i kabul eden Türkler bu anlayış doğrultusunda yeni kurumların ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu kültür en yoğun şekilde Osmanlı döneminde görülmektedir

3.2. Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Anlayışı ve Uygulamaları

Osmanlı'da sosyal refah anlayışı oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı'da modernleşme çalışmaları başlamış, kurumlarda dönüşümler yaşanmıştır. Bundan dolayı Osmanlı'daki sosyal refah anlayışının klasik dönem sosyal refah anlayışı ve modern dönem sosyal refah anlayışı olarak iki başlıkta incelenmesi ile sosyal refah anlayışındaki değişim ve dönüşüm daha net görülecektir.

3.2.1. Osmanlı'da klasik dönem sosyal refah anlayışı ve uygulamaları

Klasik dönem olarak adlandırdığımız dönem Osmanlı beyliğinin kuruluşundan başlayarak modernleşmenin başlangıcı olan Tanzimat Fermanına kadar olan dönemdir.

Bu dönemde insanları sosyal sorunlara ve mesleki risklere karşı koruma konusunda üç toplumsal kurum öne çıkmıştır. Bunlar; aile, vakıflar ve mesleki kuruluşlardır. Devlet, refah sağlama konusunda müdahaleci bir yapı benimsememiştir (Sallan Gül, 2004, s. 261).

3.2.1.1. Vakıflar

Vakıf kelime anlamı olarak Arapça “vakf” kökünden gelmektedir. Vakf kelimesi Arapça “durdurmak, alıkoymak, hapsedmek” anlamlarında kullanılmaktadır. Vakıf terim anlamı olarak, bir malın veya mülkiyetin satılmaması kaydıyla hayır işlerine bırakılması, bağışlanmasıdır (Seyyar, 2002, s. 648). Vakıflar sayesinde, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma sağlanmıştır. Vakıf düşüncesinin temelinde insan sevgisi, hayır yapma isteği, dayanışmanın sağlanması amacı gibi toplumsal düşünceler bulunmaktadır. (Akyüz, 2019, s. 34). Vakıf, toplumdaki bireyleri yönlendirerek, bireyin şahsi mallarından bir bölümünü topluma yarar sağlayan hale getirmesi eylemidir. Malını vakfeden kişiye vâkıf; vakfedilen mal, mülkiyet arsa vb. şeylere hayrat; vakıf müesseselerinin devamı için aktarılan kaynaklara ise akar adı verilmiştir (Yediyıldız, 1988, s. 404).

Hiz. Muhammed (sav)’in Medine’de kendi mülkiyetinde bulunan Fedek Hurmalığını vakfetmiş olması İslamiyet açısından da vakıf kültürünün önemini gözler önüne sermektedir. Vakıf düşüncesinin temelinde sosyal yardım amacı bulunmaktadır. Müslümanların Hiz. Muhammed’i (sav) örnek alması sonucunda kısa zamanda birçok vakıf kurulmuştur. Türk-İslam devletlerinde vakıf kültürü daha sistematik bir hal almış, özellikle Osmanlı döneminde vakıflar toplumsal yaşama damga vurmuşlardır (Dalyan& Bayır, 2019, s.1687). Vakıflar Osmanlı imparatorluğu döneminde sosyal ve kültürel alandaki hizmetlerini en yüksek seviyeye çıkarmış, günümüzde devlet tarafından yürütülen birçok kamu hizmeti topluma vakıflar aracılığıyla sunulmuştur (Öztürk, 1984, s.42). Vakıflar tarafından hizmetler sunulurken; kadın-erkek, yaşlı-genç-çocuk, Müslüman veya Gayrimüslim ayrımı gözetilmemiş, hizmetler bütün insanlara yönelik olarak sunulmuştur (Ünal, 2012, s. 12).

Vakıflar tarafından sunulan hizmetler;

- 1- Eğitim hizmetleri,
- 2- Kültürel hizmetler,
- 3- Yapım, bakım, onarım ve restorasyon hizmetleri,
- 4- Dinsel hizmetler,
- 5- Toplumsal sağlık hizmetleri,
- 6- Hayır amaçlı ve sosyal yardım niteliği taşıyan hizmetler,
- 7- Güvenlik hizmetleri,
- 8- Ulaşım odaklı hizmetler,
- 9- Temizlik hizmetleri,
- 10- Turizmi geliştirecek nitelikteki hizmetler,

11- Ekonomiye yönelik hizmetler,

12- Şehircilik ve alt yapı hizmetleri, vb. birçok hizmet Osmanlıda vakıflar tarafından yürütülmüştür (Ateş, 1982, s. 55).

Vakıflar yaptıkları hizmetlerle sosyal bütünleşmeyi sağlamış, toplumsal sosyal çatışmalara engel olmuş, bireylerarasındaki sosyal ilişkileri düzenlemiş, toplumdaki yardımlaşma ve dayanışmanın artmasına katkı sunmuştur (Taşkesen, 2017, s. 63). Vakıflar aracılığıyla toplumsal sınıflaşmanın önüne geçilmiştir. Vakıfların dayanışma kültürünün genişlemesine katkı sunması sonucunda toplumsal çatışmaların önüne geçilmiştir.

Vakıfların hizmet sundukları alanlar dikkatle incelendiğinde, günümüzde yürütülen birçok sosyal hizmet uygulamasının vakıflar tarafından geçmişte yürütüldüğü görülecektir (Ersoy & Dikici, s. 2018: 58). Bu anlayışla düşünüldüğünde vakıflar, refah devleti öncesi sosyal hizmet faaliyeti yürüten kurumlar olarak adlandırılabilir.

3.2.1.2. Ahi teşkilatı

Ahilik teşkilatı Anadolu’da 13. yüzyıl ile 20. yüzyılları arasında varlık göstermiş olan, esnaf ve zanaatkârların oluşturduğu mesleki birliklerdir. Birlikler sonucu ortaya çıkmış olan fikri ve ahlaki yapıya ahilik sistemi adı verilmiştir. Ahilik sisteminin tanımı üzerinde kesin bir uzlaşa yoktur. Bazı düşünürler ahiliğin Araplardan alındığını, bazı düşünürler ise bu yapının tamamen Türklere özgü olduğunu savunmuşlardır (Arı, 2008, s. 40).

Ahi kelimesinin kökeni ile ilgili de farklı düşünceler söz konusudur. Ahi kelimesi Arapça da “erkek kardeşim” anlamı taşımaktadır. Bazı düşünürlere göre; Türk edebiyatının eski eserlerinden olan Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan “Divan-ı Lügat’it Türk” ve Yusuf Has Hacıp tarafından yazılmış olan “Kutadgu Bilig” adlı eserlerde Akı sözcüğünde yer alan “k” harfinin değişerek “h” halini alması ile ahi kelimesinin ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Akı, “cömert, eli bol, ali cenap” anlamlarına gelmektedir. Bu harf değişimine dayanarak ahilik teşkilatının kökenlerini Türklere dayandırmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır (Özerkmen, 2004, s.59).

Ahilik teşkilatının ilkeleri genellikle İslami kaynaklardan alınmış ve teşkilatın üyelerine “Fütüvvetname” adı verilen nizamnameler aracılığıyla ulaştırılmıştır. Teşkilatın temel kuralları Fütüvvetnameler aracılığıyla teşkilata girecek olanlara aktarılmış ve burada aktarılan dini ve ahlaki kurallar teşkilata giriş için zorunlu tutulmuştur. Teşkilat üyelerinde olması gereken özellikler;

- Doğruluk,
- Emniyet,
- Alçakgönüllü olma,
- Eli açık olmak,
- Çevreye nasihat etme ve insanları doğruya yöneltme,
- Affedici olma,
- İnsanların iyiliğini isteme,
- Gerçekçi olma (Öztürk, 2015, s. 4).

Ahilik teşkilatı çalışma ilişkilerine önem vermiş, çalışma ilişkilerin hiyerarşik bir temelde düzenlemiştir. Bu hiyerarşik çalışma sisteminde usta-çırak ilişkisinde sevgi ve saygı oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. İş alanlarında uzmanlaşmaya önem verilmiş, bireylerin seçtikleri sanat dallarında başarılı olmasını sağlayan bir yöntem tercih edilmiştir. Yamaklıktan-ustalığa doğru bir çalışma metodu benimsenmiştir. Çıraklar ustalarına karşı saygılı olmalı, ustalarda çıraklarına hem mesleki hem de ahlaki anlamda bütün bildiklerini aktarmalıdır. Sermaye birikimine izin vermeyen bir yapı olduğundan dolayı kapitalist sistemin gelişmesi engellenmiştir (Yüksel, 2016, s. 493). Benimsenmiş olunan bu ekonomik model ile toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın artması sağlanmış, toplumda işçi- işveren sınıflarının oluşması engellenmiş, toplumsal sınıflaşmanın engellenmesi ile birlikte sosyal sorunların belirli oranda önüne geçilmiştir. Gençlerin küçük yaşlarda çalışma hayatına atılması ile hem mesleki anlamda bilgilerinin artması sağlanmış aynı zamanda sistem içerisinde ahlaki eğitimin verilmesi ile topluma faydalı ve ahlaklı insanlar olarak yetişmeleri sağlanmıştır.

3.2.2. Osmanlı'da modern dönem sosyal refah anlayışı ve uygulamaları

Osmanlı İmparatorluğu'nda geleneksel yapının hâkimiyetinde olan sosyal sistemin çökmesi ile devletin müdahaleci bir yapıya bürünmesi ihtiyacı doğmuştur. Savaşlarda yaşanan mağlubiyetler ve dış tehditler sonucunda devletin mağdur olan topluma yönelik tedbirler alması ve sosyal yapıya müdahale etmesi gerekmiştir. Osmanlıda sosyal devletin ortaya çıkmasına savaşlar ve bu savaşlar sonucu halkın mağdur olması yol açmıştır denilebilir (Özdemir, 2008, s. 116).

1839 tarihinde okunmuş olan “Gülhane Hatt-ı Hümayunu” (Tanzimat Fermanı) sonrasında Osmanlı'da reformlar konusunda gelişmeler görülmüştür. Tanzimat Fermanı ile yeni bir

sosyal devletin oluşturulması amaçlanmıştır. Devlet müdahaleleri ile toplumsal mühendislik yapılmıştır (Ahmad, 2022, s. 39). II. Mahmud ve Tanzimat Dönemi'nde yapılan reformlar, sosyal devlet anlayışının oluşumu konusunda çeşitli katkılar sunmuştur. Bu dönemler de karantina teşkilatının kurulması, ülke genelinde hizmet veren devlet hastanelerinin açılması, eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması, çocuklara yönelik olarak ıslahhane, sanayi mektepleri vb. yapılan çalışmalar Osmanlı'da sosyal devlet anlayışının oluşmaya başladığını göstermektedir (Özbek, 2002, s. 13). Osmanlı'da modernleşme sürecinin başlaması ile birlikte klasik dönemde geleneksel yardımlaşma yöntemleri ile sunulan sosyal güvenlik uygulamaları ve sosyal hizmet faaliyetleri devlet tarafından sunulmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme hareketleri ile birlikte, sosyal güvenlik anlayışı temelinde görülmeye başlanan bir sosyal hizmet anlayışı doğmuştur (Karakaya, 2022, s. 137).

3.2.2.1. Islahhaneler ve sanayi mektepleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetici kesimi, yetim ve öksüz durumda olan çocukların ilerleyen dönemlerde yaşamaya yönelik heveslerinin ve bağlarının kalmaması durumunda, bu çocukların suça yönelebileceklerini ve toplumsal yaşam içerisinde sorunlar oluşturabileceklerini düşünmekteydiler. Osmanlı İmparatorluğu, korunmaya muhtaç çocuk sorununu 19. yüzyılın başlarında gündemine almış ve korunmaya muhtaç çocuk sorununun çözümü için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması amacıyla 19. yüzyılın ikinci yarısında ıslahhaneler açmaya başlamıştır. Bu ıslahhaneler ile korunmaya muhtaç çocuklar için daha kurumsal yapıda olan uygulamalar yapılmaya başlanmıştır (Uyanık, 2004, s. 61-62).

1861 yılında Mithat Paşa, Tuna vilayetine vali olarak atanmıştır. Mithat Paşa bölgede barışın sağlanması amacıyla çeşitli alanlarda çalışmalar yürütmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kurumsal girişimlerin başlangıcı ıslahhanelerdir. Mithat Paşa 1863 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk ıslahhanesini Niş vilayetinde hizmete açmıştır. Burada korunmaya muhtaç halde olan çocukların sokaklarda kimsesi olmayan bir durumda kalmalarının önlenmesi ve bu çocuklara yönelik eğitimlerin verilmesi amaçlanmıştır (Çavuşoğlu, 2010, s. 8). Korunmaya muhtaç çocuk sorununa yönelik olarak kurulan ilk sistematik ve kurumsal çalışma olan Niş ıslahhanesini ilerleyen dönemlerde açılmış olan Rusçuk ve Sofya ıslahhaneleri izlemiştir. (Akyüz, 2019, s. 47).

Islahhanelerin daha sistematik bir çalışma sağlayabilmesi için elli iki madde ve üç bölümden oluşan bir nizamname oluşturulmuştur. Nizamnamenin bölümleri:

1. Islahhaneye kabul edilecek öğrencilerde bulunması gereken şartlar,
2. Islahhanede görev alanların vazifeleri, ıslahhanenin mali durumu ve imalat durumu,
3. Gerektiğinde öğrenciler için uygulanacak yaptırımlar ve mesleki başarılar (Çavuşoğlu, 2010:8).

Islahhanelerin belirli amaçlara hizmet ettikleri söylenebilmektedir. 5-13 yaşları aralığında bulunan, yetim ve öksüz olan veya ailesinde bir ebeveyni olsa dahi geçim zorluğu yaşayan çocukların devlet gözetiminde sağlıklı bir büyüme süreci geçirmelerinin sağlanması, Müslüman ve gayr-i Müslim çocukların birlikte eğitim görmesi, Çocuklara ana eğitimin yanı sıra sanat dallarında da eğitimler verilmesi ve belirli sanat dallarında kendilerini geliştirmelerinin sağlanması ile maddi gelir elde etmek imkânına kavuşmaları amaçlanmıştır (Çavuşoğlu, 2010, s. 8; Koç, 2007, s. 48).

Osmanlı İmparatorluğu’nun korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sunduğu bu kurumsal yapı ile bir yetimhane oluşturulmasından ziyade, Müslüman ve gayr-i Müslim çocukların eğitiminin sağlanması ve bir sanat dalının öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu sanat dalı öğretilmesi amacıyla aslında ıslahhaneler birer sanayi mektebi niteliği taşımaktadırlar (Akyüz, 2019, s. 47). Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyılda Ahilik teşkilatı ve Lonca sisteminin zamanla istenen yapıdan ayrılması sonucunda ara eleman sorununun yaşanması ile birlikte sanayi mekteplerinin kurulması ihtiyacı doğmuştur. Devlet sanayi mektepleri ve ıslahhaneler ile hem korunmaya muhtaç çocuk sorununa çözüm üretmiş hem de ara eleman ihtiyacına yönelik eğitimler vererek ara eleman ihtiyacını gidermeye çalışmıştır.

3.2.2.2. Darüşşafaka

Dârü’s Şafaka “Şefkat Evi” anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslüman yetim çocuklarının eğitim ve öğrenimlerinin desteklenmesi amacıyla 1867’de kurulmuş olan “Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye” (İslam Eğitim Cemiyeti) tarafından 1873 yılında açılmış olan bir eğitim kurumudur (Seyyar, 2002: 110). Derneğin kuruluşundaki amaç Kapalıçarşı ve çevresinde çalışan çırakların eğitiminin sağlanmasıdır. Beyazıt’ta bir binanın onarılması sonucunda ders verilecek mekan ihtiyacı karşılanmıştır. Derslere gelen öğrencilerin bütün ihtiyaçları “Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye” tarafından karşılanmıştır. Burada ders veren eğitimcilerde gönüllü olarak çalışmışlardır. Kurum tarihimizdeki ilk halk okulu sayılmaktadır.

1867 tarihi itibariyle Mebahis-i İlmiyye (Bilimsel Konular) isimli pozitif bilimleri konu edinen, aylık yayımlanan bir dergi çıkarılmıştır (Ünal, 2012, s. 17).

Osmanlı'daki Müslüman halkın çoğunluğunun yoksul durumda olduğu, yetenekli olan ancak ailesinin ekonomik şartlarının yetersiz olmasından dolayı eğitim konusunda sorunlar yaşayan çocuklara eğitim sunulması konusunda modern eğitim kurumlarının eksik olduğu bu dönemde Darüşşafaka'nın yetenekli ve babasız Müslüman çocukların eğitimi konusunda ortaya çıkması önemli bir yenilik olmuştur (Soydan, 2013, s. 255).

Darüşşafaka 'ya öğrencilerin kabul edilmesi ile ilgili bir nizamname hazırlanmış, öğrencilerin kabulleri bazı şartları karşılama durumlarına göre yapılmıştır. Bu şartlar:

1. Öğrenci 10 yaşından küçük, 12 yaşından büyük olmamalı,
2. Yetim ve/veya öksüz olmalı (sınavda eşit puan alan çocukların ebeveynlerinin her ikisi de olmayanlarına öncelik verilir,
3. Öğrencilerin en az 4. sınıfa kadar eğitim almış olması veya sınav sonucuna göre dördüncü sınıf seviyesinde eğitim gördüğünün kanıtlanması,
4. Çocuğun eğitim almaya engel bir hastalığının olmaması ve bünyesinin eğitim almaya uygun olması,
5. Müslüman çocuğu ve namus erbabından olması (Karataş, 2015, s. 5-6).

Tarihimizdeki ilk halk okulu özelliği taşıyan Darüşşafaka, günümüzde de eğitim de fırsat eşitliği yaratılması konusunda hizmet vermekte ve bu çalışmalar ile birlikte toplumsal yaşam içerisinde önemli olan bir sosyal görev üstlenmektedir (Soydan, 2013: 267).

3.2.2.3. Hilal-i ahmer cemiyeti (Kızılay)

Cemiyet, 11 Haziran 1868'de bir grup doktorun savaş meydanında yaralanan askerlere herhangi bir ayırım gözetmeden yardım etme isteği sonucunda doğmuştur (<http://kizilaytarih.org/tarihce.html>). Cemiyet, Dr. Marko Paşa, Dr. Abdullah Bey, Kırmızı Aziz Bey ve Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa tarafından kurulmuştur. Cemiyet 1868 tarihinde "Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. 1877 tarihine gelindiğinde, cemiyetin adı " Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir (Cete, 2021, s. 55).

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) döneminde kuruluş sürecini yeni tamamlamış olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin çalışmalar yaptığı ve ciddi anlamda sınav verdiği ilk savaştır. Bu

savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu çok fazla kayıp vermiştir. Ruslar Erzurum sınırına kadar gelmişlerdir. Savaş sürecinde yaralanan askerlere yeterli müdahalelerin hızlı bir şekilde yapılamaması ve ordunun güç kaybetmesi Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ihtiyaç olduğunu ve bu cemiyetin kurulmasında geç kalındığını göstermiştir (Polat, 2007, s. 24).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Trablusgarp Savaşı, I. ve II. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yaşanmış, kuruluş amacı yaralı askerlere yardım etmek olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu dönemde oldukça yoğun çalışmıştır. Cemiyet; Trablusgarp Savaşı sırasında ülke içinde ve Hindistan, Bosna gibi Müslüman halkın yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yardım kampanyaları düzenlemiş, bu yardımların savaş bölgesine ulaştırılması için çalışmıştır. Savaşlardan sonra İstanbul'a göç etmek zorunda kalan muhacirler için hastane, dispanser gibi sağlık kuruluşları kurmuş ve muhacirlere giyecek ve yiyecek yardımları yapılmıştır. Cemiyet savaşlar sonucu yaşanan sosyal yıkımla da aktif bir şekilde mücadele etmiştir. Cemiyet bu dönemde doğal afetler ve bu afetlerden etkilenen felaketzedeler ile ilgilenmiş, aynı zamanda kadınların sağlık alanında aktif rol alması için çeşitli çalışmalar yürütmüştür (Akyüz, 2019, s. 53; Özbek, 2006, s. 79-82; Polat, 2007, s. 55-56).

1877 tarihinde adı Osmanlı Hilal-i Ahmer olan cemiyetin, 1923'te "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" olarak değiştirilmiştir. Cemiyete "KIZILAY" ismini Gazi Mustafa Kemal Atatürk vermiştir (<http://kizilaytarih.org/tarihce.html>).

3.2.2.4. Darülaceze

Darülaceze kelimesi "Dâr" ve "Aceze" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Dâr kelimesinin anlamı "ev"dir. Darülaceze, "düşkünler evi" anlamına gelmektedir (Seyyar, 2002, s. 108).

Darülaceze kurumunun kuruluşunda, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonucu yaşanmış olan büyük toprak kayıplarının etkisiyle İstanbul'a Balkanlardan göç etmek zorunda kalan büyük bir muhacir nüfusun gelmesi etkili olmuştur. Yaşanan bu büyük göç dalgası sonucunda başkentin nüfusu bir milyona yaklaşmıştır. Kentin varoş bölgelerinde yaşayan İstanbul'da doğmuş olan yoksullarla beraber başkentte çalışmak amacıyla kırdan göç eden kesim ile birlikte şehirde yaşayan "kent yoksulları" sayısında bir hayli artış olmuştur (Çavuşoğlu, 2010, s. 14-15; Özbek, 2017, s. 52).

Darülaceze, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en önemli sosyal kurumlarından birisidir. Darülaceze'nin ortaya çıkışında, İstanbul'da artan serseri ve dilencilerin disiplin altına alınması ve düzenin sağlanması düşüncesi yatmaktadır. Devlet bu süreçte toplumdan gelen isteklere cevap vermiş olmaktadır. Darülacezeler, kapsamı ve sunduğu hizmet türü bakımından devlet tarafından hizmete açılmış olan ilk kurumdur. Devlet bu kurum ile sosyal alanda refah hizmetlerinin sunulması açısından önemli bir hizmet sunmuştur (Karatay, 2007, s. 118).

Dilencilik ve serseri sorunu ile mücadele için 1886 tarihinde pir padişah iradesi yayınlanmıştır. Şura'yı Devlet, 7 Eylül 1886'da bu konuyu görüşmek üzere toplanmıştır. Şura'yı Devlet, yeni nizamnameler oluşturulması ve İstanbul sınırları içerisinde bir Darülaceze kurulması kararına varmıştır. Ancak bu toplantıdan dört yıl sonrasına kadar konuyla alakalı herhangi bir çalışma yapılmamıştır (Özbek, 2002, s. 37).

Darülaceze'ye ilerleyen dönemlerde çeşitli bölümlerin eklenmesiyle birlikte kurum, sosyal bir tesis halini almıştır. Bu bölümler, kadın ve erkekler için farklı koşullar ve hastaneler, ırzhane, yetimhane, çalışabilecek olan bireyler için imalathaneler, ibadethaneler, bir ilkokul ve bir bakteriyoloji haneden oluşmaktadır. Irzhaneye 0-4 yaş aralığında olan ve ailesi tarafından terk edilmiş çocuklar kabul edilmiştir. Irzhane, kuruma 1903 yılında eklenmiş, başlangıç aşamasında çalışacak olan hemşire ve bakıcılar Almanya'dan getirilmiştir. Irzhane 'de kalıp 4 yaşını geçen çocuklar yetimhaneye nakledilmiştir (Çavuşoğlu, 2010, s. 20; Özbek, 2006, s. 38) .

Kurumu basit bir şekilde yoksullar, acizler veya düşkünler evi olarak görmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Kurum, halkın refahı konusunda atılmış olan önemli bir adımdır ve padişahın halka olan yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Mimarisi, bölümleri ve fonksiyonu açısından diğer ülkelerde bulunan benzeri yaklaşımla oluşturulmuş olan kurumlardan da oldukça ilerici bir anlayışla oluşturulmuştur (Özdemir, 2008, s. 120).

Darülaceze Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yürütülen modern ve kurumsal sosyal refah anlayışı ve sosyal hizmet uygulamalarının en önemli örneğidir. Serserilik ve dilencilik gibi bir sosyal sorunun çözümü, devletin sosyal alana müdahaleci anlayışı benimsediğini, geçmişte vakıf vb. sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen hizmetlerin devlet eliyle gerçekleştirilmeye başlandığını göstermektedir.

3.2.2.5. Hamidiye etfal hastanesi

II. Abdülhamid Han'ın kızı Ayşe Sultan'ın difteriye yakalanması ve bu hastalığın sonucunda hayatını kaybetmesi sultanı derinden etkilemiş, II. Abdülhamid Han'ın özel doktorlarından olan İbrahim Paşa'nın da sultanı konuyla ilgili teşviki sonucunda çocuk alanını kapsayan bir hastanenin yapılmasına karar verilmiştir. Kurum 1899 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. (Özbek, 2006, s. 38-39).

Hamidiye Etfal Hastanesi'nin kuruluşundaki en büyük amaç, yoksul halktan herhangi bir ücret alınmadan sağlık hizmetlerine kavuşmalarının sağlanması ve herhangi bir ücret ödemek zorunda kalmadan tedavi için gerekli olan ilaçların halka sunulmasıdır (Çelik, 2020, s. 305).

Kurulan hastane modern tıbbin en ileri malzemelerine ve sağlık alanında çeşitli çalışmalarının yapılmasının sağlanması için laboratuvarlara sahip olacak bir yapıda inşa edilmiştir. Eğitimini Avrupa'da tamamlamış olan doktorlar açısından bu hastane başarılı bir çalışma alanı olmuştur. Hastanenin sağlık çalışanları kadrosu, hastanede sunulan imkânlar ve hijyenik koşullara sahip olması ile hastane Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemin şartlarına uygun ve başarılı kurumlarından birisi olmuştur (Demirci Akyol, 2013, s. 42).

3.2.2.6. Darülhayr-ı ali

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan göç ve savaşların sonucunda kimsesiz çocukların sayılarının zamanla artmasıyla birlikte, halk kendi içerisinde bu sorunun çözümü için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Ancak bu çalışmaların kimsesiz çocuklar sorununa yeterli derece de çözüm üretememesi ile birlikte devlet sorunu ele almış ve bu konuyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. II. Abdülhamid Han'ın döneminde, 1903'te yapılan Darülhayr-ı Âli ile devlet kimsesiz çocuk sorununun çözümüne yönelik çalışmalarına bir yenisini eklemiştir (Demirci Akyol, 2013, s. 44).

Kurum, II. Abdülhamid Han'ın şahsi girişimleri sonucunda kurulmuş, mali anlamda Hazine-i Hassa'dan desteklenmiştir. II. Abdülhamid Han, kuruma kabul edilecek olan öğrenci konusu ile alakadar olmuştur (Özbek, 2020, s. 237).

II. Abdülhamid Han, Darülhayr-ı Âli projesi ile korunmaya muhtaç Müslüman çocukların barınma ve bakım ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır. Darülhayr-ı Âli'de korunmaya muhtaç Müslüman çocukların meslek edinmesi ve eğitim görmesi için yatılı bir ilköğretim okulu da bulunmaktadır (Çelik, 2020, s. 298).

II. Meşrutiyet'in ilanının sonrasında, 1909 tarihinde çıkarılmış olan bir kanun ile birlikte Darülhayr-ı Âli lağvedilmiştir (Seyyar, 2002, s. 111).

3.2.2.7. Darüleytam

Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları ile başlayan Anadolu'ya göç hareketi I. Dünya Savaşı ile zirve noktasına ulaşmış, İstanbul'da hızla artan göçmen nüfusu sonucunda barınma sorunları yaşanmaya başlanmıştır. Bu savaşlarda yaşanan büyük kayıplar sonucunda dul ve yetim sayısının artmasıyla birlikte, mağduriyet yaşayan bu insanlara devletin yardım etmesi zorunluluğu doğmuştur (Akyol, 2013, s. 43). 1899 tarihinde II. Abdülhamid Han tarafından açılmış olan ve 1909'da II. Meşrutiyet'in ilanı sonucu politik nedenlerle kapatılan Darülhayr-ı Âli tarzı kurumlara ihtiyaç olduğu anlaşılmış, bir anlamda kapatılan Darülhayr-ı Âli'nin devamı olan Darüleytamların açılması için çalışma yapılması kararlaştırılmıştır.

Darüleytam kelime anlamı olarak “Yetimler Evi” anlamına gelmektedir. İlk Darüleytam 25 Kasım 1914'te kurulmuş, ancak faaliyete 1915 tarihinde geçmiştir. Darüleytamların kurulmasının temelinde iki sebep yatmaktadır. Birinci sebep, İtalya, Fransa ve İngiltere tarafından boşaltılan yurt ve okullarda kalan çocukların büyük çoğunluğunun sahipsiz kalması, diğer sebep ise, savaşlar sonucunda yetim kalan çocukların sayılarının artmasıdır. Yetim kalan çocuklar sorununun bir an önce çözülmesi için İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından boşaltılan binalara el konulmuş ve bu binalara Darüleytamlar açılmıştır (Özbek, 2006, s. 76).

Darüleytamların temel kuruluş amacı savaşta şehit olanların yetim kalan çocuklarının bakımlarının sağlanması olsa da zamanla kuruma korunmaya muhtaç çocuklar da kabul edilmiştir. Darüleytamlar yalnızca bir yetimhane görevi görmemiş, aynı zamanda bir eğitim kurumu olarak yetim çocukların bir sanat dalında yetişmelerinin sağlanması için çeşitli eğitim faaliyetleri yürütmüştür (Müezzinoğlu, 2012, s. 416).

1914'te ilk olarak 20 Darüleytamın açılışı gerçekleştirilmiştir. 1916 yılına gelindiğinde Darüleytamların sayısı 69'a yükselmiştir. Bu dönemlerde Darüleytamlar da yaklaşık olarak 20.000 yetim bulunmaktadır. Savaş döneminde olunmasından dolayı ilerleyen zamanlarda maddi sorunlar yaşanmış ve Darüleytamlar çeşitli sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Darüleytamların giderlerinin azaltılması amacıyla çalışmalar yürütülmüş, kuruma kabul edilecek olan yetimler konusunda sınırlamalar getirilmiştir. 1916 tarihinde kurumda barınmakta olan 20.000 civarında olan yetim sayısı 1918'de 10.000 civarına, 1920'de ise

3500'e kadar düşürülmüştür. Mondros Mütarekesi ile yabancıların boşalttıkları ve Darüleytamlara tahsis edilen binaların geri verilmesi ile kurum yetim çocukların yerleştirilecekleri yer bulma konusunda zorlanmış, son çare olarak boş olan bazı saraylara yetim çocukların yerleştirilmesi sağlanmıştır. Darüleytamlar 1926 yılına kadar varlıklarını devam ettirmiş ve 1926 yılında kurum lağvedilmiştir (Özbek, 2006, s. 77-78; Seyyar, 2002, s. 112).

3.2.2.8. Himaye-i etfal cemiyeti

Trablusgarp Savaşı, Balkan ve Savaşları ve I. Dünya Savaşları ile yaşanan büyük kayıplar sonucunda çok sayıda çocuk kimsesiz kalmıştır. Bu kimsesiz kalan çocukların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla halk tarafından ve devlet eliyle birçok girişimde bulunulmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti de bu girişimlerden birisidir. Ancak Himaye-i Etfal Cemiyeti, Darülhayr-ı Âli ve Darüleytamlar gibi devlet eliyle oluşturulmamış, sivil bir inisiyatif sonucunda ortaya çıkmıştır (Karatay, 2007, s. 136). Darüleytamların zamanla yetersiz kalması ile birlikte yeni bir oluşum ihtiyacı doğmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti de bu ihtiyaca binaen ortaya çıkmış bir yapılanmadır.

6 Mart 1917 tarihinde Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucuları Galatasaray yurdunda toplanmış ve hükümete verilecek olan beyannameyi hazırlamışlardır. Dönemin hükümetinin cemiyete kuruluş izni vermesiyle birlikte cemiyetin kurucuları tekrar toplanmış ve cemiyetin nizamnamesini oluşturmuşlardır. Cemiyete sekiz yeni üyenin katılmasıyla birlikte yirmi kişiden oluşan cemiyetin ilk Heyet-i Merkezziye'si kurulmuştur. Cemiyetin kurucu başkanı İsmail Canpolat olmuştur (Okay, 1999, s. 15).

Cemiyet'in amaç ve görevleri oldukça detaylı bir şekilde düzenlenmiş ve bu düzenlemeler modern sosyal hizmet uygulama ve prensiplerine göre yapılmıştır. Cemiyet en fazla 13 yaşında olan çocukların bakımını sağlamayı planlamış, çocukların işkenceye maruz kalmamasını, ailesi tarafından dahi olsa çocukların üstelenemeyecekleri görev, iş ve sorumlulukların verilmemesi gerektiğini öngörmüştür. Cemiyet, savaş yüzünden yetim kalmış ve/veya yoksulluğa düşmüş çocukların bakımının sağlanmasını, manevi açıdan çocukların güçlendirilmesini ve bu çocukların ülkeye fayda sağlayacak bireyler olarak yetiştirilmesini amaçlamıştır. Cemiyet, bebek ölümlerinin oranını düşürmeyi, çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı, gebelik dönemindeki kadınların doktor tarafından muayene edilmesinin sağlanmasını ve annelerin çağdaş şartlarda eğitim almasına katkı sunulmasını görev edinmiştir. 17 Ocak 1921 tarihinde padişah iradesiyle cemiyetin kamu yararına faaliyet

gösteren bir kuruluş olduğu kabul edilmiştir (Karatay, 2007, s. 136; Özbek, 2006, s. 104). Cemiyet tarafından sunulan hizmetlerin kamu açısından önemli olduğu ve refah sağlanması konusunda devlete yardımcı olduğu için kamu yararı gösteren kuruluş olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Milli Mücadele döneminde Anadolu'ya geçen kurucular ile birlikte 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da yeni bir Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet'in Ankara'da ki kuruluş sürecinde Dr. Fuat Umay aktif rol almıştır. İstanbul'da bulunan Himaye-i Etfal Cemiyeti bu cemiyeti kendisinin bir şubesi olarak görmüş, Ankara'da kurulan cemiyet ise İstanbul'da bulunan cemiyeti adeta yok saymıştır. İstanbul'da bulunan Himaye-i Etfal Cemiyeti 1923'te son genel kurulunu düzenlemiş, daha sonra bir daha genel kurul düzenleyemeden kapanmıştır (Çavuşoğlu, 2010, s. 60; Okay, 1999, s. 56-69; Özbek, 2006, s. 104).

1934 tarihinde dilde sadeleşme çalışmaları doğrultusunda cemiyetin ismi Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir (Özbek, 2006, s. 104).

3.3. Cumhuriyet Dönemi Sosyal Refah Anlayışı ve Uygulamaları

3.3.1. 1920-1945 arası dönemde sosyal refah anlayışı ve uygulamaları

1920-45 arası dönem Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıktığı ve Cumhuriyet'in oldukça yeni olduğu bir dönemdir. Bu dönemde genellikle çalışma ilişkilerine yönelik dar anlamda sosyal politika uygulamalarına odaklanılmıştır.

3.3.1.1. Sağlık ve sosyal yardımlar bakanlığının kurulması

Cumhuriyet'in ilk yıllarında uzun yıllar savaşlarla boğuşan Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan sorunlar sosyal politikaların yönünü belirlemiştir. Nüfus sorunu, ulusun gücünü meydana getiren bir durum olarak değerlendirilmiş; nüfusun sağlığı, mutluluğu vb. durumlar sosyal politikaların konusunu oluşturmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında sağlık alanı ile ilgili uygulamalar sosyal politikaların en önemli konularından birisini oluşturmuştur. Bu doğrultuda 2 Mayıs 1920'de o dönemki adıyla Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti yani Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı kurulmuştur. Vekâletin başkanlığına Dr. Adnan Adıvar getirilmiş, vekaletin kuruluşu ile sağlık ile ilgili hizmetler devletin asli görevlerinden birisi olmuştur (Altındağ ve Yıldız, 2020, s. 161; Özbek, 2006, s. 89-90).

Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı'nın ana görevleri; savaş sağlık hizmetlerinin sunumu, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, göçler ve nüfusun yerleşiminin sağlanması olarak belirlenmiştir (Aksakoğlu, 2008, s. 11).

Dr. Adnan Adıvar'ın ardından Dr. Refik Saydam Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığına atanmıştır. Dr. Saydam, sağlık hizmetlerinin kurumsallaşması ve yaygınlaşmasında büyük bir başarı göstermiştir. Dr. Saydam döneminde, çağdaş sağlık hizmetleri kurulmuştur. İllerde sağlık müdürlükleri ile ilçelerde hükümet tabiplikleri kurulmuş, koruyucu-önleyici hizmetlerin yurt geneline yayılması sağlanmıştır (Akdur, 2008, s. 47).

Bakanlık doğal afet ve felaketlerde; sosyal yardımlar, barınma amacıyla mesken yardımları ve iaşe yardımları yapmıştır (Baytal, 2009, s. 26-50).

Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı faaliyetleri kısıtlı olmakla birlikte dönem itibariyle başarılı çalışmalar yürütmüştür. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çıkarılması ile ilgili çalışmalara öncülük etmiştir.

3.3.1.2. 151 sayılı ereğli havza-i fehmiye maden amelesinin hukukuna müteallik kanun

10 Eylül 1921 tarihinde 151 sayılı “Ereğli Havza-i Fehmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun” çıkarılmıştır. Kanun, genel bir çalışma yasası olmaktan ziyade özel bir bölgeyi kapsamaktadır. Bu yasa, Cumhuriyet tarihimizin işçilere yönelik olan ve koruyucu yapısı bulunan ilk yasasıdır. Yasa'nın uygulanma alanı ve işçi sınıfına getirdiği haklar sınırlı olsa da savaş zamanında çıkarılması açısından büyük önemi bulunmaktadır. Yasa sınırlı anlamda ilk iş kanunumuz olarak nitelendirilebilir. Bu yasa ile işçilerin sermaye sınıfına karşı korunması sağlanmıştır (Dilik, 1985, s. 95).

Bu kanun ile birlikte zorunlu çalışma yasaklanmış, günlük çalışma süresi 8 saat ile sınırlandırılmıştır. Tarafların anlaşması durumunda çalışanlar fazla mesaiye kalabilecek, fazla mesai ücreti olarak çalışanlara saatlik ücretin iki katı ödenecektir. 18 yaş altındaki çocukların madenlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Maden ocaklarında çalışanlara yönelik asgari ücret uygulaması başlatılmış, asgari ücretin belirlenmesi amacıyla bir komisyon oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu komisyonda, işçi-işveren ve devlet görevlilerinin olmasına karar verilmiştir. Bölge de maden alanında çalışan işçiler için ihtiyat ve teavün sandıklarının kurulması kararlaştırılmıştır. Sandıklar aracılığıyla, madenlerde çalışan sandık üyelerinin hastalık, yaşlılık ve çalışma yetilerini kaybetmeleri hallerinde yardımda bulunulmasına karar verilmiştir. İşverenlerin, hastalık ve iş kazası hallerinde işçilerin tedavilerinin sağlanması için

maden çevrelerinde hastane açmalarına karar verilmiştir. İş kazası geçiren ve/veya iş kazası nedeniyle hayatını kaybeden işçilerin ailelerine tazminat ödenmesine karar verilmiştir (Özbek, 2006, s. 120).

151 sayılı “Ereğli Havza-i Fehmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun” ile yeni dönemde refah anlayışı ve sosyal devlet alanında önemli bir başlangıca imza atılmıştır. Kanun ile yeni yönetimin bu tarz düzenlemelere ve sosyal politikalara verdiği önem ön plana çıkmaktadır. 151 sayılı kanun ile sosyal politika ve sosyal refah alanında atılan adımlar ilerleyen süreçle birlikte artarak devam etmiştir (Tetik, 2022, s. 110). Cumhuriyetin henüz ilan edilmeden Kurtuluş Savaşı devam ederken işçi haklarına yönelik olarak bu tarz bir düzenleme yapılmış olması sosyal politika alanında yaşanacak olan ilerlemeler açısından önemli bir göstergedir. TBMM yönetiminin toplumsal refahın sağlanması amacıyla çalışmalar yürüttüğü anlaşılmaktadır.

2.3.1.3. 1921 anayasası

Yeni devletin ilk anayasası olan 1921 anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) 20 Ocak 1921’de kabul edilmiştir. Anayasa on gün içerisinde yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Oldukça sade bir yapıya sahip olan bu anayasa ile devletin kuruluşu ve işleyişinin örgütlenmesi sağlanmıştır (Talas, 1992, s. 64). 1921 Anayasası devletin içerisinde bulunduğu savaş koşullarından dolayı hak ve özgürlüklere yer verememiş, anayasa yalnızca temel düzenlemeleri içermiştir (Kesgin, 2020, s.67).

3.3.1.4. İzmir iktisat kongresi

İzmir İktisat Kongresi’nde öncelikle ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması hedeflenmiş, ulusal kalkınmanın temeli atılmıştır. Kongre’de dar kapsamlı da olsa sosyal politika alanıyla ilgili değerli kararlar alınmıştır. İzmir İktisat Kongresi ile refah devleti anlayışı ile ilgili önemli adımlar atılmış, sosyal politika alanının gelişimine yol açılması sağlanmıştır (Tetik, 2022, s. 121).

Kongre’de alınan kararlar;

- Tarım sektörü dışındaki alanlarda günlük çalışma süresinin 8 saat ile sınırlandırılırken, maden sektörünün çalışma koşulları ağır olduğu için çalışma süresi 6 saat ile sınırlandırılması,

- Sanat ile ilgili çalışmaların yapıldığı işyerlerinde ve gümrüklerde 12 yaşını doldurmuş çocukların bazı şartlarla çalıştırılması, 12 yaşını dolduran çocukların hafif koşullarda günde 4 saat çalışabilmesi ancak 18 yaşından küçük çocukların maden ocaklarında çalıştırılmaması,
- İşçi ücret ve maaşlarının nakdi olarak ve düzenli şekilde ödenmesi kararlaştırılmıştır,
- 8 saatlik çalışma süresi haricinde 1 saatlik dinlenme süresi verilmesi ve haftanın 1 gününü dinlenme günü olması,
- Ulusal ve dini bayramlarda işçilere izin verilmesi,
- 1 Mayıs'ın İşçi Bayramı olarak kabul edilmesi,
- “Sıhhat vergisi” ve alınan bu vergi ile bulaşıcı hastalıkların tedavisi amacıyla sağlık kurumlarının oluşturulması kararlaştırılmıştır;
- Sosyal sigorta, sosyal güvenlik, iş kazası sigortası vb. alanlarda önemli kararlar alınmıştır (Talas, 1992, s. 93-95& Özbek, 2006, s. 120).

3.3.1.5. 1924 anayasası

29 Ekim 1923’de Cumhuriyet ilan edildikten sonra yalnızca temel düzenlemeleri içeren 1921 Anayasası yerine yeni bir anayasa yapılması için çalışmalar başlatılmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk anayasası 20 Nisan 1924 tarihinde ilan edilmiştir (Tetik, 2022, s. 111).

1924 Anayasası; sosyal refah anlayışı ve sosyal haklarla ilgili sınırlı içeriğe sahip bir anayasadır. 24 Anayasası, bazı temel hakların belirlenmesi ile sınırlandırılmıştır. Anayasanın 70. maddesi. ile çalışma hakkı düzenlenmiş, 73. madde ile angarya yasaklanmıştır. Anayasanın, 80. ve 87. maddelerinde eğitim ve öğretimle ilgili hükümlere yer verilmiş, devlete bu konuda gözetim ve denetim görevi verilmiş, eğitimin ücretsiz olması ve ilköğretimin zorunluluğu vurgulanmıştır (Güner, 2010: 142; Serter, 1994: 120).

1928, 1934 ve 1937 yıllarında yapılan değişiklikler ile 1924 Anayasası 1960 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1937 yılında anayasa da yapılan değişiklik ile Atatürk ilkeleri (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık) anayasaya eklenmiştir (Serter, 1994, s. 120; Talas, 1992, s. 64).

1921 ve 1924 Anayasaları kurtuluş ve kuruluş dönemleri anayasaları oldukları için sosyal haklara ve refah anlayışına yer vermemişlerdir. Bu anayasalar ile temel konuların düzenlenmesi hedeflenmiş, ilerleyen dönemlerde ihtiyaçlar doğrultusunda eklemeler yapılmıştır.

3.3.1.6. Hafta tatili kanunu

1924 tarihinde hafta tatili kanunu çıkarılmış; devlet dairelerinde, sanayi, ticari ve özel kurumlarda çalışanlara haftada 1 gün izin/dinlenme hakkı verilmiştir (Dilik, 1985, s. 97). İzin gününün 24 saatten az olmama şartı vardır ve bu izin günü cuma günü olarak kabul edilmiştir. Yasa'nın uygulanma alanı nüfusu 10.000 üzeri olan kentlerle kısıtlanmıştır. Yasa; nüfusu 10.000'den az olan kentlerde belediye meclisinin karar alması durumunda hafta tatilinin uygulanmasını öngörmüştür. Tarım, hayvancılık, balıkçılık vb. sektörlerde çalışan işçi sınıfı hafta tatili uygulamasının kapsamına alınmamıştır (Özbek, 2006, s. 122-125). Hafta tatili uygulaması işçi haklarının gelişimi açısından önemli olmakla birlikte, toplumun büyük kesiminin tarım alanında çalıştığı düşünüldüğünde oldukça kısıtlı bir uygulama alanına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.1.7. Türk medeni kanunu

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde görülen hukuk alanındaki çalışmalar Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte inkılap hareketleri her alanda uygulanmaya çalışılmıştır. Bu alanlardan birisi de hukuk olmuştur. Hukuk alanında yapılan en önemli çalışma Türk Medeni Kanunu'nun kabulü olmuştur (Koçak, 2019, s. 80).

Cumhuriyet Türkiye'si hukuki alanda adli kapitülasyonlardan kurtularak, yargı alanında birliği ve hukukun üstünlüğünü sağlamaya çalışmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşu ile hukuk alanında batılılaşma çalışmaları hızlanmış olsa da başlangıç aşamasında inkılabın ruhuna uygun bir değişiklik söz konusu olamamıştır. Lozan ile kapitülasyonların kaldırılması ile hukuki alanda da çalışmalar hızlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı sonrası hukuk düzeninin değişim sürecinde yabancı kanunların direkt alınması düşünülmemiş, kanunların yenilenerek modernleştirilmesi amaçlanmıştır (Uğurlu Şenel, 2003, s. 79-83). Mustafa Kemal, Türk milletinin yapısına ve yaşam biçimine uygun bir medeni kanun yapılması gerektiğini düşünmüştür. Yapılan çalışmaların uzun sürmesi ve dönemin şartlarının elverişli olmamasından dolayı bu istek gerçekleştirilememiştir (Koçak, 2019, s. 88).

17 Şubat 1926 tarihinde İsviçre Medeni Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılarak Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir. Türk toplumunun aile hayatını, sosyal ve ekonomik koşullarını düzenleyecek maddeler ile kanun kabul edilmiştir. İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesinde dönemin Adalet Bakanı Mahmud Esad Bozkurt etkili olmuştur. Bozkurt;

kanunların milletlere özel olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır(Koçak, 2019, s. 89).

Türk Medeni Kanunu, toplumdaki kadın-erkek ilişkilerini düzenlemesi, işi hak ve hürriyetlerini güvenceye alması açısından, Türk kadınının toplumdaki konumunu yükseltmiş, gelişmiş ülkeler düzeyine çıkarmıştır. Medeni kanunun getirdiği bazı haklar şunlardır;

- Kadınlar gündelik yaşam içerisinde erkekler ile eşit haklara sahip olmuşlardır.
- Çok eşlilik yasaklanmıştır.
- Boşanma nedenleri kadınlar ve erkekler için aynı olarak kabul edilmiştir.
- Eşit miras hakkı tanınmıştır.
- Medeni nikah zorunlu hale getirilmiştir (Koçak, 2019, s. 92-96).

Medeni kanunun kabulü ile Türkiye Cumhuriyeti modernleşme konusunda büyük bir adım atmıştır. Toplumsal yaşamda ikincil planda kalan kadınlar bu kanun ile güçlendirilmiştir.

3.3.1.8. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 151 sayılı kanun ile başlayan sosyal politika alanındaki çalışmalar ilerleyen dönemlerde artarak devam ettirilmiştir. 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Genel Sağlık Yasası) bunun en önemli kanıtlarından birisidir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu sağlık alanındaki düzenlemelerin yanı sıra kadın, çocuk ve işçi haklarına yönelik düzenlemeler de içermektedir (Dilik, 1985, s. 98).

Kanunun 1. maddesinde, devlete halk sağlığını ilgilendiren bütün önlemleri alması ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi görevi verilmiştir.

İkinci bölüm, 57. madde ile salgın hastalıklar ve bu salgın hastalıkların gerekli yerlere bildirilmesinin zorunluluğu ifade edilmiştir.

72. maddede, 57. maddede belirtilen salgın hastalıkların görülmesi halinde alınacak tedbirler ve yapılacak olan işlemler vurgulanmıştır.

151. madde, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nı çocukların korunması ve çocuk ölümlerinin azaltılması için gerekli kurumları açarak tedbir almakla görevlendirmiştir.

153. maddede, resmi devlet kuruluşlarında doğum yapılmasının ücretsiz olduğu ifade edilmiştir.

155. madde, hamile kadınların doğumdan önceki son 3 haftada ve doğum sonrasındaki 3 haftada çalıştırılmasını yasaklamıştır.

161. madde;, 6 yaşından küçük terk edilmiş çocukların, 6 yaşını dolduruncaya kadar belediyeler tarafından, belediye olmayan yerlerde ise köy heyetince bakılmasına karar verilmiştir. 6 yaşından sonra çocukların bakımı ve eğitim görevi Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.

165. maddede, 10 yaşından küçük çocukların ailesi ve/veya akrabaları tarafından ihmal ve/veya istismara maruz kalmaları durumunda belediyelerce veya devlet kurumları tarafından bakımlarının üstlenilmesi kararlaştırılmıştır.

173. maddede, 12 yaşından küçük çocukların bütün sanat işyerlerinde, madenlerde ve çırak olarak çalıştırılmaları yasaklanmıştır.

174. madde, 12-16 yaş arasındaki çocukların 20.00'den sonra çalışmaları yasaklanmıştır.

175. madde, gece vardiyasını ve yer altında çalışan işçilerin çalışma süresini 8 saat olarak sınırlandırmıştır.

177. maddede, hamile kadınların gebeliklerinin son 3 ayında kendilerine ve bebeklerine zarar verebilecek ağır işlerde çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Doğumdan sonra ilk 6 ay çocukların emzirilmesi için günde 2 defa yarımşar saat süt izni verilmiştir (Resmi Gazete, 6 Mayıs 1930; sayı, 1489).

Hıfzıssıhha Kanunu dönem itibariyle önemli sosyal politika uygulamaları içermiş, 3008 sayılı İş Kanunu için bir temel vazifesi görmüştür. Kanunun çalışma yaşamı ile ilgili düzenlemeler ile birlikte sağlık alanındaki önlemleri kapsamı, sosyal refah anlayışı ve sosyal devlet açısından önemlidir (Tetik, 2022, s. 115).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, çocuk, işçi ve kadınlara yönelik düzenlemeleri bir arada içermesi açısından oldukça geniş bir kitleye hitap etmektedir. Kadınlara doğum öncesi ve sonrasında 3'er haftalık izin verilmesi ve günlük emzirme izni verilmesi kadının çalışma yaşamında aktif olmasının istendiğini göstermektedir. 161. ve 165. maddeler ile cumhuriyet rejiminin çocuklara verdiği önem gözler önüne serilmektedir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu dönem itibariyle oldukça ilerici bir yapıdadır.

3.3.1.9. 3008 sayılı iş kanunu

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1932 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) üye olmuştur. Üye olunması ile teşkilatın statüsü kabul edilmiştir. Teşkilatın statü kurallarına göre Türkiye Cumhuriyeti'nin bir iş kanunu hazırlaması gerekmiştir. 8 Haziran 1936 tarihinde 3008 sayılı İş Kanunu kabul edilmiş ve kanun, kabulünden 1 yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Kanun çalışma ilişkileri ile ilgili zengin bir içeriğe sahip olmasının yanı sıra, sosyal sigorta alanının alt yapısı ile ilgili konuları ve sosyal yardım alanıyla ilgili bir takım kuralları kapsamaktadır (Özbek, 2006, s. 132& Serter, 1994, s. 124).

1936 tarihli, 3008 sayılı iş kanununun temel içerikleri (Resmi Gazete, 15 Haziran 1936; sayı, 3330);

- 1. madde işçi, işveren, iş yeri ve işveren vekili kavramlarının tanımları yapılmıştır.
- 2. maddede kanunun günde 10 işçiden fazla işçi çalıştırılan yerlerde geçerli olduğu belirtilmiştir.
- 3. maddede kanunun kapsama alanındaki sanayi işleri ifade edilmiştir.
- 8. madde ile “sürekli iş” ve “süreksiz iş” tanımlanmıştır. 30 günden az süre içerisinde yapılan işler süreksiz olarak nitelendirilmiş, süreksiz olan işler kanun kapsamı dışında bırakılmıştır.
- 9. maddede belirli süresi 1 yıl veya fazla olan işlerde sözleşme yapılması zorunlu kılınmıştır.
- 20. maddede sözleşmesi feshedilen işçinin bütün alacaklarının bir an önce ödenmesi zorunlu kılınmıştır.
- 25. madde ile hamile kadınların doğum öncesi ve doğum sonrası 3 hafta çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Gerekli olduğu hallerde bu izinler 12 haftaya kadar uzatılabilecektir. İşveren uzatılan bu 6 haftanın yarım ücretini ödemekle sorumlu tutulmuştur.
- 32. madde ile asgari ücrete yönelik bir çağrışım yapılmıştır.
- 42. madde ile dinlenme süreleri düzenlenmiştir. 8 saat çalışılan iş yerlerinde en az 1 saat, 8 saatten az çalışılan yerlerde en az yarım saat dinlenme zorunlu tutulmuştur. 5 saatten az çalışılan yerlerde işverenin dinlenme süresi vermesi zorunlu tutulmamıştır.
- 48. madde ile 16 yaşından küçük çocukların 8 saatten fazla çalıştırılması yasaklanmıştır.

- 49. madde ile maden ocaklarında, kablo döşeme işlerinde, kanalizasyon çalışmalarında ve tünel inşaatı gibi işlerde 18 yaş altı çocukların ve bütün kadınların çalıştırılması yasaklanmıştır.
- 50. madde, sanayi alanlarında 18 yaş altındaki çocukların ve bütün kadınların gece çalıştırılmaları yasaklamıştır.

3008 sayılı İş Kanunu'nda bazı sınırlamalar da bulunmaktadır. Kanun'da tarım sektöründe, deniz ve hava taşımacılığında çalışanlarla ev işlerinde çalışanlar kapsam dışında bırakılmıştır. Tarım alanında çalışanlar ile ev işlerinde çalışanların yasanın dışında bırakılmış olmaları önemli bir eksikliktir (Özbek, 2006, s. 132). 3008 sayılı İş Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun üzerine eklemeler yapılarak oluşturulmuştur. Kanunun 25. maddesi ile doğum öncesi ve sonrasındaki 3'er haftalık izinin 6'şar haftaya kadar çıkarılma hakkının tanınması, yeni doğum yapmış olan kadınlar için başarılı bir gelişme olmuştur. 9. madde ile sözleşme zorunluluğunun getirilmesi işçilerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlamıştır.

3.3.2. 1945-1960 arası dönemde sosyal refah anlayışı ve uygulamaları

1945 sonrası, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de siyasal ve ekonomik gelişmelerin farklılaştığı bir dönem olmuştur. Türkiye'de daha önce çeşitli denemeleri olmasına rağmen çok partili siyasal yaşama 1946'da geçilmiş, bu siyasal değişim ile birlikte sosyal refah anlayışında da değişimler yaşanmıştır (Kara, 2013, s. 247). Çok partili siyasal yaşama geçiş ile tek parti dönemi sona ermiş, siyasal partiler seçmenin desteğini kazanmak amacıyla çeşitli uygulamalar başlatmışlardır.

Çok partili siyasal yaşamın başlaması ve Türkiye'nin sosyal durumundan dolayı 1950'li yıllarda sosyal hizmetler ve sosyal refah alanında gerekli atılımlar başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu itibariyle ülke genelinde örgütlü bir yapısı bulunmayan ve sivil inisiyatifin hâkim yapıda olduğu örgütlenmelerin birçok sosyal sorunun çözümünde başarısız olması ile birlikte; örgütlü bir yapısı olan, sürdürülebilir, hayırseverlik anlayışından ziyade hak temelli yaklaşımı esas alan, mesleki eğitimi olan profesyoneller tarafından yürütülen sosyal hizmet uygulamalarının gerekliliği anlaşılmıştır (Akyıldız, 2021, s. 35-36).

3.3.2.1. Çalışma bakanlığının kuruluşu

1945 yılından önce çalışma ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik bağımsız bir örgütlenmeye gidilmemiştir. Bakanlığın kuruluşuna kadar iş ve işçilerle ilgili çalışmalar İktisat Vekâleti bünyesinde yürütülmüş, 3008 sayılı İş Kanunu'nun 141. maddesi ile bu görev İş Dairesi'ne

bırakılmıştır. İş Dairesi de artan ihtiyaçlara karşın yetersiz kalmış ve bakanlığın kurulması gündeme gelmiştir. 22 Haziran 1945 tarihinde 4763 sayılı yasa mecliste kabul edilerek Çalışma Bakanlığı kurulmuştur. 4763 sayılı yasa ile bakanlığın örgütlenmesine dair bir düzenleme yapılmış, illerde koordinasyonun sağlanması görevi İktisat Bakanlığı'na bırakılmıştır. 26 Ocak 1946 tarihinde yayınlanan 4841 sayılı yasa ile illerdeki örgütlenme ve merkezi teşkilat yapısında düzenlemeler yapılmıştır (Özbek, 2006, s. 223-224 & Talas, 1992, s. 124). Çalışma Bakanlığı'nın kurulması ile bitlikte sosyal politika alanında önemli adımlar atılmış, sosyal refahın sağlanması için kurumsal çalışmalara başlanmıştır. Bakanlığın kurulması ile birlikte işçi-işveren ilişkileri ve işçi haklarının düzenlenmesi bakanlık düzeyinde işlem görmeye başlamıştır.

3.3.2.2. 4772 sayılı iş kazaları ve meslek hastalıkları ve analık sigortası kanunu

Ülkemizde sosyal sigortalar için 3008 sayılı İş Kanunu önemli bir gelişim ve dönüşüm sürecinin başlangıcı olmuştur. Sosyal sigortaların gelişimi 4772 sayılı kanun ile devam etmiştir. 4772 sayılı kanun, işçi ve işçi yakınları ile kadınlara yönelik maddeler içermesi bakımından sosyal refah ve sosyal politika açısından önem arz etmektedir (Tetik, 2022, s. 139).

Kanunun;

- 2. maddesinde iş kazası, meslek hastalıkları ve analık durumlarının tanımları yapılmış ve hangi durumların iş kazası olarak kabul edileceği açıklanmıştır.
- 3. maddesinde sigorta haklarının hangi hal ve durumlara göre değişeceği açıklanmıştır.
- 8, 9, 10, 11 ve 12. maddeleri sağlık yardımları ile ilgilidir.
- 29. maddesi ile sigortalı kadınlara doğumdan önceki ve sonraki üçer haftadan altışar haftaya kadar izin hakkı tanınmıştır (Resmi Gazete, 7 Temmuz, 1945, sayı, 6051).

3.3.2.3. İşçi sigortaları kurumu

Sosyal güvenlik kavramı, günümüzde evrensel bir ilkeye dönüşmüş ve çağdaş uygarlığın simgesi olmuştur. Sosyal güvenlik temel olarak bireyin karşılaşacağı veya karşılaşabileceği ve yaşamı ile ilgili tehlike oluşturan durumlara karşı bir güvence arayışı sonucunda ortaya çıkmıştır. Modern anlamda sosyal güvenlik sistemleri Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunun temel nedeni; sosyal güvenliğin var olmasının temelinde yatan sorunların birçoğunun sanayileşme sonrası ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır (Güvercin, 2004, s. 90).

İşçi Sigortaları Kurumu 9 Temmuz 1945’de kabul edilen ve 1 Ocak 1946’da yürürlüğe girmiş olan 4792 sayılı kanun ile kurulmuştur. Kurum iş hayatı ile ilgili Sigorta Kanunu hükümlerinin uygulanması amacıyla Çalışma Bakanlığı’na bağlı olarak kurulmuştur. Kurum iş kazaları, meslek hastalıkları ve analık sigortasının yanı sıra uygulanması hedeflenen yaşlılık, ölüm ve hastalık sigortalarının primleri ve işlemlerine ilişkin işlerin yürütülmesi için kurulmuştur (Resmi Gazete, 16 Temmuz 1945, sayı: 6058; Yaşar, 2017, s. 221).

1964 tarihinde daha önce işçi statüsünde çalışanlara yönelik çıkarılan sigorta kolları 506 sayılı kanun ile düzenlenerek İşçi Sigortaları Kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumu adını almıştır (Gökbayrak, 2010, s. 145). 506 sayılı kanun ile dağınık bir yapıya sahip olan sigorta kolları bir çatı altında toplanmıştır. SSK ile kurumlar arası koordinasyonun sağlanması kolaylaşmıştır. 506 sayılı kanun ile işçi sayısına ilişkin sınırlama getirilmiş, yalnızca on ve daha fazla işçi çalıştırılması gereken yerler kapsama alınmıştır (Özbek, 2006: 244). İşçi sayısının dikkate alınarak kapsamın belirlenmesi ve küçük işletmelerin kapsam dışında bırakılması kanun yetersizliğini göstermektedir. Tarım alanında çalışanların da bu kapsama girmeyeceği düşünülürse büyük bir kesim sigorta hakkından yoksun kalmıştır.

3.3.2.4. İş ve işçi bulma kurumu

Kamu istihdam kurumları, Sanayi Devrimi ile başlayan işsizlik sonucunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunlarla mücadele etmek amacıyla kurulmaya başlanmıştır. Ülkemizde çalışma ilişkilerine yönelik düzenlemeler Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başlamıştır (www.iskur.gov.tr). II. Dünya Savaşı sonrasında Keynesyen politikaların benimsenmesi ve bu politikalar doğrultusunda tam istihdam ilkesinin ön plana çıkması sonucunda iş ve işçi bulma hizmetleri dünya genelinde büyük önem kazanmıştır. 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu’nun 63. maddesi ile iş ve işçi bulma hizmetleri devlet tarafından yerine getirilmesi gereken bir görev olarak belirlenmiştir. Üç yıl içerisinde iş ve işçi bulma hizmetlerini yerine getirecek bir örgütün kurulması öngörülmüştür ancak 1946 yılına kadar bu örgüt kurulamamıştır. İş ve İşçi Bulma Kurumu, Çalışma Bakanlığı’na bağlı özerk hükümlere sahip bir kuruluş olarak 4837 sayılı yasayla 1946 yılında kurulmuştur (Özbek, 2006, s. 226).

İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanunu, 18 maddeden oluşan bir kanundur. Kanun ile kurumun yapısı, görevleri ve gelir kalemleri düzenlenmiştir. 3008 sayılı İş Kanunu’na bağlı çalışanların kurumun faaliyetlerinden yararlanabileceği kabul edilmiştir (Coşkun, 2017, s. 129-130).

Kurum temel olarak işe yerleştirme çalışmaları yürütmüş olmakla birlikte barınma yurtları açmış, işçilerin vasıflı yetiştirmelerinin sağlanması için Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak eğitim çalışmaları yürütmüştür. Kurum, 1950 yılına kadar ortalama her yıl 20.000 işçinin iş sahibi olmasına destek olmuştur. 1951 yılından sonra işe yerleştirme sayılarında büyük bir artış yaşanmış, 1960 yılında 574.140 kişi işe yerleştirilmiştir (Özbek, 2006, s. 226-227).

3.3.2.5. Emekli sandığı

Devlet memurlarının emekliliklerine ilişkin düzenlemeler tarihimizde gündeme gelen ilk sosyal güvenlik uygulamaları arasında yer almaktadır. 19. yüzyıl itibariyle memur ve işçi kesimine yönelik emeklilik sistemi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde sandıklar ile emeklilik sistemi söz konusu olmuş, sistemin kapsama alanı her ne kadar geniş olsa da kurumsal olarak dağınık bir yapı oluşmuştur. Osmanlı Devleti'nden devralınan bu dağınık yapı 1950'li yıllara kadar devam etmiştir (Özbek, 2006, s. 251).

8 Haziran 1949 tarihinde kabul edilmiş olan ve 1 Ocak 1950'de yürürlüğe giren “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Kanunu” ile emeklilik sandıkları bir çatı altında toplanmıştır. Kanun ile kamu çalışanı olan memurlar ile askeri personellerin emeklilik ve maluliyet hallerinde kendilerinin, vefat durumlarında dul ve yetimlerinin sosyal güvenliklerinin sağlanması amaçlanmıştır. Emekli Sandığı'nın kurulması ile birlikte primsiz rejim terk edilmiş ve primli sisteme geçiş yapılmıştır. Bu değişikliğin temel nedeni; primsiz rejimde bağlanan aylıkların düşük olması gösterilmiştir. Burada emeklilerin refahının sağlanması amaçlanmıştır (Akpınar, 2014, s. 145-146; Resmi Gazete, 8 Haziran 1949, sayı: 7235).

Emekli Sandığı kapsamında sağlık güvencesi de sunulmuştur. Sandıktan emekli veya malul aylığı alanların sağlık sorunları yaşamaları halinde muayene edilmeleri ve aile fertleri ile dul ve yetim maaşı alanların sağlık sorunları yaşamaları hallerinde muayene ve tedavilerinin sağlanması sandığın amaçları arasında yer almıştır (Resmi Gazete, 8 Haziran 1949, sayı: 7235).

3.3.2.6. 5387 sayılı korunmaya muhtaç çocuklar hakkında kanun

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan 19. yüzyılın sonlarına kadar geleneksel dayanışmanın yaygın olmasından dolayı çocuk alanında kurumsal çalışmalara ihtiyaç duyulmamıştır. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'ya yoğun göç yaşanması sonucunda artan kimsesiz çocuk sayısı ile birlikte Darülaceze, Darülhayr-ı Ali, Darüleytam ve Himaye-i Etfal gibi çeşitli kurumsal yapılar ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet

döneminde korunmaya muhtaç çocuk sorununa ilişkin daha önceki yasalarda çeşitli maddeler bulunsa da korunmaya muhtaç çocuk sorununu ele alan kapsamlı ilk yasa, 1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı yasadır.

Yasanın;

- 1. maddesinde, korunmaya muhtaç çocuk tanımı yapılmış, korunmaya muhtaç çocuklarla ilgilenecek olan kurum ve kuruluşlar belirtilmiştir.
- 2. maddesinde korunmaya muhtaç durumda olan çocuğun bakımının hangi kurum veya ailenin üstleneceği mahkeme kararına bağlanmıştır.
- 3, 4, 5 ve 6. maddeler ile çocuğun bakımı, korunması ve meslek sahibi olmasında görevli olacak olan kurum ve kuruluşlar yaşanılan bölgeye göre belirlenmiştir.
- 10. ve 11. maddeler ile çocukların meslek sahibi olmasının önemi vurgulanmıştır.
- 13. madde, kanunun yürütülmesi görevini Sağlık ve Sosyal Yardım, Milli Eğitim, İçişleri ve Maliye Bakanları'na bırakılmıştır (Resmi Gazete, 23 Mayıs 1949, sayı, 5387).

3.3.2.7. 5417 sayılı ihtiyarlık sigortası kanunu

02.06.1949 tarihinde 5417 Sayılı Kanun kabul edilmiştir. 1957 yılında 6900 sayılı kanunun çıkarılmasıyla birlikte 5417 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 5417 sayılı kanun ile yaşlanmaya başlayan ve çalışma gücünde azalma olan sigortalıların çalışma yaşamından ayrılması ve ekonomik olarak yardım alması sağlanmıştır (Özbek, 2006, s. 238).

Kanun kapsamında ihtiyarlık yardımından yararlanabilme şartları (Resmi Gazete, 8 Haziran 1949, sayı, 7227);

- 60 yaşının üstünde olmak,
- Kanunun uygulandığı işyerlerinde en az 25 yıl sigortalı olarak çalışmak,
- İşe ilk başladığı tarihten itibaren emeklilik tarihine kadar her sene ortalama 200 gün emeklilik primi ödemiş olmak,
- Aylıktan yararlanma başlangıcından önceki son üç yılda en az 200 günlük emeklilik primini yatırmış olmak.

3.3.2.8. Sosyal hizmetler enstitüsünün kurulması

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte sosyal politika alanında önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. Sosyal politika alanı iki ana çerçevede şekillenmiştir. Bir taraftan çalışma yaşamıyla ilgili olarak sosyal güvenlik alanında gelişmeler görülmüş, diğer taraftan ise sosyal hizmet alanında gelişmeler yaşanmıştır. Kentli nüfusun artması, sanayileşmenin başlaması ve artan sosyal problemlerin çözümünde sosyal hizmet uygulamalarının çözüm odaklı yapısına duyulan ihtiyacın artması dönemin sosyal politika anlayışındaki değişimi gözler önüne sermiştir. 1950'den sonraki hükümetler, toplumsal kalkınma konusunda sosyal hizmet uygulamalarını önemli bir bileşen olarak görmüşlerdir. Tarihimizde önemli bir konumu bulunan sosyal dayanışma ve hayırseverlik anlayışı yerini devlet kontrolünde yürütülen sosyal hizmet uygulamalarına bırakmıştır (Özbek, 2006, s. 189).

12 Haziran 1959'da kabul edilen 7355 sayılı kanun ile Sosyal Hizmetler Enstitüsü'nün kurulması kararlaştırılmıştır. Kanuna göre Sosyal Hizmetler Enstitüsünün görevleri;

- Yoksullar arasında inceleme yaparak yoksulluğun nedenlerinin araştırılması ve bu kesimlere yönelik uygulanacak olan sosyal hizmet müdahalelerinin düzenlenmesinin yapılması,
- Sosyal hizmet müdahalelerine ihtiyaç duyan okul öncesi ve öğrenim çağındaki çocuklar ile engelli çocuklar ve gençlerin koruma, bakım ve yetiştirilmelerine uygun sosyal hizmet müdahalelerinin planlanması, çocuk ve gençlere destek amacıyla bu alanda çalışan dernek ve vakıflarla bilgi paylaşımının yapılması,
- Resmi ve özel nitelikli rehabilitasyon merkezlerinin çalışma programlarının ortaya çıkarılması ve kurumlar arası iş birliğine destek olunması,
- Resmi ve özel bütçeye sahip olan örgütler ile sosyal yardım alanında bulunan dernek, vakıf vb. yapılar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,
- Ülkemiz ve dünya genelindeki sosyal hizmet mevzuatlarının incelenmesi, alandaki teknik, idari ve istatistiki bilgilerin toplanması, uygulanan sosyal hizmetlerin topluma tanıtılması için gerekli çalışmaların yapılması,
- Sosyal hizmet uygulamalarının devamını sağlayacak, mesleki profesyonellerin eğitiminin sağlanması için, sosyal hizmet uzmanları ve sosyal yardımcılarının orta ve yükseköğrenim düzeyinde eğitimlerinin verilmesi amacıyla, sosyal hizmet alanında bir akademinin kurulması yer almaktadır (Resmi Gazete, 22 Haziran 1959, sayı: 10233).

Enstitünün kurulması; araştırma yapılması, dünya genelindeki mevzuatın takip edilmesi, dezavantajlı çocuk ve gençlerin korunması ve meslek elemanı yetiştirilmesi konusunda önemli bir dönüm noktasıdır. Hayırseverlik ve gönüllü yardım anlayışından, kurumsal bir sosyal hizmet anlayışına geçildiğini göstermektedir. Kanun'da akademinin kurulmasının yasal zemine bağlanması sosyal hizmet mesleğinin profesyonelleşmesi açısından oldukça önemlidir. Enstitünün kurulması ile birlikte sosyal hizmet alanı ile ilgili faaliyet yürüten dernek, vakıf, kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması ile dağınıklığın önüne geçilmeye çalışılmış, sosyal hizmet uygulamalarının ihtiyaç sahiplerine daha hızlı ve nitelikli bir şekilde sunulması amaçlanmıştır.

3.3.3. 1960-1980 arası dönemde sosyal refah anlayışı ve uygulamaları

1961 yılında çıkarılan yeni anayasa ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nde büyük bir dönüşüm süreci başlamıştır. Anayasanın özgürlükçü yapısı ile birlikte bu özgürlüklerin topluma sunulabilmesi için kurumsallaşma çalışmalarına hız verilmiştir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın planlı şekilde sağlanabilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş, sosyal politikaların uygulanması için Sosyal Hizmet Akademisi, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü vb. kurumsal çalışmalar yapılmıştır.

3.3.3.1. 1961 anayasası

1950'lerin sonlarına doğru var olan ekonomik sorunlar ile işçi-işveren çatışmaları ile birlikte artan toplumsal gerilimin sonucunda 27 Mayıs 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri yapmış olduğu askeri darbe ile ülkenin yönetimine el koymuştur. Darbenin hemen ardından bir kurucu meclis oluşturulmuş, bu meclis tarafından bir anayasa taslağı hazırlanıp Milli Birlik Komitesi'ne sunulmuştur. 9 Temmuz 1961 tarihinde bir referandum yapılmış, referandum sonucunda 20 Temmuz 1961 tarihinde yeni anayasa yürürlüğe girmiştir (Çobanoğlu, 2019, s. 31).

1961 Anayasa'sının çağdaş, özgürlükçü bir yapısı bulunmaktadır ve bu anlayış sayesinde Türk düşünce yapısında bir aydınlanma ve gelişim yaşanmıştır (Talas, 1992, s. 146).

Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerinin açıklandığı 1961 Anayasası'nın 2. maddesinde; Türkiye'nin insan haklarına saygı duyan, milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olduğu vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961, sayı 10859). Anayasa tarihimizde ilk kez bir anayasamızda "sosyal devlet" ibaresinin bulunması sosyal refah anlayışının toplumumuzda daha geniş yer bulabilmesi açısından son derece önemli bir noktadadır.

1961 Anayasası'nın bireylere sunduğu temel haklar ve ödevler anayasanın ikinci kısmında detaylandırılmıştır. Genel hatlarıyla bu hak ve ödevler (Resmi Gazete, 20 Temmuz, 1961, sayı, 10859);

- 10. madde , “Herkes kişiliğine bağlı, dokunulamaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.” Bu madde ile vatandaşlara geniş hak ve özgürlükler tanınmıştır.
- 11. madde, temel hak ve hürriyetlerin yalnızca kanun ile sınırlandırılabilceğini belirtmiştir. Kanun ile dahi olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulamayacağı vurgulanmıştır.
- 12. madde, kanun önünde “dil, din, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep” ayrımı olmaksızın herkesin eşit olduğu ifade edilmiştir.
- 14. madde ile işkence, eziyet ve insan onuruna yakışmayan cezalar yasaklanmıştır.
- 15. madde, özel hayatın gizliliği ile ilgilidir.
- 16. maddede konut dokunulmazlığı vurgulanmıştır.
- 17. madde, haberleşme hürriyeti ile ilgilidir.
- 18. maddede herkesin seyahat özgürlüğüne sahip olduğu vurgulanmıştır.
- 19. madde, vicdan ve din özgürlüğü ile ilgilidir.
- 20. madde ile düşünce özgürlüğü vurgulanmıştır.
- 21. maddede herkesin bilim ve sanat öğrenme ve öğretme hakkına sahip olduğu ve bu alanlarda açıklama, yayma ve araştırma yapılabileceği vurgulanmıştır.
- 22. madde ile basın hürriyeti ve basına sansür uygulanamayacağı ifade edilmiştir.
- 23. madde ile gazete ve dergi çıkarılması serbest hale getirilmiş, önceden izin alınması ve teminat yatırılması gibi bir uygulamanın gerekli olmadığı belirtilmiştir.
- 24. maddede kitap ve broşür yayımında izne gerek olmadığı ve sansür uygulanamayacağı ifade edilmiştir.
- 28. maddede herkesin gösteri ve yürüyüş hakkına sahip olduğu, bunun yalnızca kamusal düzenin korunması için kanun ile sınırlandırılabilceği belirtilmiştir.
- 29. madde, dernek kurma hürriyeti ile ilgilidir.
- 31. madde ile herkesin hak arama özgürlüğünün olduğu ifade edilmiştir.

1961 Anayasası'nın 3. bölümünde sosyal ve iktisadi haklar ve ödevlere yer verilmiştir. Bu haklar ve ödevler:

- 35. maddede ailenin toplumdaki önemi ifade edilmiştir. Devletin; ailenin, annenin ve çocukların korunması konusunda gerekli tedbirleri alacağı vurgulanmıştır.
- 40. maddede herkesin istediği alanda çalışabileceği ifade edilmiştir.
- 41. madde, sosyal ve ekonomik hayatın herkesin insanlık onuruna yakışır bir şekilde yaşamasına göre düzenleneceği belirtilmiştir.
- 42. madde ile herkesin çalışma hakkı ve görevi olduğu ifade edilmiş, angarya yasaklanmıştır.
- 43. madde ile bireylerin yaş, cinsiyet ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Kadın, çocuk ve gençlere yönelik çalışma yaşamı şartlarında pozitif ayrımcılık yapılacağı belirtilmiştir.
- 45. madde, ücrette adaleti vurgulamıştır. Çalışanların işlerine uygun ve insanlık onuruna yakışır bir yaşam sürmelerini sağlayacak bir ücret almaları gerektiği belirtilmiştir.
- 48. maddede herkesin sosyal güvenlik hakkının olduğu belirtilmiştir. Devletin, bu hakkın sağlanması için gerekli teşkilatı kurması gerektiği ifade edilmiştir.
- 49. madde ile herkesin sağlık hakkına sahip olduğu vurgulanmış, devletin dar gelirli ailelerin konut ihtiyacının giderilmesi konusunda tedbirler alacağı vurgulanmıştır.
- 50. madde ile devletin herkesin eğitim görmesi hususunda görevli olduğu ve ilköğretimin bütün vatandaşlar için zorunlu ve ücretsiz olduğu vurgulanmıştır. Başarılı öğrencilere gerekli durumlarda yardım ve burslar sağlanarak yükseköğrenim derecesine çıkmalarının sağlanacağı belirtilmiştir.

1961 Anayasası sosyal politika tarihimizin en önemli dönüm noktalarından birisidir. Çeşitli konularda özgürlükler, işçi hakları ve örgütlenme serbestliğinin getirilmesi ve anayasanın başlangıç bölümünde sosyal adalet vurgusunun yapılması sosyal refah anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. Anayasa'nın 2. maddesinde açık bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal devlet olduğu vurgulanmış, sosyal politika ve sosyal refah alanlarına verilen önem gözler önüne serilmiştir. 35. madde ile ailenin toplumsal yaşamdaki önemine değinilmiş, ailenin korunması ve devamının sağlanması ile toplumsal gelişmenin sağlanacağı anlatılmaya çalışılmıştır.

3.3.3.2. Sağlığın sosyalleştirilmesi kanunu

Bireylerin ev bireylerin oluşturdukları toplumların sağlıklı olabilmeleri ve bu sağlıklılık durumunun sürekliliğinin sağlanabilmesi adına “sağlık hizmetlerinin” üretimi önem arz etmektedir. Sağlık hizmetleri ile toplumların gelişmişlik düzeyleri paralellik göstermektedir. Toplumların sağlık ve hastalığa bakışlarında kültürleri ve sosyal yaşamları etkili olmaktadır (Altay, 2007, s. 34).

2 Mayıs 1920’de Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekâleti kurulmuş, Cumhuriyet’in ilk yıllarında sağlık alanı ile ilgili temel kanunlar çıkarılarak, koruyucu-önleyici sağlık hizmetlerine önem verilmiş ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele programı uygulanmıştır. 1938-1960 yılları arasında sağlık merkezlerinin sayıları arttırılmış ve hastanelerin yönetimleri vekâlete devredilmiştir (Yılmaztürk, 2013, s. 178). 1950’li yıllarda Demokrat Parti’nin savunduğu liberal görüşler ülke genelinde olduğu gibi sağlık alanında da etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde sağlık hizmetlerinde özel sektörün gelişiminin önü açılmıştır (Altındağ ve Yıldız, 2020, s. 164).

1960 askeri müdahalesi sonrasında sağlık alanında özel sektörün önüne geçilmiş, Cumhuriyet’in ilk yıllarında olduğu gibi sağlık hizmetlerinin bir devlet görevi haline gelmesine yönelik çalışmalar yürütölmüştür (Altındağ ve Yıldız, 2020, s. 165).

224 sayılı “Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun” 5 Ocak 1961’de resmi gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun’un ikinci maddesi ile sağlığın beden, ruhen ve sosyal anlamda tam iyilik hali olduğu vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 12 Ocak 1961, sayı: 10705).

224 Sayılı yasa da yer alan temel hükümler şu şekildedir;

- Sağlık hizmetleri programa bağlanmıştır.
- Sağlık hizmetlerinden herkesin eşit yararlanması kararlaştırılmıştır.
- Sağlık örgütü il içerisinde yönetsel iş bölümüne uymayacaktır.
- Nüfusa göre örgütlenecektir. Sağlık örgütünün temelinde sağlık ocakları yer alacaktır.
- Sağlık örgütünde istihdam edilen personeller serbest olarak çalışamayacaklardır.
- Halk ile sağlık örgütleri arasındaki ilişkiler geliştirilecektir.
- Sağlık hizmet kuruluşları tek elde toplanacak ve Sağlık Bakanlığı’na denetleme yetkisi verilecektir (Kasapoğlu, 2016, s. 138-140).

Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesine 1963 yılında başlanmış, 1977’de bütün ülkeye yayılması, 1982 yılına gelindiğinde her 5000 kişi için bir “Sağlık Ocağı” kurulmasının tamamlanması öngörülmüştür. 1977’de tüm ülkeye yayılması planlanan yasa 1983’de ülke geneline yayılabilmektedir. Bu yasa ile sağlık hizmetlerinin bütünleştirilmesi ve tek elden yurt geneline yayılması amaçlanmıştır (Akdur, 2008, s. 49; Kasapoğlu, 2016, s. 140).

3.3.3.3. Sosyal hizmetler akademisinin kurulması

12 Haziran 1959 tarihinde 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun’un 9. maddesinde sosyal hizmet alanında mütehassısları ve sosyal yardımcı personel yetiştirmek amacıyla orta ve yükseköğrenim veren bir kuruma duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır. Mütehassıs yetiştirecek yükseköğrenim kısmının bir üniversite içerisinde fakülte veya yüksekokul şeklinde teşkilatlandırılması ifade edilmiştir. Akademi, alanda çalışanların bilimsel gelişmelerinin sağlanması amacıyla çeşitli kurslar düzenlemekle görevlendirilmiştir (Resmi Gazete, 12 Haziran 1959, sayı: 10233).

7355 sayılı kanunun 9. maddesi ile verilen görev sonucunda 1961 yılında bir Sosyal Hizmet Akademisi kurulmuştur (Türkmen, 1987, s.128). Sosyal Hizmetler Akademisi ilk mezunlarını 1965’te vermiş, mezun olan bu meslek elemanları Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve DPT gibi farklı alanlarda çalışmaya başlamıştır. 1967 yılında ise Hacettepe Üniversitesi’nde Sosyal Çalışma Bölümü açılmış ve bölüme 26 öğrenci kabul edilmiştir. 20 Temmuz 1982’de Yüksek Öğretim Kurulu yasasıyla bu iki bölüm Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksekokulu çatısı altında birleştirilmiştir (www.shudernegi.org). Bölüm mezunlarının çalışma alanlarına bakıldığında sosyal hizmet uygulamalarına çeşitli alanlarda ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

3.3.3.4. I. beş yıllık kalkınma planı

5 Ekim 1960’da 91 sayılı kanun ile Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Planlama Teşkilatı, yeni dönemde planlı ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması konularında görev almıştır. Beş yıllık kalkınma planları ile kararlı büyüme ve sosyal refah artışının sağlanması hedeflenmiştir (Tetik, 2022, s. 154). I. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963’de uygulanmaya başlamıştır. Plan sosyal politika bakımından kapsamlı bir içerik sunmuştur. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda sosyal hizmet alanı ile ilgili de bir bölüme yer verilmiştir (Talas, 1992, s. 151).

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sosyal hizmet uygulamalarının dağınık ve programsız bir şekilde yürütüldüğü vurgulanmıştır. Meslek elemanı sayısının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Plan'da korunmaya muhtaç durumda olan çocukların bakım ve yetiştirilmeleri, çocukların suça yönelmelerinin engellenmesi, çocuk işçiliğinin olumsuz şekilde kullanılmasının engellenmesi ve çocuk refahının sağlanması hedefler olarak belirlenmiştir. Dağınıklığın önlenmesi için “Sosyal Hizmetler Kurumu” kurulacağı belirtilmiştir. Alanda yeterli meslek elemanı olmadığından dolayı yüksekokulun geliştirilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Cezaevlerinden tahliye olanların sosyal dışlanmaya maruz kalmalarının engellenmesi için tedbirler alınacağı vurgulanmıştır (DPT, 1963: 423-424). I. Beş Yıllık Kalkınma Planı sosyal hizmetlerin kurumsallaşması ve sosyal refahın sosyal hizmet uygulamalarının yaygınlaşması ile artacağını anlaşılmaması ve harekete geçilmesi açısından önemli bir konumu bulunmaktadır. Alanda bulunan dağınık yapıya dikkat çekilmesi ve buna yönelik çalışmaların yapılması sosyal hizmetlere verilen önemin arttığını göstermektedir.

3.3.3.5. Sosyal hizmetler genel müdürlüğünün kurulması

1961 Anayasası'nda vurgulanan hakların sağlanması için ihtiyaç duyulan ve ülkenin tamamında örgütlü yapısı olan sosyal hizmet bağlantısının oluşturulabilmesi ve var olan dağınık yapının bir çatı altında toplanması için bazı çalışmalar başlatılmıştır. 25 Nisan 1963 tarihinde kabul edilen, 225 sayılı kanun ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın teşkilat yapılmasına Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü eklenmiştir (Akyıldız, 2021, s. 55).

Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün çalışma alanları ve görevleri;

- Sosyal yardım ve sosyal güvenlik alanlarındaki düzenlemelerin yapılması,
- Korunmaya muhtaç çocuk, engelli ve yaşlı bireylerin bakım ve korunmalarının sağlanması ve rehabilitasyon hizmetlerinin sunulması,
- Çalışma gücünü yitiren ve yoksul kişilerin sosyal güvenlik haklarından yararlanmasının sağlanması,
- Enstitü'nün idari ve bilimsel çalışmalarının ve denetiminin yapılması görevleri Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir (Resmi Gazete, 25 Nisan 1963, sayı 11394).

Genel müdürlüğün kurulmasıyla birlikte sosyal hizmet uygulamalarının koordine edilmesi kolaylaşmış, enstitü ve akademinin birlikte hareket etmesi sağlanmıştır. Anayasa ile

belirlenen sosyal hakların bireylere sunumu ve bu hakların sunumunun denetiminin yapılmasına olanak sağlanmıştır.

3.3.3.6. Bağ-kur

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "İktisadi ve Sosyal Hedefler" başlıklı bölümünde, serbest meslek sahiplerinin ve esnafın dahil olacağı ihtiyarlık ve ölüm sigortasının kurulmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Aynı kalkınma planında on beş yıl içerisinde esnaf ve sanatkarlar ile serbest meslek sahiplerinin sağlık sigortalarını da kapsayan genel bir sosyal güvenlik sisteminin hedeflendiği vurgulanmıştır (Özbek, 2006, s. 315).

"Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu" 2 Eylül 1971 tarihinde kabul edilmiş, 14 Eylül 1971 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kuruma kısaca BAĞ-KUR adı verilmiştir. 1479 sayılı kanun ile belirli bir prim ödenmesi karşılığında devlet tarafından bağımsız çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanması için kurulan BAĞ-KUR yalnızca sakatlık, yaşlılık ve ölüm sigortalarının kurulmasını öngörmüştür (Resmi Gazete, 14 Eylül 1971, sayı: 13956). 1985 yılında yapılan bir düzenleme ile sağlık sigortası hizmeti de eklenmiştir (Akpınar ve Ögütoğulları, 2020, s. 137).

Kanun'un ikinci bölümünün ikinci kısmında malullük durumu ile ilgili detaylara yer verilmiştir. Bir kişinin malul sayılabilmesi için çalışma gücünün en az üçte ikisini yitirdiğinin tespit edilmesinin gerektiği belirtilmiştir. Malullük aylığından yararlanabilmek için en az 5 yıl tam olarak sigorta primi ödemiş olmak şartı bulunmaktadır. Üçüncü bölümde yaşlı aylığı ile ilgili bilgi ve düzenlemelere yer verilmiştir. Yaşlılık sigorta yardımları; toptan ödeme ve aylık bağlanması olarak belirtilmiştir. Yaşlılık aylığının bağlanabilmesi için kadınlarda 55, erkeklerde 60 yaşında olmak ve 15 tam yıl prim ödeme şartı belirtilmiştir. Dördüncü bölümde ise ölüm sigortası ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (Resmi Gazete, 14 Eylül 1971, sayı: 13956).

BAĞ-KUR bağımsız çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanması adına önemli bir adım olmuştur ancak bağımsız çalışanların Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına alınmaması sosyal güvenlik uygulamalarında dağınık bir yapıya dönülmesine neden olmuştur.

3.3.3.7. 2022 sayılı 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında kanun

Sosyal devlet, ihtiyaç sahiplerine kimsesi olmayanlara, aciz durumda bulunanlara, yoksullara vb. durumdaki vatandaşlara yardım etmeyi benimsemiş olan devlet biçimidir. Bu yardımlar sosyal refah anlayışının temel hedeflerindendir (Tetik, 2022 s. 167). 2022 sayılı kanun ile uygulanmaya başlanan “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlara Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından yürütülen kapsamlı bir sosyal yardımdır. Bu yasa ile ihtiyaç sahibi yaşlılar ve engelliler yardım almaya başlamışlardır (Kesgin, 2012, s. 47).

Bu yardımdan yararlanacak olanlar kanunda açıkça belirtilmiştir;

65 yaşını doldurmuş, kimsesi olmayan ve çalışma gücü olmadığı sağlık kurulu raporu ile belgelenenler, ihtiyaç sahibi olduğu “il veya ile idareden alınan” belgelerle sabit olanlar ve herhangi bir sosyal güvenliği bulunmayanlar,

- 65 yaşını doldurmamış olsa dahi, maluliyeti sağlık kurulu raporu ile ortaya konanlar ve sakatlıklarından dolayı herhangi bir işe yerleştirilemeyenler bu yardıma hak kazanır.
- Kanundan yararlanan vatandaşların devlet hastanelerindeki tedavilerinden ücret alınmaz (Resm Gazete, 10 Temmuz, 1976, sayı 15642).

4. TURGUT ÖZAL DÖNEMİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

4.1. Küreselleşme ve Sosyal Politikaya Etkileri

Küreselleşme kavramı, uzun yıllardır tartışılan ve herkes tarafından kabul edilmesine rağmen net bir tanımı yapılamayan ve farklı anlamlar yüklenen bir kavramdır. Küreselleşme kavramının net bir tanımının yapılamamasının ana nedeni kavramın çok boyutlu bir yapısının olmasıdır (İlter, 2019, s. 990). Küreselleşme, en temel anlamıyla dünyadaki insan, toplum, grup ve devletlerarasındaki karşılıklı etkileşimin zamanla artması olarak ifade edilebilmektedir. Küreselleşme, durağan bir yapıdan ziyade dinamik bir yapıyı işaret etmektedir. Küreselleşmenin zamanla birlikte hâkimiyet alanı genişleme göstermiştir. Bu genişleme ile birlikte mevcut yapıda da sürekli bir değişim görülmektedir. Küreselleşme kavramının yapısından dolayı ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik, kültürel vb. boyutları bulunmaktadır (Bayar, 2008, s. 25-26).

Küreselleşme ile ilgili yapılan tanımların çoğu, dünyadaki akımların ve insan ilişkilerinin küresel bir sistem içerisinde birleştiği bir seviyeye ulaştığını vurgular. Bundan dolayı küreselleşme kavramı; ekonomik, sosyal, teknolojik, politik, kültürel, ekolojik vb. alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Şenkal, 2007, s. 100-101).

Küreselleşme kavramı 1980'ler sonrasında kullanım açısından yoğunlaşmış olsa da tarihi oldukça eskiye, farklı coğrafi bölgelerde yaşamış olan toplulukların aralarındaki ilişkilerin başladığı dönemlere kadar gitmektedir. Küreselleşme kavramı günümüzdeki anlamını farklı süreçlerden geçerek kazanmıştır. Sanayi Devrimi'nin getirdiği ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeler ile kavram gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar ilerleyen dönemde küreselleşme kavramı ekonomik boyutu ile ön plana çıkmıştır. I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde milliyetçilik, iktisadi yapıdaki değişimler ve ülkelerin kendi kendilerine yetme anlayışına geçişiyle birlikte küreselleşme kavramı geri planda kalmıştır. Ancak, 1980 sonrasında küreselleşme süreci hızlanmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ile yaşanan iletişim devrimi sonucunda toplumlararası etkileşim kolaylaşmıştır. Bunun sonucunda, uluslararası ticaret daha önce eşi görülmemiş seviyelere ulaşmıştır (Bayar, 2008, s. 26-27; Kökalan Çımrın, 2009, s. 15).

Teknolojik, bilimsel ve ekonomik gelişmeler ile ticaret artmış, modern dünya sistemini ortaya çıkaran devletler ve toplumların aralarında karşılıklı bir bağıllık oluşmuştur. Bunun

sonucunda, herhangi bir yerde gelişen olaylar ve alınan kararlar mesafe fark etmeksizin bütün dünyayı etkilemiştir (Şenkal, 2007, s. 102).

Küreselleşme sürecinin yol açtığı köklü değişimler sosyoekonomik yapının alt sistemlerini de etkilemiştir. Küreselleşen dünya da öncelikli olarak sosyal politikaların önemle üzerinde durduğu çalışma ilişkileri ve işgücü piyasalarında büyük bir dönüşüm süreci başlamıştır. Küresel rekabet ile emek sermaye karşısında zor bir döneme girmiş, refah devleti anlayışı ile kazanılan haklardan geriye gidilebileceği görülmüştür. Sermayenin kazanmış olduğu uluslar üstü hareket alanı ile ulus-devlet anlayışı ve politikaları sınırlandırılmıştır (Şenkal, 2007, s. 267; Özaydın, 2008, s. 172).

Küreselleşme sürecinde devletin sosyal ve ekonomik alana yönelik müdahaleci yapısı eleştirilmiş ve bu yapı sorun olarak görülmüştür. Küreselleşme süreci ile devlet sosyal alandan çekilmeye zorlanmıştır. Küreselleşme süreci, sosyal politikaların uygulama sahalarının daraltılması için devletlere etki etmiş, bir diğer taraftan ise refah politikaları hakkında toplumda keskin ayrımlara yol açmıştır. Toplumun bir bölümünün gelirinde azalma görülürken, diğer bir tarafın gelirinde ise artış görülmüştür (Kesgin, 2020, s. 114-135). Küreselleşme süreci ile toplumlardaki eşitsizlikler artmış, bu süreç sermaye lehine gelişim göstermiştir. 1975-1995 yılları arasında Amerika'nın zenginliği %60 artmış olmasına rağmen bu artıştan yalnızca nüfusun %1'lik kesimi faydalanmıştır (Özpınar ve Şimşek, 2003: 3). Küreselleşme, ekonomilerin uluslararası bir yapıya bürünmesi ve ulus devletlerin zayıflaması gibi unsurlar refahın adil dağılımı üzerinde olumsuz rol oynamışlar, 1975'li yıllara kadar sosyal adalet sosyal politika anlayışlarında yaşanan gelişmelerde durağanlık ve geriye gidiş yaşanmaya başlamıştır (Özdemir, 2009, s. 75). Farklı bir ifade ile devletin müdahale alanlarının küçültülmesi, küresel sermayenin geniş hareket alanı, pazarın egemenliği ile tanımlanan küreselleşme, refah devleti anlayışının oluşumunu sağlayan ve onun ana görevini oluşturan toplumsal uzlaşıya zarar vermiştir (Güven, 2016, s. 257).

Küreselleşme sürecinin sosyal politika ve sosyal refah anlayışı üzerindeki en önemli etkilerinden birisi ekonomik yapıda ve çalışma ilişkileri üzerinde yarattığı dönüşümdür. Çalışma ilişkileri üzerindeki bu dönüşüm sonucunda, temeli çalışma ilişkilerinin düzenlenmesi üzerine kurulu olan sosyal politika, temel çalışma alanını yeniden düzenlemek zorunda kalmıştır (Özaydın, 2008, s. 167). Küreselleşme süreci sonrasında ortaya çıkan esnek çalışma ve enformel istihdam gibi çalışma biçimleri nedeniyle sosyal politika tekrar düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır.

Sosyal politika alanında yaşanan önemli değişimlerden bir diğeri ise ülkelerin sosyal politikalarının oluşumunda uluslararası kuruluşların belirleyici bir konuma gelmiş olmasıdır. IMF, ILO, OECD vb. küresel ve bölgesel aktörler hükümetlerin sosyal harcama konusunda duyarlı davranmaları gerektiğini vurgulamışlardır (İlter, 2019, s. 992).

Küreselleşme sürecinde neoliberal politikaların etkileri sosyal hizmet alanına da etki etmiş, sosyal hizmet uygulamalarında da farklılıklar görölmeye başlanmıştır (Kesgin, 2021, s. 20).

Küreselleşme süreci jeo-stratik konumu nedeniyle Türkiye’yi oldukça güçlü bir biçimde etkilemiştir. Türkiye’nin merkezi konumu küreselleşme sürecinin geniş etkilerine maruz kalmasına yol açmıştır. Küreselleşme sürecinin ekonomik boyutu sonucunda Türkiye 1980 sonrasında yapısal bir değişim süreci geçirmiştir. Bu değişimle birlikte liberal politikalar benimsenmiş ve serbest pazar anlayışına geçilmiştir. Küreselleşme sürecinin siyasi boyutu doğrultusunda kadın hakları, demokratikleşme, şeffaflaşma vb. konularda çeşitli gelişmeler yaşanmıştır (Bayar, 2008, s. 32-33).

4.2. Liberal Politikalardan Neoliberal Politikalara

Liberalizm, kökleri 17. yüzyıla dayanan bir sosyal doktrin ve felsefedir. Liberalizm, başlangıç olarak John Locke ’un eserleri ile siyasi boyutuyla ortaya çıkmış, ilerleyen dönemlerde David Hume ve Adam Smith’in çalışmaları ile ekonomik boyutu ortaya çıkmıştır. Liberal felsefe yeni durumlara karşı sürekli bir şekilde kendisini yenileyen bir anlayış olarak gelişimini sürdürmüştür (Aktan, 1995, s. 3).

Liberalizm, kökeni İngilizce olan “liberty” kelimesinden gelmektedir. Liberty kelimesi “özgürlük, hürriyet ve serbestlik” anlamlarına gelmektedir. Liberty kelimesinden hareketle liberalizm “özgürlüğü savunan düşünce biçimi” olarak ifade edilebilecektir. Liberalizm de yalnızca siyasi özgürlükler savunulmamakta, ekonomik ve sosyal özgürlükler de vurgulanmaktadır (Temizel, 2007, s. 6).

Liberal anlayış bireyciliğe dayalı, siyasi, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükleri güvenceye alan, piyasanın kendi haline bırakılarak, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunmaktadır (Aktan, 1995, s. 3).

Liberal anlayış ile “hayırseverlik sistemi” teşvik edilmiştir. Bu anlayış sosyal yardım alanında hak edenler ve hak etmeyenler tezini ortaya koymuştur. Buradaki ayrım moral değerler ile ilgili olmuştur. Liberal anlayışta refah uygulamaları ve sosyal güvenlik kişiselleştirilmiş,

sorumluluk bireylere yüklenmiştir. Az miktarda yapılan sosyal yardım uygulamaları çoğunlukla sivil toplum hâkimiyetine bırakılmış, devlet tarafından sunulan çok kısıtlı yardımlar ise toplumdaki en yoksul kesime verilmiştir. Liberal anlayışta devletten yardım almaya muhtaç durumda olan yoksullar “sosyal parazit” olarak görülmüştür (Kesgin, 2008, s. 30).

Liberalizmin 17. yüzyılda ortaya çıkmasıyla başlayan ve 19. yüzyılın sonlarına kadar geçen dönem “Klasik Liberalizm” olarak adlandırılmıştır. Klasik liberal anlayış, politik boyutunda; sınırlı hükümet, güçler ayrılığı, kanunların hakimiyeti ve dinsel hoşgörüyü öne çıkarırken, ekonomik boyutunda ise “bırakınız yapsınlar” anlayışına sahip olmuştur (Sallan Gül, 2004: 23). Klasik liberal anlayışın temel ilkeleri Adam Smith’in “Ulusların Zenginliği” kitabında ortaya konmuştur. Smith, ekonominin işleyişinde doğal bir düzenin varlığına inanmış ve bu doğal düzene “Görünmez El” adını vermiştir. Smith, doğal düzenin kişisel teşebbüse dayandığını savunmuştur (Aktan, 1995, s. 10).

Klasik liberal anlayışta yer alan devletin sınırlandırılması düşüncesi yalnızca piyasaya özel değildir, sosyal ve siyasal alanda da devletin sınırlandırılması istenmiştir. Devletin sınırlandırılmadığı durumda bireye müdahale de bulunacağı ve bu müdahale sonucunda bireyin geri plana atılacağı düşünülmüştür. Devlet tarafından yapılacak müdahalelerin toplumsal mutluluğa zarar vereceğine inanılmıştır (Çalışkan, 2017, s. 7).

20. yüzyılda Avrupa ve Amerika başta olmak üzere tüm dünyada yaşanan ekonomik krizler ve özellikle 1929 Büyük Ekonomik Bunalımı liberal anlayışın devlet ve ekonomi ile ilgili görüşlerinde yenilenme ihtiyacı doğurmuştur. Klasik liberal ekonomi anlayışı ve politika tezleri, devletlerin ekonomik ve sosyal alana müdahalesini zorunlu hale getiren koşullar altında yenilenme sürecine girmiştir. Ekonomist J. M. Keynes’in fikirlerine göre gelişen “müdahaleci devlet” yapısı önemini arttırırken, liberal anlayış bu dönemde “sosyal liberalizm” yapısı ile gündeme gelmiştir. Devletin ekonomik alandaki müdahalelerinin genişlediği, sosyal harcamaların artışı, refah anlayışına yönelik uygulamalar ve devletin sosyo-ekonomik müdahalelerinin artması yöntemleriyle krizlerin aşılmasına yönelik girişimlerin olduğu dönemde klasik liberal anlayış sorgulanmıştır (Turgut, 2019, s. 8-9).

Sosyal liberal yaklaşımda, klasik liberal anlayışın pozitif özgürlük anlayışı benimsenirken devlet müdahalesini reddeden negatif anlayışın yetersizliği vurgulanmıştır (Sallan Gül, 2004, s. 32).

I. ve II. Dünya Savaşları sonucunda yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle 1929 Ekonomik Krizi ve faşizm tecrübeleri sonucunda sosyal liberalizm anlayışındaki “müdahaleci devlet” yapısı güçlenmiştir. Devletlerin, bireylerin refahlarının sağlanmasında ve geliştirilmesinde etkili olmaları kabul edilmiştir. Bu gelişmeler ile Keynesyen politikalar ve refah devletine geçiş için gerekli ortam hazırlanmıştır. Keynesyen politikalarla başlayan refah anlayışı 1950-1970 yılları arasında altın çağını yaşamıştır. Sosyal liberalizm, klasik liberal anlayışta hâkim olan “gece bekçisi devlet” ve “bırakınız yapsınlar” felsefelerini terk ederek karma ekonomik modeline geçiş yapmıştır. Bireylerin özgürlüklerini kullanabilmeleri, toplumsal yaşama katılabilmeleri ve bireysel gelişimlerini sağlayabilmeleri için fırsat eşitliği vurgulanmıştır (Sallan Gül, 20, s. 4).

II. Dünya Savaşı sonrası güçlenen refah devleti anlayışı, 1970’li yıllara gelindiğinde ekonomi alanında devletin artan müdahalelerinin enflasyon, bütçe açıkları, stagflasyon vb. sorunlarla devletin ekonomik krizi olgusunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum sonucunda, “bekçi devlet” anlayışı yeniden gündeme gelmiş, Keynesyen anlayış yerine; serbest piyasa, özelleştirme, özel sektör vb. anlayışa dayanan yeni bir liberal felsefe ortaya çıkmıştır (Turgut, 2019, s. 9-10).

Amerika Birleşik Devletleri’nin Vietnam Savaşı’nı askeri ve ekonomik olarak sürdürülemez bir noktaya gelmesi ile refah anlayışının altın çağının sonuna gelinmiştir. Kalkınmaya dayalı politikaların sarsılmasından dolayı daha fazla para basılmış ve bunun sonucunda enflasyon çok yüksek seviyelere çıkmıştır. Para basılması sonucunda istenen ekonomik büyüme gerçekleştirilememiştir. 1971 yılında ABD’nin uluslararası para sisteminden çıkması, 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi ve stagflasyon nedeniyle Keynesyen politikalarla ve refah anlayışına yönelik eleştiriler artmıştır (Erdoğan, 2011, s. 43; Temizel, 2007, s. 82). Yaşanan krize Keynesyen politikaların çözüm bulamayacağı düşünülmüş ve yeni bir arayışa girilmiştir. Liberalizm anlayışının yeni bir türü olan “neoliberalizm” ortaya çıkmıştır. Neoliberal anlayış ile 1980’li yıllarda yeni bir sağ anlayış ortaya konmuştur.

Neoliberalizm, 1970’li yıllardaki krizin aşılmasını sağlayan ekonomi politikaları olarak hayatımıza girmiştir. Neoliberalizmi yalnızca ekonomi politikaları olarak ifade etmek doğru bir yaklaşım değildir. Neoliberalizm; özgürlük, bireysellik, rekabet anlayışı, kişisel sorumluluk vb. kavramlar üzerine kurulmuş ideolojik bir formasyondur (Erdoğan, 2011, s. 4).

Neoliberalizm, liberal anlayışın 1870’li yıllardan 1970’li yıllara kadar olan dönemdeki gelişiminin eleştirisini ve alternatiflerini yaratmaya çalışan bir biçimdir. 1970’li yılların

sonunda başlayan egemen ideoloji yapısı günümüzde de devam etmektedir. Neoliberalizmin temel amacı, klasik liberal anlayışın aynı düşünce yapısı ile canlandırılması değil, liberal anlayışın hatalarından dersler çıkarılarak “gerçek liberal” anlayışın ortaya çıkarılmasıdır (Sallan Gül, 2004, s. 34-35).

Neoliberal anlayışın gelişiminde en etkili olanlar Friedrich August von Hayek ve Milton Friedman’dır. Her iki düşünürün de Nobel ödülünü almış olmaları dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir (Yıldırım, 2011, s.73). Hayek ve Friedman’ın düşüncelerine bakıldığında, refah anlayışında var olan eşitlik, adalet, güvenlik vb. kaygılar yüzünden doğal düzenin bozulduğu ve gereksiz bir şekilde bazı kişilerin ve grupların kayırıldığı inancı görülmektedir. Refah anlayışının kamusal harcamaları arttırdığı, vergileri yükselttiği, devletin müdahale alanlarını genişlettiği, piyasaya müdahale ederek zayıflattığı ve özgürlüğü azalttığı düşünülmektedir (Özdemir, 2009, s. 69).

Neoliberal anlayışın savunucuları emek-sermayenin serbest dolaşımı, kamusal müdahalelerin azalması sonucu kamunun küçülmesi ve serbest dolaşım sonucunda dünya ekonomisi ile bütünleşebilmenin bütün ülkelerin refahlarını ve zenginliklerini arttıracaklarını ileri sürmüşlerdir. Neoliberal politikalar sayesinde zenginliğin adil dağılımının mümkün olacağını vurgulamışlardır (Gürses, 2007, s. 60). Neoliberal anlayışın savunucularının ifadelerinin tersine, neoliberal politikalar çalışan ücretlerini ve emek maliyetlerini azaltmaya yönelik çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Esnek çalışma ve taşeron uygulamaları ile kurlsız çalışma koşulları ortaya çıkmıştır. Rekabet halindeki firmalar, kârlılıklarını fazlaştırmak için çabalamış, bu durum ücret mekanizmasıyla işçilerin kazançları üzerinde olumsuz bir baskı yaratmıştır (Erdoğan, 2011, s. 21). Neoliberal anlayış ile refah anlayışının asli görevlerinden olan sosyal güvenlik ve sigorta sistemlerinde değişiklikler yapılmış, çalışan kesim açısından emeklilik güvencesi ve emeklilerin maaşları ile geçinmeleri zor bir hal almıştır. Emeklilik için yaş ve prim ödeme günü arttırılmış, emekli maaşları düşürülerek emeklilik güvencesi riskli bir hale getirilmiştir (Kökalan Çımrın, 2009, s. 201).

Neoliberal anlayışın uygulamaya koymuş olduğu özelleştirme ve piyasalaştırma anlayışlarından, temel kamusal hizmetler olan sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler de etkilenmiştir. Devletin neoliberal politikalarla kamusal hizmet alanlarından geri çekilmesi sağlanmış, bu hizmetlerin piyasa tarafından sunulması için çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Sosyal hizmet anlayışına aykırı olması dikkate alınmadan dezavantajlı kesimlere sağlanan hizmetler özelleştirilmiş; özel bakım merkezleri, özel huzurevleri, özel aile danışma

merkezleri vb. yapılar ile bu hizmetleri yalnızca sınırlı sayıda insanın alabileceği bir sistem devreye sokulmuştur. Neoliberal politikalar ile kamusal hizmet alanları kâr amacıyla sermayenin önüne serilmiş ve sosyal hizmetlerin varoluş felsefesini oluşturan toplumsal faydanın sağlanması olanaksız bir hale getirilmiştir (Özateş, 2014, s. 2-3).

1970’li yıllardan sonra neoliberal politikaların güçlenmesi ile ülkelerin sosyal politikalarında köklü değişimler yaşanmıştır. Neoliberal düşünürler, refah devleti harcamaları ile yardıma bağımlılığın arttırılarak yoksulluk kültürünün benimsendiğini, yardımların çalışma isteğini azalttığını, suça yönelimi arttırdığını ve emek piyasasının işleyişinin engellendiğini ifade etmişlerdir. Neoliberal anlayış ile benimsenen bazı politikalar şu şekildedir;

- Sosyal yardımın yalnızca hak edenlerle sınırlandırılması,
- İşgücüne katılabilecek olan yoksulların emek piyasasına yönlendirilmesi,
- Sosyal yardımların sürelerinin kısaltılması,
- Zorunlu çalışma uygulamasının içinde çalışma ve mesleki eğitime katılımın zorunlu olması,
- Bazı durumlarda çalışabilecek olanların sosyal yardımların dışında tutulması,
- Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yardımların merkezi yönetimden ziyade yerel aracılığıyla sunulmasıdır (Kovancı, 2003, s. 22).

Neoliberal anlayış ile sosyal yardım alan bireylerin sayılarının azaltılması amaçlanmış, yardımların devletten ziyade sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sunulması hedeflenmiştir. Klasik liberal anlayışta yardım alan bireylerin “sosyal parazit” olarak görülmesi neoliberal anlayışta da izlerini göstermektedir.

Neoliberalizmin ortaya çıkarmış olduğu sorunlara yönelik olarak 1970’li yılların sonlarına doğru yeni sağ anlayış ortaya çıkmıştır. Yeni sağ anlayış; ekonomik açıdan liberalizmi, felsefi açıdan ise neomuhafazakar duruşu eklemlen bir ideolojidir. Yeni sağın temel amacı; liberal ilkelerle devletin ekonomideki müdahalesini sınırlamakken, diğer taraftan devletin yeniden “bekçi devlet” anlayışa dönmesi sonucunda toplumsal yapıda oluşan boşluğu din, aile ve geleneksel değerlerle ortadan kaldırmak olmuştur. Yeni sağ düşüncenin, siyasi boyutu, sınırlı ancak etkin bir devlet yapısına karşılık gelmektedir (Çalışkan Ercan, 2017, s 2).

Yeni sağ anlayış ve neoliberalizm genellikle birbirleri yerine kullanılan kavramlar olmakla birlikte yeni sağ anlayış, neomuhafazakar anlayışın politik ve yönetsel boyutunu da barındırmaktadır. Neoliberal yaklaşımın “bekçi devlet” vurgusuna muhafazakâr yaklaşım

destek vermiştir. Muhafazakârların ahlaki ve geleneksel değerler anlayışına ise neoliberal düşünürlerden destek gelmiştir. Bu ortak tutum sayesinde yeni sağ anlayış ortaya çıkmıştır (Çalışkan, 2017, s. 33-35). Yeni sağ anlayış ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher ve Türkiye’de Özal ile eşleşmiştir. Yeni sağ anlayışın, sosyal politika ve sosyal yardımları devletin kontrolünden çıkararak gönüllü kuruluşlara bırakma anlayışı “hayırsever sosyal politika” anlayışı ile bire bir örtüşmektedir. Hayırsever sosyal politika ile ihtiyaç sahibi bireyler sivil toplum kuruluşlarına ve gönüllü yapılara bağımlı hale getirilmiştir (Akyıldız, 2008, s. 296). Sosyal yardımların devlet kontrolünden çıkarılarak yerel birimlere devredilmesi ile sosyal hizmet uygulamaları da yerel birimlere devredilmiştir. Devletin kontrolünde olması gereken sosyal yardım alanının sivil toplum kuruluşları ve geleneksel dayanışma örgütleri tarafından yürütülmesi ile bu alanda çok başlı bir yapı ortaya çıkmaya başlamış, kurumlar arasında koordinasyon bakımından çeşitli sorunlar yaşanmış ve aynı kişilere birden fazla kurum ve gönüllü yapılanmadan yardım bağlanmasına yol açılmıştır. Bu mükerrer yardımlar ile sosyal yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması konusu zorlaşmıştır. Aynı zamanda yardımın tespitinde bulunması gereken meslek elemanlarının sivil toplum kurumları tarafından istihdam edilmemesi nedeniyle bazı durumlarda yardıma ihtiyacı olmayan bireylere yardımlar yapılmıştır.

4.3. Küreselleşmenin Türkiye’ye Yansıması: 24 Ocak Kararları

1970’li yıllarda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yaşanan ekonomik problemlerden dolayı hükümetler bir yandan tasarruf yapılması gerektiğini belirtirken, bir diğer yandan yüksek istihdam ve kamusal yatırımlar sayesinde ekonomik büyümenin sağlanmasıyla seçimlerde zafer elde etmeyi planlamışlardır. Bu süreçte ekonomik problemlerin devam etmesinden dolayı işsizlik artmış, işsiz kalan kitleler siyasi kutuplara dahil olmuşlardır (Uyar, 2008, s. 5).

24 Ocak ekonomik kararları ile Türkiye’de yeni bir dönem başlamış ve Türkiye küresel anlamda hâkim olan ekonomik yapıya dahil olmuştur. 1970’li yıllardan 1980’e kadar devam eden siyasi istikrarsızlıkların yanı sıra 70’lerin sonunda yaşanan ekonomik problemler, kredi bulmada yaşanan zorluklar ve IMF’nin kredi verme konusunda Türk ekonomisinde bazı reformların yapılmasını ön şart olarak sunması, Türkiye’yi 24 Ocak kararlarına mecbur etmiştir (Bülbül, 2015, s. 75-76).

24 Ocak 1980’de yayınlanan ekonomik kararlar ile ABD ve İngiltere’nin liderliğinde uygulanan neoliberal politikalar Türkiye’de de uygulamaya girmiştir. 24 Ocak “Ekonomik

İstikrar Programı” yayınlanıncaya kadar, Türkiye’de ekonomi alanında devletçi politikalar izlenmekte ve geleneksel toplum yapısı hâkimiyeti bulunmaktaydı (Uluç, 2014, s. 108). Bu kararların yayınlanması ile Türkiye’de büyük bir dönüşüm süreci başlamıştır.

24 Ocak 1980’de açıklanan kararlar, Türkiye’nin 13 Ocak 1980 tarihinde IMF’ye kabul ettiğini bildirdiği strateji ile şekillenmiştir. Hazine müsteşarlığı görevinde bulunan Turgut Özal, 24 Ocak kararlarının hazırlanmasında büyük bir görev üstlenmiştir. Programın temeli;

- Devalüasyon kararı alınmıştır,
- İthalat serbestleştirilmiş, ihracat devalüasyonlarla desteklenmiştir,
- Devlet sübvansiyonları kaldırılmıştır,
- Faiz oranları önce yükseltilmiş, sonraki süreçte faiz serbest bırakılmıştır,
- Kamunun ekonomi üzerindeki ağırlığı azaltılmıştır,
- Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) ürünlerine zam yapılarak açıkları kapatılmıştır,
- Ücretleri ile tarım ürünlerinin taban fiyatları enflasyonun altında kalacak şekilde düzenlenmiştir (Güner, 2010, s. 176-177).

24 Ocak kararları ile birlikte Türkiye yalnızca ekonomik anlamda bir değişim geçirmemiş, devletçi ekonomiden neoliberal ekonomi politikalarına geçiş ile birlikte küreselleşmenin etkileri sosyal yaşamda da görülmeye başlanmıştır.

24 Ocak ekonomi programı, Türkiye’nin içerisinde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurulduğunda uygulanması zor kararlar içermektedir. 12 Eylül darbesi sonucunda kurulmuş olan hükümetin de bu fikirlere sahip olması sonucunda Turgut Özal’ın ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığı görevine getirilmesi ile 24 Ocak kararları istikrarlı bir şekilde uygulanabilmiştir (Gönül, 2019, s. 35).

4.4. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

1970’li yılların sonlarına doğru yaşanan ekonomik sorunlar, siyasal istikrarsızlık ve toplumsal gerilim zirve noktasına çıkmıştı. 1973 sonrası dönemde Türkiye zayıf ve kararsız iktidarlarca yönetildi ve bu iktidarlar sorun çözme konusunda yeterli başarı gösteremediler. 6 Nisan 1980 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi dolmuştu ve meclis yeni bir Cumhurbaşkanı seçme başarısı gösterememişti. Politikacılar, artan şiddet olayları, yaşanan ekonomik sorunlar, yükselen enflasyon ile ilgilenmemişler, basit politik meselelerin çözümlerine odaklanmışlardır (Ahmad, 2020, s. 210-212). 27 Aralık 1979’da Türk Silahlı

Kuvvetleri, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e "Uyarı Mektubu" vermiştir.2 Ocak 1980'de Cumhurbaşkanı; başbakan Süleyman Demirel ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit'e bu uyarı mektubunun birer suretini vermiştir. Bu mektubun birer sureti diğer siyasi parti liderlerine ve Cumhuriyet Senatosu yetkililerine de verilmiştir, hiç kimse bu uyarı mektubunu ciddiye almamıştır (Kongar, 1998, s. 187-190).

12 Eylül 1980 gecesi başlayan ve "Bayrak Harekâtı" denilen askeri darbe ile yönetime Türk Silahlı Kuvvetleri el koymuştur. Müdahale askeri hiyerarşi içerisinde, herhangi bir direnç ile karşılaşmadan hedefine ulaşmıştı. 12 Eylül'ü gerçekleştiren üst düzey komutanlar Milli Güvenlik Konseyi'ni kurdular ve kendilerini de bu konseyin üyeleri atadılar (Tanör, 2020, s.30).

Milli Güvenlik Konseyi tarafından yayınlanan 1 numaralı bildiri ile darbenin sebepleri ortaya konmuştur;

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin rejimine, varlığına ve bağımsızlığına karşın saldırıların olması,
- Devletin işlemez duruma getirilmesi, siyasal yapının uzlaşmaz tavırları nedeniyle gerekli tedbirleri alamamaları ve vatandaşların güvenliğinin tehlikeye düşmesi,
- Toplumun irticai fikirlerle bölünme ve iç savaş noktasına getirilmesi,
- Askeri müdahalenin amacı, ülkenin bütünlüğünün korunması, iç savaşın önlenmesi, devlet otoritesinin tekrar eski gücüne getirilmesi, demokrasiye engel olan nedenlerin bertaraf edilmesidir (Resmi Gazete, 12 Eylül 1980; sayı, 17103 mükerrer).

21 Eylül 1980'de yeni hükümet yürütme yetkisinin Milli Güvenlik Konseyi'nde olması üzere kurulmuştu. Başbakanlık görevi, emekli bir asker olan Bülent Ulusu 'ya verilmişti. Hükümet üyeleri genellikle bürokrat, akademisyen ve emekli askerlerden oluşmuştu. Turgut Özal, ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığına, yakın arkadaşı olan Kaya Erdem ise Maliye Bakanlığı'na atanmıştı. Darbeyi gerçekleştirenler çok kısa süre içerisinde Özal ile görüşmüşlerdir. Özal, 24 Ocak kararları ile geçiş yapılan ekonomik sistemin uygulanması için askerlerden kendisine izin verilmesini istemiştir. Turgut Özal'a ekonomik sorunların çözülmesi için serbestlik tanınmıştır (Ahmad, 2022, s. 171).

12 Eylül askeri darbesi sonrasında bir Kurucu Meclis oluşturulmuştu, bu meclis yeni bir anayasanın oluşturulması konusunda görevlendirilmiştir. Anayasa taslak ve metnini kesinleştirme yetkisi Milli Güvenlik Kurulu'na verilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu, anayasanın

taslak metnini aldıktan sonra taslak metninde önemli değişiklikler yapılmıştır. Anayasa tasarısı 19.10.1982 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan halk oylaması ile 82 Anayasa'sı kabul edilmiştir (Ahmad, 2022, s.219-220 & Tanör, 2020, s. 43-45).

4.5. 1982 Anayasası

18 Ekim 1982'de kabul edilen 1980 Anayasası, 20 Ekim 1982 tarihinde resmi gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anayasa, 7 bölüm, 177 maddeden oluşmuştur. Anayasanın 1. kısmında genel esaslara yer verilmiştir;

- 1. madde ile devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu ifade edilmiştir.
- 2. madde, “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir” bu madde 1961 Anayasa'sı ile başlayan sosyal devlet ilkesi devam etmiştir.
- 3. madde de devletin resmi dili, bayrağı, milli marşı ve başkenti belirtilmiştir.
- 4. madde, anayasadaki değiştirilemeyecek maddeler vurgulanmıştır.
- 10. madde, “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” (Resmi Gazete, 20 Ekim 1982, sayı: 17844).

1982 Anayasası'nın 2. kısmında, temel haklar ve görevler açıklanmıştır. Bu hak ve ödevler;

- 12. madde, herkesin kişiliğine bağlı hak ve hürriyetlerinin olduğunu ve bu hak ve hürriyetlerden kaynaklanan sorumluluklarının bulunduğunu ifade etmiştir.
- 13. madde, temel hak ve hürriyetlerin hangi durumlarda sınırlandırılabilirliği belirtilmiştir.
- 14. madde ile hak ve hürriyetlerin devletin bütünlüğünü bozmak, devletin varlığını tehlikeye sokmak, sınıflar arası egemenlik sağlanarak vb. durumlar için kullanılamayacağı vurgulanmıştır.
- 17. madde, herkesin yaşama hakkı olduğu, maddi-manevi varlıklarını koruma ve geliştirme haklarına sahip oldukları vurgulanmıştır. İşkence, eziyet, insan onur ve şerefine yakışmayan ceza ve davranış yasaklanmıştır.
- 18. madde ile zorla çalıştırma ve angarya yasaklanmıştır.
- 20. madde, özel hayat ve aile hayatının gizliliği ile ilgilidir.

- 21. madde ile konut dokunulmazlığının olduğu vurgulanmıştır.
- 23. madde, yerleşme ve seyahat özgürlüğü ile bu özgürlüklerin hangi şartlarda sınırlandırılabileceği vurgulanmıştır.
- 24. madde, din ve vicdan hürriyeti ifade edilmiştir. Kimsenin ibadet vb. durumlar için zorlanamayacağı ve inançları nedeniyle kınanamayıp, suçlanamayacağı ifade edilmiştir.
- 25. madde ile herkesin düşünce ve kanaat hürriyetinin bulunduğu ifade edilmiştir.
- 28. madde, basın hürriyeti ve sansür uygulanamayacağı ile ilgilidir. Kanun ile yasaklanmış olan dillerde yayım yapılamayacağı vurgulanmıştır.
- 33. madde de izin alınmaksızın dernek kurma hürriyeti ifade edilmiştir. Derneklerin siyasi amaçlarının ve faaliyetlerinin olamayacağı, siyasi partilerden yardım alamayacakları ve siyasi partilere herhangi bir konuda yardımcı olamayacakları belirtilmiştir.
- 34. madde ile toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarının olduğu ifade edilmiştir.
- 36. madde ile herkesin yargı önünde hak arama hürriyetinin olduğu ifade edilmiştir.

Anayasa'nın 3. bölümünde sosyal ve ekonomik haklar ve ödevlere yer verilmiştir. Bu hak ve ödevler;

- 41. madde "Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." Bu madde ile aileye verilen önem vurgulanmıştır.
- 42. madde, kimsenin eğitim ve öğretim hakkının elinden alınamayacağı ifade edilmiştir. Eğitim ve öğretimin devletin gözetimi ve denetiminde olacağı vurgulanmış, ilköğretimin bütün vatandaşlar açısından zorunluluğu ve devletin ücretsiz sunduğu ifade edilmiştir.
- 44. madde, toprak mülkiyeti ile ilgilidir.
- 48. madde ile herkesin istediği alanda çalışma hakkının ve sözleşme hürriyetinin olduğu vurgulanmıştır.
- 49. madde de çalışmanın bütün vatandaşların hakkı ve ödevi olduğu belirtilmiştir.
- 50. madde, kimsenin yaşına, cinsiyetine ve çalışma gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı belirtilmiştir. Çocuk, kadın ile bedensel ve ruhsal anlamda yetersizliği olanlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulanacağı belirtilmiştir.

- 51. madde, sendika kurma hakkı ile ilgilidir.
- 52. madde ile sendikal faaliyetler düzenlenmiştir.
- 53. madde de toplu iş sözleşmesi hakkına vurgu yapılmıştır.
- 55. madde, çalışanların işlerine uygun adil ücret haklarının olduğu ve sosyal yardım haklarından yararlanmaları hususunda devletin gerekli önlemleri alacağı ifade edilmiştir.
- 56. madde, sosyal bir devletin sunması gereken haklardan olan sağlık hakkı ile ilgilidir. Devlete, vatandaşların hayatlarını, bedensel ve ruhsal sağlıkları içerisinde sürdürmelerini sağlama görevi verilmiştir.
- 58. madde ile gençlerin yetiştirilmeleri ve kötü alışkanlıklardan korunması ile ilgili tedbirler alınacağı ifade edilmiştir.
- 60. madde, sosyal güvenlik hakkı ile ilgilidir. Devlete gerekli önlemleri alma ve teşkilatları kurma görevi verilmiştir.
- 61. madde ile şehit dul ve yetimleri, gaziler, engelliler, yaşlılar, korunmaya muhtaç çocuklar özel olarak korunacak olan gruplar olarak ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 20 Ekim 1982: 17844).

12 Eylül 1980 darbesi sonucunda oluşan yeni siyasal süreç sonucunda sosyal politika alanının gelişimine fırsat tanınmamıştır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndan sosyal haklar, sosyal politika ve refah anlayışı bakımından geri kalmıştır. Anayasalarımızda “sosyal devlet” olma konusunda kararlılık gösterilmiş olsa da uygulamada bu ilke yerine getirilme konusunda eksiklikler görülmüştür. Neoliberal politikalara geçiş ile sosyal politika anlayışında ve sosyal devlet ilkesinde zayıflamalar görülmüştür (Şimşek, 2012, s. 80 & Tetik, 2022, s. 174).

4.6. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan kurumsallaşma çalışmalarıyla birlikte sosyal hizmet uygulamalarının en önemli konularından birisini çocuk sorunu oluşturmuştur. Çocuklara yönelik çalışmalar cumhuriyetin ilanı ile belli bir ağırlık kazanmaya başlamıştır. Çocuklara yönelik faaliyetlerin önemli bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından yürütülmüştür. 1934'te dilde sadeleşme ile birlikte cemiyetin ismi Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir. 1950'li yılların ardından çocuk sorununa bakış farklı bir boyut kazanmış ve 1960'lı yıllarda kurum, çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının büyük bir kısmını üstlenmeye başlamıştır (Özbek, 2006, s. 210-214).

1982 Anayasası'nın kabulüyle sosyal hizmet alanında yeni düzenlemelere gidilmeye başlanmıştır. Anayasa'nın 61. maddesinde herkesin sosyal güvence hakkının olduğu ve 62. maddesinde özel gereksinimi olan bireylere ve dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının devletin sorumluluğu altında olduğunun vurgulanması sonucunda sosyal hizmetlerin yeniden örgütlenmesi zorunlu bir hal almıştır. 1982 Anayasası'nın 61. ve 62. maddeleri kaynak alınarak 1983 yılında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur (Kalaycı, 2021, s. 696-697).

1981'de Milli Güvenlik Kurulu'nun 51 sayılı kararıyla birlikte Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yönetimine girmiştir. Kurum, 2828 sayılı kanun yayınlanıncaya kadar bir kurulca yönetilmiştir (Özbek, 2006, s. 214).

24 Mayıs 1983'de kabul edilen, 27 Mayıs 1983 tarihinde yayımlanan resmi gazete ile yürürlüğe giren 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu” şu düzenlemeleri içermektedir;

- 1. madde ile kanunun amacı ortaya konmuştur. Kanunun amacı; toplumda dezavantajlı bireylere sunulan sosyal hizmetleri ve sosyal hizmet sunumu için kurulan teşkilatın düzenlemelerini yapmaktır.
- 2. madde ile kanunun kapsama alanı belirtilmiştir. Kanunun, sosyal hizmet sağlayıcılarını, kamu kurumlarını ve sosyal hizmet uygulamalarından yararlananları ve yararlanacak olanları kapsamaktadır.
- 3. madde ile sosyal hizmet, korunamaya muhtaç çocuk, muhtaç sakat, muhtaç yaşlı, sosyal hizmet kuruluşları, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, kreş ve gündüz bakımevleri, huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve kurum kavramlarının tanımları yapılmıştır.
- 4. madde, sosyal hizmet uygulamalarının devlet kontrolünde, halkın katılımı ve katkı sağlaması ile bütünlük içerisinde yürütüleceği ifade edilmiştir. Kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü faaliyet gösteren dernek, vakıf vb. yapılanmalar arasında koordinasyonun sağlanması ile kaynakların verimli kullanımı vurgulanmıştır. Sosyal hizmet uygulamalarında öncelikli olan gruplar ifade edilmiştir. Sosyal hizmet sunumunda farklılık gözetilemeyeceği ifade edilmiştir.
- 5. madde, belirtilen faaliyetlerin yürütülmesi için “Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu” ve “ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü” kurulmasına karar verilmiştir. Genel müdürlük, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlanmıştır.

- 7. madde, Danışma Kurulu'nun görev alanları açıklanmıştır.
- 9. madde, kurumun görev alanları açıklanmıştır. Sosyal yardım ve sosyal hizmet alanlarının politika ve hedeflerine uygun olacak şekilde sosyal yardım ve sosyal hizmet esaslarını belirlemek, sosyal hizmet alanındaki kurum, kuruluş vb. yapılarla bakanlığın koordinasyonunu sağlamak, öncelikli olarak korunması gerekli olduğu belirtilen gruplara yönelik hizmetleri yürütmek, çalışan aileler ile yurt dışında çalışan işçilerin çocukları için kurumlar açmak, yoksul kişi ve ailelere ayni ve nakdi yardımlar sağlamak için hizmet ve program geliştirmek ve uygulamaya koymaktır.
- 18. madde ile kurumun gelirleri açıklanmıştır.
- 21. madde, kurum; sosyal hizmet uygulamasına ihtiyaç duyan kişilerin tespiti ve incelemelerinin yapılmasıyla görevlendirilmiştir.
- 22. madde, koruma kararı ile ilgilidir (Resmi Gazete, 27 Mayıs 1983; sayı: 18059).

Kanun ile kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, maddi ve manevi yoksunluk yaşayan dezavantajlı grupların insan onuruna, temel insani haklara ve sosyal yaşama uygun, bilimsel ve çağdaş uygulamalarla ihtiyaçların karşılanması, yaşanan ve yaşanması muhtemel sorunların önlenmesi ve çözülmesine yardımcı olunması, dezavantajlı grupların yaşam standartlarının geliştirilmesini hedefleyen bilimsel, sistematik ve programlı hizmetler ile yerel ve ulusal düzeyde sosyal hizmet faaliyetlerini yürütme görevini üstlenmiştir. 2828 sayılı kanunla kurulan kurumun temel amaçları;

- Türkiye'de ekonomik ve sosyal yönden korunmaya, bakım ve yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, kadın vb. sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyacı olan gruplara ulaşabilmek ve refah hizmetlerinin yeniden düzenlenmesini sağlayarak daha verimli bir hale gelmesini sağlama,
- Sunulan hizmet standartlarının gelişimini sağlama,
- Sunulan hizmetlerin yeni sosyal sorunlara çözüm bulabilecek şekilde genişlemesini sağlama,
- Sosyal hizmet uygulaması yürüten kamu ve özel kesimin koordinasyonunu sağlamaktır (Barış, 2021, s. 64-65).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulması ile birlikte sosyal hizmet uygulaması yürüten kurumlar tek çatı altında toplanmış ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmıştır.

2828 sayılı kanun ile sosyal hizmet alanındaki sorunlar büyük oranda çözülmüş, sosyal hizmet uygulamalarına süreklilik kazandırılmış, yeniden yapılanmanın sağlanması ile sosyal refah anlayışına uygun bir kurum haline getirilmiştir. “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” 1991 yılında başbakanlığa bağlanmıştır (Özbek, 2006, s. 214).

4.7. Anavatan Partisi’nin Kurulması ve Parti Programı

1982’de yeni anayasanın kabul edilmesi ve Kenan Evren’in Cumhurbaşkanı seçilmesi ile seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Milli Güvenlik Konseyi’nin partileri ve adayları veto etme hakkı bulunmaktaydı. Emekli Orgeneral Turgut Sunalp Milliyetçi Demokrasi Partisi’ni kurmuştu. Eski ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı Turgut Özal’da bir parti kurarak siyasete girmek istemiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile görüşen Özal 20 Mayıs 1983’te 37 kişilik parti kurucular kurulu listesini gerekli kurumlara vermiştir. 7 üyenin veto edilmesi sonucunda 30 kurucu üye ile Anavatan Partisi kurulmuştur. Turgut Özal, Anavatan Partisi’ni kurarken toplumda bulunan dört farklı eğilimi parti içerisinde birleştirdiğini vurgulamıştır. Bu kesimler; Türk milliyetçileri, muhafazakarlar, sosyal demokratlar ve liberallerdir. 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimlerde Anavatan partisi oyların %45.14’ünü alarak iktidar, parti genel başkanı Turgut Özal ise başbakan olmuştur (Cemal, 1989, s. 40-45; Kongar, 1998, s. 218-219; Uluç, 2014, s. 116).

Anavatan Partisi uygulamayı düşündüğü politikalar ve bu politikalar doğrultusunda oluşturulan parti programı ile diğer partilerden farklılaşmıştır. Ekonomide liberal politikaların benimsenmesi ve devletin müdahaleci yapıdan çıkarılarak düzenleyici ve yönlendirici yapıya büründürülmesi Anavatan partisinin diğer partilerden ayrılan yönlerindendir (Çalışkan, 2017, s. 50).

Anavatan Partisi’nin siyasi, ekonomik, toplumsal vb. alanlardaki düşünce yapısı parti programında detaylıca açıklanmıştır. Program’da sosyal politika, sosyal adalet ve sosyal hizmetlere de vurgu yapılmıştır. Parti programının maddeleri şu şekildedir;

- 1. madde ile partinin gayeleri ortaya konmuştur. Sosyal adalet ve fırsat eşitliği inancı olduğu belirtilmiş, partinin gelir dağılımı adaletsizliğinin engellenerek toplumsal refahın yaygınlaştırılması amacı olduğu vurgulanmıştır.
- 2. madde ile devletin millet için var olduğu ifade edilmiştir. Sosyal adalet, sosyal yardım ve sosyal güvenlik alanlarının düzenlenmesi ve bu alanların sağlanması; sosyal

hizmet uygulamalarının teşvik edilmesi, düzenlenmesi ve gerektiği hallerde doğrudan sunulmasının devletin görevi olduğu belirtilmiştir.

- 8. madde, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın düzenli, hızlı, verimli olması için planlamanın gerekli olduğu vurgulanmıştır. Refahın topluma dengeli yayılmasının planlama konusunda ana hedef olduğu vurgulanmıştır.
- 10. madde ile devletin ekonomik kalkınma konusunda millete hizmet vermesi ve alt yapı işlerini yapması gerektiği vurgulanmıştır. Devletin düzenleyici ve yönlendirici rolünün genel seviyede olması gerektiği savunulmuştur.

Programın 3. bölümünde sosyal politika ile ilgili düşüncelere yer verilmiştir;

- 19. madde, kalkınma ile temel amacın sosyal gelişmenin sağlanması olduğu ifade edilmiştir. Parti sosyal politikasının temelini sosyal adalet ile fırsat eşitliğinin sağlanarak, sosyal refahın toplumun bütün kesimlerine yayılmasının olduğu vurgulanmıştır.
- 20. madde ile sosyal kalkınma konusunda devletin rolü açıklanmıştır. Sosyal yardım ve sosyal güvenlik alanlarında uygulanacak politikalarla, tembelliğin teşvik edilmemesi gerektiği ve muhtaç kesimlerin korunmalarının ve gelişimlerinin sağlanarak topluma faydalı olmalarını sağlayacak biçimde olması gerektiği ifade edilmiştir.
- 22. madde ile ailenin toplumun temeli olduğu vurgulanmıştır. Toplum hayatının devamında, gençlerin yetiştirilmesinde ailenin önemli bir rolünün bulunduğu ifade edilmiştir. Bireysel ve toplumsal anlamda sosyal güvenliğin başlıca teminatının aile olduğu vurgulanmıştır (Anavatan Parti Programı, 1983).

Turgut Özal döneminde Türkiye ekonomik, politik, ve toplumsal alanda köklü değişimler yaşamıştır. Özal çok kısa sürede köklü dönüşümlere imza atmış, devletin koruyucu işlevden düzenleyici işleve geçmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Özal, refah anlayışının karşısında olmuş ve liberal anlayışın Türkiye’yi güçlendireceğini vurgulamıştır. İstikrarlı büyümenin ve fiyat istikrarının sağlanması, gelirin yükseltilmesi, eğitim, işsizlik ve kentleşme sorunlarının çözümüne yönelik politikaların oluşturulması amaçlanmıştır (Bitmez, 2018, s. 89). Özal’ın iktidara gelişiyle beraber “devletin küçültülmesi” ve refah anlayışından vazgeçilmesi yönündeki görüşlerin artmasıyla birlikte “milletin devlet için değil, devletin millet için” olduğu söylemi güçlenmiştir (Eştürk, 2006, s. 94).

1980’li yılların başında ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher ve Türkiye’de Özal’ın iktidara gelmesiyle birlikte mali kısıtlamalar, enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar ve işgücünü koruyucu politikalarda kısıtlamalar yaşanırken, serbest piyasaya yönelik politikalar uygulanmıştır. Devlet; özelleştirme, yerelleşme, deregülasyon vb. neoliberal değerler ekseninde yeniden yapılandırılmıştır (Akyıldız, 2008, s. 16). Özelleştirmelerin, KİT’lerin zarar etmesi, üretim ve hizmet alanında değişen anlayışa uyum sağlayamaması ve torpil gibi nedenlerden kaynaklandığı belirtilmiştir (Bitmez, 2018, s. 90). Türkiye’de özelleştirmeye yönelik ilk adım 29.2.1984 tarihli, 2983 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle atılmıştır. Özelleştirme uygulamaları ile bu dönemde sermayenin tabana yayılmasının teşviki, sermaye piyasalarında tasarrufun arttırılması ve çalışanların yönetime katılması amaçlanmıştır (İleri, 1998, s.159). Türkiye’de özelleştirmeye yönelik yasal düzenlemeler 1984 yılında başlamış ve 1994 yılına kadar yapılan düzenlemeler yetersiz kalmıştır. Anayasa Mahkemesinden çıkan iptal kararları, yasal boşluklar ve aksaklıklar dikkate alınarak yapılan çalışmalar sonucunda 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu 24.11.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Sarısu, 2003, s. 9). Özelleştirmelerin başarılı olamamasında çok uzun yıllar boyunca uygulanmış olan devletçilik politikalarının etkisi bulunmaktadır. Devletçilik politikaları gereği toplumsal yapıda oluşan düşünce yapısının değişimi uzun yıllar almıştır.

4.8. Sosyal Hizmet Uygulaması

Sosyal Hizmet Okulları Birliği ve Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu’nun tanımına göre; “Sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, toplumsal bağlılığı destekleyen, insanları yetkilendiren ve özgürleştiren uygulamaya dayalı meslek ve bir akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, müşterek sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin merkezindedir. Sosyal hizmet kuramları, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi ile desteklenir, sosyal hizmet yaşam zorlukları ile baş etme ve iyilik halini geliştirmede yapılar ve insanlarla yürütülmektedir (IFSW, 2010). “

Kongar (1972, s. 5) sosyal hizmeti insanları ve toplumları konu edinen bir meslek ve disiplin olarak tanımlamıştır. Sosyal hizmeti, toplumla ilgilenen diğer bilim dallarından ayıran yönünün uygulama odaklı olduğunu belirtmiştir. Sosyal hizmetin amacının, insanların ve insanların meydana getirdiği toplumsal sorunların belirlenmesi ve çözümlerinin sağlanması olduğunu ifade etmiştir.

Sosyal hizmetin bir düşünce yapısı ve eğitim alanı olarak ortaya çıkması; insanlığın ve toplumların tarihsel gelişiminde, sanayi devrimi sürecindeki eleştirel aklın, üretici insan

abasının ve bilimsel gelişmelerin bir sonucudur (Cılga, 1996, s. 72). Sanayi Devrimi sonrasında sosyal bilimlerde hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Kötü alışma koşulları, düşük ücretler, beslenme konusunda yaşanan sorunlar, küçük yaşta çalıştırılan çocuklar, toplumsal sınıflaşmalar ve kontrolsüz kentleşme sonucunda yitirilen aile bağları ile oluşan aile içi sorunların çözümü için yapılan çalışmalar sosyal bilimlerin gelişimine yol açmıştır. Sosyal yardım, yoksullukla mücadele, olumsuz çalışma koşullarının düzenlenmesi, yaşam kalitesinin arttırılması vb. alışmalar sosyal hizmet mesleğinin gelişimini sağlamıştır (Cılga, 1996, s. 73).

Sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının uygulama gerçekleştirme konusunda bazı rolleri bulunmaktadır. Arabuluculuk, eğitim vericilik, danışmanlık, savunuculuk, araştırmacılık, sosyal değişim ajanlığı vb. roller ile meslek elemanları sosyal hizmet uygulamalarını yürütmektedirler (Sheafor ve Horejsi, 2016, s. 76-87).

Sosyal hizmet meslek elemanları, sosyal hizmet uygulamaları ile toplumsal ve bireysel sorunların çözümünde sorun yaşayan bireylere katkı sunmaya çalışmaktadırlar. Sadece sorunların çözümüne odaklanmamakta, aynı zamanda koruyucu-önleyici uygulamalarla sorunların ortaya çıkmasına da engel olmaya çalışmaktadırlar. Gerçekleştirilen uygulamalar ile sorunların önlenmesi, ortaya çıkan sorunların çözümü ve toplumsal barışa katkı sağlanması hedeflenmektedir.

4.8.1. 3294 sayılı sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu

Yoksulluk, çok boyutlu ve evrensel olan bir olgudur. Yoksulluk göreceli bir kavramdır ve algılanış biçimi toplumlar arasında farklılıklar göstermektedir. Toplumlar, yoksulluğun algılanış biçimine göre yoksullukla mücadele konusunda politikalar belirlemekte ve uygulamaktadırlar. 1961 ve 1982 Anayasalarında yer alan ilkeler neticesinde Türkiye Cumhuriyeti bir sosyal devlettir ve yoksullukla mücadele etmesi gerekmektedir (Abay, 2004, s. 77).

Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik önlemleri bakımından ilk uygulama alanıdır. Sosyal yardım uygulamaları, geçmişten günümüze her toplumda bulunan uygulamalardan olmuştur. Sosyal yardımlar Türk-İşlam geleneğinde de önemli bir konuma sahip olmuş ve Türkiye'nin sosyal refah anlayışına etki etmiştir. Yoksullukla mücadele konusunda önemli görevler üstlenen sosyal yardımlar, toplumda muhtaç bireylere devletin karşılıksız bir şekilde yaptėı ayni ve nakdi transferlerdir (Kesgin, 2020, s. 11; Yay, 2015, s. 30).

Yoksullukla mücadele için uygulanacak olan politikalar ülkelerin yapılarına göre farklılıklar göstermektedir. Ülkelerin sosyal refah modelleri doğrultusunda da yoksullukla mücadele politikalarında değişiklikler görülmektedir (Özsoy ve Karataş, 2021, s.220).

Akdeniz ülkelerinde sosyal yardım konusunda refah karması yöntemi görülmektedir. Devletin sosyal yardımlarının yanı sıra belediyeler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları da sosyal yardım uygulamaları yapmaktadır. Bu yapıların haricinde enformel sektörde yüksek miktarda yardımlar yapmaktadır. Enformel sektörün başında aile, akrabalık ilişkileri, komşuluk ve mahalleli dayanışmaları gelmektedir. Akdeniz ülkelerinde sosyal yardımlar sınırlı bir yapıdadır ve ihtiyaç tespitine göre şekillenmektedir. Akdeniz refah uygulamalarında sivil toplum kuruluşları, cemaat yapılanmaları ve dini kurumlar da yardım sürecinde aktif rol almaktadır. Bu refah modeli ile devlet merkezli bakışın yetersiz olduğu vurgulanmaktadır (Kesgin, 2020, s. 104-108).

Türkiye’de yoksulluk yeni bir olgu değildir ancak 24 Ocak kararları ve 1980 sonrasında benimsenen neoliberal politikalar ile Türkiye, dünya da gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları sorunları yaşamaya başlamıştır. İşsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk ve toplumsal refah kaybı görülmüştür. Küreselleşme ve neoliberal politikalar sonucunda refah anlayışı zayıflamıştır (Yay, 2015, s. 25).

3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” ile yoksul halka yardım edilmesi, adil gelir dağılımının sağlanmasına yönelik mücadele edilmesi, sosyal adaletin güçlenmesini sağlamak ve toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın artırılması amaçlanmıştır (Sallan Gül, 2004, s. 298).

29 Mayıs 1986 tarihinde kabul edilen, 14 Haziran 1986 tarihinde resmi gazete de yayımlanan 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” maddeleri şu şekilde belirlenmiştir;

- 1. madde ile kanunun amacı ortaya konmuştur. Kanunun amacı; “fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan” insanlara yardım etmek, sosyal adaleti geliştirerek gelir dağılımı adaletini sağlamak, toplumda sosyal yardımlaşma ve sosyal dayanışmanın artmasını sağlamaktır.
- 2. madde ile kanunun kapsamı belirtilmiştir. “Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan” sosyal güvenliği olmayan ve sosyal güvenlik kuruluşlarından aylık vb. geliri bulunmayan vatandaşlarla küçük ve geçici bir yardımın sağlanması veya eğitim,

öğretim imkânının sunulmasıyla topluma faydalı olacak, üretken hale gelecek kişileri kapsamaktadır.

- 3. madde, kanun ile planlanan hizmetlerin sunulabilmesi için başbakanlığa bağlı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu” kurulmuştur.
- 4. madde ile fonun gelir kalemleri belirtilmiştir.
- 7. madde, fonda toplanan kaynakların dağıtımının sağlanması, kanunun amacına uygun uygulama ve çalışmaların yürütülmesi için illerde ve ilçelerde “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları” kurulmasına karar verilmiştir.
- 8. madde, vakıfların gelir kalemleri açıklanmıştır (Resmi Gazete, 14 Haziran 1986; sayı: 19134).

1986 yılında kurulan fon ve vakıflar aracılığıyla çeşitli türlerde yardımlarda bulunulmuştur.

Bu yardımlar;

- Yakacak yardımları,
- Gıda yardımları,
- Barınma yardımları,
- Nakit yardımlar,
- Tedavi giderlerine yönelik yardımlar,
- Öğrenci ihtiyaçlarına yönelik yardımlar,
- Şartlı eğitim yardımı,
- Engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik yardımlar,
- Engelli öğrencilerin ulaşım ihtiyaçları doğrultusunda yapılan yardımlar,
- Özel amaçlı yardımlar,
- Afet durumunda yapılan yardımlar,
- Aşevi hizmetleridir (Kesgin, 2020, s. 97-101).

1986 tarihinde kurulan “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu” halk arasında “Fak Fuk Fon” olarak adlandırılmıştır. Fon ülkemiz açısından birinci ulusal ve genel yardım kurumu olması nedeniyle önemlidir (Şişman, 2017, s. 16; Yörük, 2022, s. 88).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ile ilgili çeşitli eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirilerden birisi fon sisteminin işleyişi üzerinedir. Fon sisteminin, Özal döneminde bütçe dışında para kullanma yöntemi olarak kullanıldığını, fonlar ile denetim dışına çıkıldığını Özal’ın neoliberal ve popülist uygulamalar yaparken bütçe denetiminden kurtulduğunu ve

muhalefetin engellemelerinin ortadan kaldırıldığı belirtilmiştir. Fonun idari ve mali açıdan işleyişine kanunda yer verilmemiş, bu durum hükümetlerin, yerel düzey mülki amirlerin ve vakıfta görevli olan yöneticilerin keyfi davranışlarına yol açtığı belirtilmiştir (Sallan Gül, 2004, s. 98). Bir diğer eleştiri ise vakıfların sosyal devlet politikalarının uygulanması için uygun sosyal politika araçları olmadıkları ile ilgilidir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının geleneksel vakıf kültürü ile benzerliklerinin bulunmadığını belirten Abay, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu” uygulama aracı olan bu vakıfların, vakıf kavramı dışında yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Abay, 2004, s.89). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun müteveli heyetlerinin yerel birimlere bırakılmış olmasının yerelleşmeye katkı sağladığı söylenebilecektir. Fonun çalışma yöntemi siyasi-patronaj ilişkisi nedeniyle eleştirilmiş, seçim dönmelerinde fon gelirlerinde %100’e yakın artışlar görülmüştür. Fon, ANAP popülizmine hizmet etmekle, kentlerde yoksul seçmenler oluşturması nedeniyle medyada, bilimsel çevrelerde ve siyasi tartışmalarda eleştirilmiştir. Fon’da bürokratik yapının en az seviyeye indirilmiş olması ANAP’ın devlete ve sosyal politikalara yaklaşımını göstermektedir. Sosyal yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu sistematik bir yardım kurumundan ziyade, geçici ve kısa süreli yardım uygulamaları yürüten bir kurum yapısında olmuştur. Fon gelirleri arasında zamanla önemli hale geleceği düşünülen bağışlar ile “gönüllülük” vurgulanmıştır (Kesgin, 2020:, s. 172-174; Kesgin, 2020, s. 94). Turgut Özal’ın neoliberal ve yeni sağ anlayışı benimsemiş olması, iktidarı döneminde oluşturulan politikalarda da etkisini göstermektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun önemli bir gelir kalemi olması beklenen bağışlar ile sosyal yardım alanında devletin etkisinin azaltılmasının amaçlandığı görülmektedir.

4.8.2. V. beş yıllık kalkınma planı

Beş yıllık kalkınma planları ile planlı ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır. Kalkınma planları ile beşer yıllık ekonomik, kültürel, sosyal vb. alanlarda hedefler belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşılması için çalışmalar yapılmıştır.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989 yıllarını kapsamaktadır. Planın 4. bölümünde “Sosyal Hedefler ve Politikalar” belirlenmiştir. 4. bölümün 12. başlığında “Sosyal Hizmetler, Yardımlar ve Sosyal Refah “ alanları ile ilgili hedeflere yer verilmiştir. Sosyal politika ve sosyal hizmetler ile ilgili belirlenen hedefler;

- 445. madde ile bireyin topluma kazandırılması konusunda ailenin önemine vurgu yapılmış, ailenin maddi ve manevi anlamda korunması, eğitiminin sağlanması ve geliştirilmesi ile ilgili tedbirler alınacağı vurgulanmıştır.
- 446. madde de aile ve anne-çocuk sağlığının sağlanmasına önem verileceği aktarılmıştır.
- 543. madde ile özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların eğitimi konusunda gereken önem verileceği ifade edilmiş, bu alanda görev alacak öğretmen ve personellerin yetiştirilmesi hususunda gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır.
- 640. madde ile emeklilik yaşı yükseltilmiştir.
- 647. madde ile sosyal hizmet ve yardımların, toplumsal ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda, toplum imkanları ve yapısıyla uyumlu olacak şekilde arttırılacağı belirtilmiştir.
- 648. madde, sosyal hizmetlerin devletin denetimi ve gözetiminde halkın gönüllü katılımının sağlanması ile bütünlük içerisinde yürütüleceği vurgulanmıştır.
- 649. madde ile sosyal hizmet uygulamalarının toplum ihtiyaçlarına çözüm üretecek şekilde düzenleneceği ve yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir.
- 652. madde ile sosyal hizmet uygulamalarında korunmaya muhtaç çocukların, muhtaç olan sakatların ve muhtaç yaşlıların öncelikli oldukları belirtilmiştir.
- 656. madde ile huzurevlerinin artan ihtiyaçlar doğrultusunda sayılarının ve niteliklerinin arttırılması için çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir.
- 657. madde, sosyal hizmet alanında faaliyette bulunan kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü faaliyette bulunan dernek, vakıf vb. yapılarla koordinasyon sağlanarak, kaynakların verimli kullanılması için çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir.
- 659. ve 660 maddeler ile vakıfların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütüleceği vurgulanmıştır.
- 661. madde, geleneksel sosyal yardım kurumlarından yararlanmak üzere çeşitli çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir (DPT, 1984).

4.8.3. 24.5.1983 tarih ve 2828 sayılı sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu kanununa bir ek madde eklenmesi hakkındaki kanun

2828 Sayılı Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuş, sosyal hizmet alanında kurumsallaşma çalışmaları başlamıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, korunmaya muhtaç çocukların bakım, eğitim, barınma vb. ihtiyaçlarının

karşılanmasını sağlamıştır. 25 Şubat 1988 tarihinde kabul edilen, 2 Mart 1988 tarihinde yayımlanan resmi gazetede 3413 Sayılı Kanun ile 2828 Sayılı Kanuna ek 1 madde eklenmiştir. Bu madde; “ Kamu Kurumu ve Kuruluşları, reşit olana kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından bakılan ve korunan çocuklar için, her yılbaşındaki, hangi statüde olursa olsun, serbest kadro mevcutlarının binde biri nispetindeki kısmını ayırarak bu çocuklar arasında yapılacak giriş sınavlarında başarılı olanlar arasından atama yaparlar. Bu maddeden yararlanmak isteyenler, 18 yaşını tamamladıkları tarihten itibaren, Kamu Kurum ve Kuruluşlarına; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü vasıtasıyla başvurmak zorundadırlar. “ (Resmi Gazete, 2 Mart 1988, sayı: 19742). 3413 sayılı bu yasa ile kurum bakımından ayrılan çocukların kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmesi sağlanmış, kurumlardan ayrılan çocukların yeni bir hayat kurmalarına yardımcı olunmuş ve bu çocukların toplumsal yaşama katılmaları için çalışmalar yürütülmüştür. Kurum bakımından ayrılan çocukların meslek sahibi olmamaları, herhangi bir işte çalışmalarının zor olduğu düşünüldüğünde toplumsal dışlanmaya maruz kalacakları ve suça yönelecekleri düşünülmüştür. Bu ek madde ile bu durumun önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

4.8.4. 3816 sayılı ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin yeşil kart verilerek devlet tarafından karşılanması hakkında kanun

Turgut Özal’ın benimsemiş olduğu piyasa mantığı doğrultusunda sosyal hizmet alanında da çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. 1987’de sağlık alanında yapılan düzenlemeler ile hastaneler ticari işletmeler gibi yönetilmeye başlanmış ve döner sermaye uygulaması hayata geçirilmiştir. Bu düzenleme sonucunda, düzenleme yapılmadan önce yoksulluk belgelerini göstermeseler dahi, hastane yetkilileri ve personellerince tedavilerine yardımcı olunan yoksulların, yoksulluklarını kanıtlayacak gerekli belgeleri olmadığında tedavi ücretlerini ödemek zorunda kalmışlardır. Yeni düzenlemeler ile birçok insan hastanelerde rehin kalmış veya aileler cenazelerini alma konusunda çeşitli zorluklar yaşamışlardır. Anavatan Partisi’nin seçimleri kaybetmesi ile DYP-SHP koalisyonu iktidara gelmiştir. DYP-SHP koalisyonu sağlık alanındaki bu sorunun çözümüne yönelik çalışmaya başlamış, yeşil kart uygulaması olarak bilinen sistem yürürlüğe girmiştir (Buğra, 2021, s. 213-214; Özbek, 2006, s. 360).

18 Haziran 1992 tarihinde kabul edilen, 3 Temmuz 1992’de resmi gazetede yayımlanan 3816 sayılı “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun” ile Türkiye Cumhuriyeti ihtiyaç sahibi

vatandaşlarının sağlık hizmetlerine ulaşması adına önemli bir adım atılmıştır. Bu kanunun içeriği şu şekildedir:

- 1. madde, kanunun amacı belirtilmiştir. Kanunun amacı: hiçbir sosyal güvencesi olmayan ve tedavi ücretlerini karşılayacak durumda olmayan Türkiye vatandaşlarının tedavi ücretlerinin, Genel Sağlık Sigortası uygulaması başlayıncaya kadar devletçe karşılanması ve bu konuyla ilgili düzenlenmesinin yapılması olarak ifade edilmiştir.
- 2. madde, kanunun kapsamı ile ilgilidir. “Bu kanun; hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında bulunmayan ve bu kanunun öngördüğü usul ve esaslar çerçevesinde belirlenecek aylık geliri veya aile içindeki gelir payı 1475 sayılı İş Kanunu’na göre belirlenen asgari ücretin vergi ve sosyal sigorta primi dışındaki miktarının 1/3’ünden az olan ve Türkiye’de ikamet eden Türk vatandaşlarının; Türkiye’deki yataklı tedavi kurumlarında yatarak görecekları tedavi hizmetlerini ve her türlü masraflarını, ... kapsar.”
- 3. madde, kanun kapsamına girenlere, kanun ile öngörülen tedavi hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları için “Yeşil Kart” verileceği ifade edilmiş, ayrıca belirli durumlarda olan vatandaşlardan yeşil kartların geri alınacağı vurgulanmıştır.
- 8. madde, yeşil kartın gerekli inceleme ve araştırmalar sonrasında, il ve ilçe idare kurulları kararınca valilik ve kaymakamlık tarafından hak sahiplerine verileceği belirtilmiştir.
- 10. madde, hak etmediği halde veya gerçeğin gizlenmesi ile Yeşil Kart alanlarla ilgili cezai müeyyide uygulanacağı ve bu cezaların neler olduğu açıklanmıştır (Resmi Gazete, 3 Temmuz 1992, sayı: 21273).

Yeşil Kart uygulamasının hayata geçirildiği 1992 yılında 2 971 722 kişi bu haktan yararlanmak üzere başvuruda bulunmuş, bu başvuruların 2 211 341’i yeşil kart almaya hak kazanmıştır (Özbek, 2006, s. 631). 24 Ocak 1980 tarihinde uygulanmaya konan 24 Ocak kararları ile ekonomik ve sosyal yapıda köklü bir değişim yaşanmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan krizlerle ekonomi küçülmüş, işsizlik artmıştır. Küreselleşme, benimsenen neoliberal politikalar ve krizlerin etkileriyle gelir dağılımı bozulmuş, toplumdaki sınıflar arası gelir dağılımı adaleti gittikçe bozulmuş, orta sınıf yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalmış ve yoksulluk artmıştır (Gürses, 2007, s. 60). Yeşil kart almaya hak kazanılmasında aranan meblağın çok düşük olmasına rağmen yaklaşık 3 milyon kişinin başvurmuş olması halkın içerisinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir.

4.9. 190 sayılı genel kadro ve usulü hakkında kanun hükmünde kararname

31.12.1984 tarihinde yayınlanan resmi gazete ile kadro cetvelleri çerçevesinde yeni bir düzenlemeye ve unvan değişikliğine gidilmiştir. Bu cetvellerin ve unvan değişikliklerinin sosyal hizmet alanına çeşitli etkileri söz konusu olmuştur (Çengelci, 1991, s. 7).

190 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yayınlanan cetvellerde; “sosyal hizmet uzmanı” unvanlı kadrolar yerine “sosyal çalışmacı” unvanlı kadrolar getirilmiştir. Bu değişiklikle 1959 tarihinden 1984 tarihine kadar sosyal hizmet uygulamalarını yürüten meslek elemanları “sosyal çalışmacı” olmuşlardır. 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin temel amacı; genel bir kadro sistemi oluşturmak, memur sayısını ve kadro ihtiyacını belirlemek, kadro ihdas ve iptallerini düzenlemek iken sosyal hizmet alanında yeni bir kadro oluşturulmuştur. Bu kanun ile değiştirilen kadro unvanı için bilimsel bir gereklilik sunulamamıştır. Burada dayanılacak tek ölçüt İngilizce “social worker” kavramının “sosyal çalışmacı” olarak çevrilmiş olmasıdır. Türkiye’de 1959 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü, 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi, 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ve 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuş, alanda daha önce “sosyal çalışma” kavramına herhangi bir yerde rastlanılmamıştır (Çengelci, 1991, s. 7-8).

Sosyal hizmet uygulamalarını yürüten meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanı unvanından sosyal çalışmacı unvanına geçişleriyle birlikte alana farklı meslek elemanlarının girişine yol açılmıştır. Bu değişimle ilerleyen dönemlerde aile ve tüketici bilimleri, psikoloji, öğretmenlik vb. alanlardan mezun olan bireylerde “sosyal çalışmacı” unvanı alabilmişlerdir. Dezavantajlı gruplara hizmet sunan sosyal hizmet uygulamalarının farklı gruplar tarafından yürütülmesi ile hem sosyal hizmet alanına zarar verilmiş hem de sunulan hizmetlerin niteliğinde düşüşler yaşanmıştır. Sosyal hizmet uygulamalarının çok boyutlu yapısı zarar görmüş, meslek yalnızca “sosyal yardım sağlama” boyutuna sıkıştırılmıştır.

4.10. Kentleşme ve Gecekondu Sorunu

Türkiye’de kentleşme olgusu, toplumsal ve mali yapıyı şekillendiren temel öğelerden birisi olmuştur. Sadece, tarım sektöründeki değişimin ve sanayileşme sürecinin bir sonucu değil, sosyal değişim sürecinin de göstergesidir. Siyasal, sosyal ve ekonomik yapı üzerinde de etkileri bulunmaktadır (Kongar, 1998: 549).

Türkiye'nin kentleşme süreci incelendiğinde, 1950 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır. 1950 yılına kadar yavaş bir şekilde artan kent nüfusu, kırsal alanda yaşanan dönüşüm ile birlikte kentlere yoğun göçler yaşanmış ve kentli nüfus hızlı bir artış göstermiştir. Kentleşme sürecinin kaynağını, kırsal alanın itici özellikleri ile kentlerin çekici özellikleri oluşturmuştur(Işık, 2005, s. 59).

Tarım sektörünün ekonomik verimliliğinin düşük olması ve toprakların eşit olmayan bir şekilde dağılmış olması köyden kente yönelik göçün temel nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. 1980 sonrasında yaşanan tarımda büyük çiftliklerin egemenliği de göç sürecinde etkili olmuştur. Tarım sektöründe yaşanan makineleşme süreci de göçü tetiklemiştir (Kongar, 1998, s. 550-552). Tarım alanlarının eşit olmayan dağılımı ile küçük alanları ekmek zorunda kalan ve ekonomik anlamda istenen seviye de gelir elde edemeyen kırsal nüfus göç etmek zorunda kalmıştır.

Kentlerdeki istihdam fırsatlarının fazlalığı, toplumun kültürel değerleri, kentlerde kamusal hizmetlere ulaşımındaki kolaylık kentin çekici özelliklerini oluşturmaktadır (Kongar, 1998: 553-554). Sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi kamusal hizmetlerin kentte daha kolay ulaşılabilir olması kırdan kente göçün önemli etkenlerinden birisi olmuştur.

Türkiye'de nüfus artış hızının 1945'lerden itibaren yükselmesi ile göç ve kentleşme süreci de hızlanmış, bu hızlı kentleşme süreci ile birlikte çeşitli sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlardan en önemlisi kentleşme sorununda da önemli bir payı bulunan gecekondulaşma sorunu olmuştur. Gecekondulaşma sorununun temelinde de barınma sorunu yatmaktadır (Çakır, 2011, s. 211).

1980 sonrasında Türkiye'de neoliberal politikaların benimsenmesiyle tarım sektöründe destek alımlarının kısıtlanması ve tarım ürünlerinde ticari liberalizasyon uygulamalarının başlaması ile köyde küçük ölçekte tarım yapan insanlar çeşitli sorunlar yaşamışlardır. Özal döneminde tarım arazilerinin turizm ve inşaat için betonlaşmaya teslim edilmesi de kentleşme ve gecekondulaşma sorununa hizmet etmiştir. Bunların sonucunda, 1980'li yılların ortasında kırt-kent nüfusu eşitlenmiştir (Buğra, 2021, s. 201). Kentleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte kırdan kente göç edenler barınma ihtiyacını gecekondu yaparak çözmeye çalışmış ve gecekondulaşma sorunu giderek büyüyen bir hal almıştır.

Gecekondu, imar ve belediye kanunlarına aykırı şekilde, kırdan-kente göç edenlerin kendilerinin olmayan yerlerde, kısa süre içerisinde, kaçak biçimde yaptıkları sağlık ve barınma koşulları bakımından sorunlu olan konutlardır (Çakır, 2011, s. 213).

Gecekondulaşma sürecinin başlangıcında, konut izinsiz olarak yapılmış olsa dahi yıkılabilmesi için öncelikle mahkeme kararı gerekli olmuştur. Mahkemelerden karar alınması için uzun süreler beklemek gerekmiştir. Bu nedenden dolayı, kendilerine ait olmayan arsalarda konut yapanlar polis müdahalesinden kurtulmak amacıyla geceleri hızlı çalışmışlar ve genellikle bir gece içerisinde konutların yapımını bitirmişlerdir. Gecekondu yalnızca konutlara verilen bir isim olmamış, “gecekondu mahallesi, gecekondu halkı, gecekondu kültürü” gibi toplumsal yapıyı biçimlendiren kavramların oluşumuna da neden olmuştur (Kongar, 1998, s. 562).

Turgut Özal liberal konut politikalarını benimsemiş bir siyasetçidir. Konut ve mülk sahibi olmayı bireysel bir sorumluluk olarak görmüştür. Devlet, bu anlayış doğrultusunda konut üretimine kredi ve vergi muafiyeti yöntemleriyle dolaylı biçimde katılım sağlamıştır. Bu amaçla 1984 yılında Toplu Konut Fonu kurulmuş ve konut alanında özelleştirme yoluna gidilmiştir (Sallan Gül, 2004, s. 295).

Gecekondu Turgut Özal döneminde çıkarılan üç yasa ile meşrulaştırılmıştır. 1983 ve 1984 yıllarında çıkarılmış olan iki yasayla yalnızca 1981 yılından sonra yapılan gecekonduların yıkılması kararlaştırılmıştır. 1986’da yapılan yeni bir düzenleme ile belirli bölgelerde olan gecekondu 1985 yılına kadar yeni bir meşruiyet kazandırılmıştır (Kongar, 1998, s. 567).

Özal döneminde gecekondu sorunun çözümüne yönelik çalışmalar yapılmış olsa da seçim dönemlerinde Özal tarafından oy deposu olarak görülen gecekonduların yıkılarak gecekondu sorununun çözümünden vazgeçilmiş, gecekondu sorunu bir türlü çözülememiştir (Soysal, 2015, s. 25).

4.11. Sivil Toplum Alanında Yaşanan Gelişmeler

Sivil toplum; devlet müdahalesinin kabul edilmediği veya siyasal iktidarın hâkimiyetinin olmadığı, herhangi bir makamdan izin alınmadan bireylerin ve grupların kendi kararları ve istekleri doğrultusunda örgütlenebildikleri, bireylerin ve grupların kendi geleceklerine karar verebildiği, en üst seviye de bireysel özgürlüğün hedeflendiği, demokratik katılımın yüksek olduğu, askeri ve sivil bürokrasinin en düşük seviyede olduğu, her türlü etkinliklerin örgütlü biçimde gerçekleştirilebildiği alan olarak tanımlanmaktadır (Abay, 2004, s. 273). Sivil toplum

genel anlam itibariyle kendiliğinden oluşan ve devletten özerk olan, toplumsal yaşam içerisinde örgütlü bir alanı ifade etmektedir (Aslan, 2010, s. 261).

Osmanlı Devleti'ndeki vakıflar, millet sistemi ve meslek örgütleri sivil topluma temel oluşturan yapılardır. Bu yapılanmalar devlete idari açıdan bağımlı olmalarına rağmen 19. yüzyıla kadar sivil toplum konusunda önemli roller üstlenmişlerdir. Osmanlı'nın merkeziyetçi yapısı bu yapılanmaların tam bağımsız olmasını engellemiştir (Aslan, 2010, s.261). Osmanlı'da 19. yüzyılda başlayan batıya açılma ile birlikte sivil toplum örgütlerinde artış görülmeye başlanmıştır. Tanzimat Fermanı sonrasında aydınlar ve bürokratlar sivil toplumun oluşumuna katkı sunmuşlardır. Ancak Osmanlı'da oluşan bu sivil toplum batı ile karşılaştırıldığında halkın demokratik katılım ile yönetimde var olamaması sivil toplum örgütlerinin sosyal amaçlı bir yapıya sahip olmalarına neden olmuştur. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Osmanlı'dan miras kalan sivil toplumun devam ettiği görülmektedir. Tek parti döneminde modernleşme anlayışına uymayan hiçbir örgütlenmeye izin verilmemiştir. Çok partili döneme geçişle birlikte sivil toplumun gelişmeye başladığı görülmektedir (Abay, 2004, s. 280; Akçeşme, 2013, s. 210).

1980'li yıllarda etki alanını genişleten küreselleşme olgusu, toplumları yoğun biçimde etkilemiş; ekonomik, siyasal, toplumsal vb. alanlarda önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu değişen alanların başında ise sivil toplum gelmektedir. Türkiye'de de 1980'li yıllara kadar "baba" konumunda olan devlete bakış küreselleşme ile birlikte değişmeye başlamıştır. Sivil ve siyasal örgütlenmelerde yeni yapılanmalar ortaya çıkmıştır (Akçeşme, 2014, s. 81; Yeşilyurt, 2020, s. 23).

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından toplumda sağ ve sol ideolojilerde olan politik akımlar, merkeziyetçi devlet geleneğinin dönüştürülmesi ve demokratik düzende denetlenmesi anlamında ortak bir tutum takındılar ve bu değişimin ana teması olarak sivil toplum kavramının öne çıkarılmasını sağlamışlardır (Aslan, 2010, s. 281).

1983 yılında yapılan seçimler ile siyasal iktidarın sivillere geçmesi sonucunda sivil toplumun gelişebileceği bir ortam oluşmaya başlamıştır. 12 Eylül askeri darbesi ile 1970'li yıllarda etkin olan işçi hareketleri, öğrenci eylemleri, emek söylemleri yerlerini kadın hareketlerine, çevre etkinliklerine ve daha sivil örgütlenmelere bırakmıştır (Akçeşme, 2014, s. 83).

1980'li yıllar ile geleneksel dayanışma yöntemlerinin yanı sıra sivil toplum örgütleri ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Küreselleşme süreci ve neoliberal politikalarla etkisi artan sivil

toplum kuruluşları, yoksullukla mücadele politikaları çerçevesinde geleneksel dayanışma yöntemleri (aile, dini oluşumlar vb.) ile birlikte sosyal hizmet birimi işlevi görmeye başlamışlardır. Neoliberal politikalar ile toplumsal ihtiyaçların, sorunların ve risklerin çözümünde devletin etkinliğinin azaltılması için çoğulcu bir yapı içerisinde ve farklı kanallar aracılığıyla sorunların çözümüne yönelik çağrılar artmıştır. Bunun sonucunda refah sunumunda sivil toplumun ve geleneksel dayanışma yöntemlerinin etkinlikleri artmıştır (Sarıpek, 2017, s. 86). Küreselleşme sonucunda güçlenen sivil toplum örgütleri yoksullukla mücadelede de bir sosyal hizmet kurumu gibi işlerlik göstermeye başlaması ile birlikte sosyal hizmet uygulamaları giderek devlet tarafından kısıtlı bir şekilde sürdürülmüştür (Bitmez, 2018, s. 37).

4.12. Kadın Haklarında Yaşanan Gelişmeler

Kadınlar, pek çok nedenden dolayı toplumsal yaşamda arka planda kalmaktadırlar. Kadınların toplumsal yaşamda arka planda kalmalarının başlıca sebebi; toplumda var olan ataerkil hegemonyadır (Ersoy ve Dikici, 2018: 582). Bu ataerkil yapılanma kadınların belirli haklarına erişimleri konusunda engeller yaratmakta, bu durum kadınların toplumsal yaşam içerisinde dezavantajlı konuma düşmelerine yol açmaktadır. Kadınların bu anlayış neticesinde karşılaştıkları fiziksel, duygusal vb. şiddet insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. bunun doğal sonucunda kadınlar sosyal hizmet uygulamalarının müracaatçı grupları içerisinde yer almaktadır (Özpolat, vd. 2023, s. 136).

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası sivil alanda işçi hareketleri ve vb. sivil hareketlerin azalması sonucunda sivil alanda kadın hareketleri güç kazanmıştır. Feminist hareketler ataerkil yapıyı eleştirerek kadın hareketlerinin güçlenmesini sağlamıştır. 1980’li yıllarda küreselleşmenin etkisiyle teknolojik gelişmeler sonucu iletişimin yaygınlaşması ile Türkiye’de kadınların iş hayatında daha fazla yer bulması ile kadınların toplumsal yaşamdaki konumları sorgulanmaya başlanmıştır (Bülbül, 2015, s. 107). Bu sorgulama ile birlikte uluslararası çalışmaların katkısı sonucunda kadınlar toplumsal yaşamda daha görünür olmuşlardır.

1985 yılında Türkiye “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini” kısaca CEDAW olarak bilinen sözleşmeyi imzalamış ve sözleşme 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. CEDAW ile kabul edilen kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik ilk kurumsal çalışma 1987 yılında “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” kurulması ile yapılmıştır. Böylece kadınların yaşamakta oldukları sorunlar kamusal bir yapılanma ile ele

alınmaya başlanmıştır. 1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi” kurulmuştur. Bu merkezin kurulması ile birlikte kadın sorunları birçok farklı bakış açısı ile alınmıştır. 1990 yılına gelindiğinde “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı” kurulmuştur. Aynı sene içerisinde SHÇEK’e bağlı ilk kadın konukevi açılmıştır (Özpolat vd, 2023, s. 139-140; www.kadem.org.tr). Kadın konukevi şiddete uğrayan ve barınma sorunu yaşayan kadınlar için önemli bir adım olmuştur.

4.13. Engelli Haklarında Yaşanan Gelişmeler

Toplum, birbirlerinden farklı fiziksel, psikolojik ve ekonomik özellikleri bulunan bireylerden meydana gelmektedir. Toplumlar bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapı içerisinde örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenme içerisinde, “normal insan” olarak görülen insanlardan farklılaşanlar, toplumda dezavantajlı konuma düşebilmektedir. Bu durumun toplumdaki en büyük örneği engelliliktir. Engellilik insanlık tarihi kadar eski bir durumdur. Yaşam süresinin uzaması ve Sanayi Devrimi sonrası fiziksel gücün öne çıkmasıyla engellilik durumu daha da belirginleşmiştir (Güngör ve Güneş, 2011, s. 26).

Türkiye’de engelli bireylere yönelik sosyal politikaların ve sosyal hakların gelişimi batılı ülkelere göre oldukça geç başlamıştır. Sosyal politikaların ve sosyal hakların gecikmeli olarak ortaya çıkmasının temelinde Türkiye’nin refah sistemi ile toplumsal dayanışma ve koruyucu aile yapısının var olması yatmaktadır. Dayanışması toplum ve aile yapısı engellilere iyi davranılması ve güzel hizmet edilmesini sağlamıştır. Engellilere yönelik kamusal sosyal desteklerin, sosyal politikaların ve hakların kısıtlı kalmasında temel neden engellilerin bakımının ve korunmasının en önemli rolünün aile de olmasıyla açıklanabilmektedir. Ancak sosyal devlet olmanın gereği olarak; engelli bireylerin eğitim, sağlık, rehabilitasyon, toplumsal entegrasyon vb. sorunlarının çözümü konusunda devletin politikalar geliştirmesi gerekmektedir (Metin, 2017, s. 322).

1 Temmuz 1976 tarihinde kabul edilen 2022 sayılı kanun ile 65 yaşını doldurmuş olan muhtaç, güçsüz ve kimsesizlere aylık uygulaması başlatılmıştır. 2022 sayılı kanun ile çalışma gücünden yoksun engellilere de maaş bağlanmıştır. Bu kanun engelli bireylerin sosyal yardımı açısından önemli bir adım niteliğindedir (Güngör ve Güneş, 2011, s. 30).

1982 Anayasası’nın 61. maddesinde devlet, sakat bireylerin korunmaları ve toplumsal entegrasyonlarının sağlanması konusunda tedbir almakla görevlendirilmiştir (1982 Anayasası).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1981 yılını “Uluslararası Engelliler Yılı” ilan etmiş ve bütün ülkelerde engellilere yönelik hizmetlerden sorumlu bir kurum kurulmasını hedeflemiştir. 1981 yılında Türkiye’de bu hedefler doğrultusunda “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur. 1983 yılında 2828 sayılı kanunla kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu engelli bireylere verilecek olan hizmetlerden sorumlu tutulmuştur. Engellilere yönelik sorunların kapsamlı bir yaklaşımla ele alınması ve tartışılması 1990’lı yıllarda başlamıştır. 1990’ların sonlarında kurumsal çalışmalar güçlenmiş, 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur (Metin, 2017, s. 330).

4.14. Yoksullukla Mücadele Alanında Gelişmeler

Yoksulluk kavramı; yaşanan dönemin ihtiyaçlarına göre değişse bile tarihi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Yoksulluğun tanımlanması, toplumda var olan yoksulların ve yoksullukla mücadele için politikaların belirlenmesi toplumların ortak sorunları niteliğindedir. Yoksulluk kavramı, en basit tanımıyla insanların beslenme, barınma, giyim vb. koşullarla ilgili yoksunluk düşüncesinin oluşması olarak tanımlanabilmektedir. Yoksulluk; ihtiyaçlara, zamana ve bulunulan bölgeye göre değişebilmektedir (Özsoy ve Karataş, 2021, s. 220). Yoksulluk genellikle mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk olarak iki şekilde tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk; bireyin yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu gelire sahip olmaması olarak tanımlanmaktadır. Göreceli yoksulluk ise bireyin yaşamını sürdüreceği gelire sahip olmasının yanı sıra bireyin yaşadığı toplumda kültürel ve toplumsal ihtiyaçlarına sahip olamaması olarak tanımlanmaktadır (Gürses, 2007, s. 62). Büyüme hızı, gelir dağılımı adaletsizliği, nüfus artışı, işsizlik, toplumsal ayrımcılık, kırdan kente göç ve sosyal dışlama gibi unsurlar yoksulluğa neden olmaktadır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 120). Yoksulluk olgusunun ortaya çıkardığı en önemli sorun bir kısır döngünün oluşması ve bu sorunun sürekli bir yapıya bürünmesidir. Yoksulluğa sebep olan bir faktör, diğer faktörlerden birisinin tetikleyicisi olabilmektedir (Banazılı ve Ozan, 2019, s. 398).

1970’li yıllarda Batı ülkelerinin ekonomik yapılarında yaşanan değişim sürecine 1980’li yıllarda neoliberal politikalar ve küreselleşme sonrasında yeni koşulları da eklenmiştir. Küreselleşme ile birlikte kavramlar ve kavramların içeriklerinde değişimler yaşanmıştır. Bu kavramların başında yoksulluk gelmektedir. Çalışma şekillerinin değişimi, devletin rolü, kentleşme yoksulluğu etkilemiştir. Eskiden yoksulluk, çalışma yaşamına giremeyen kimselerle anılırken yeni durumda yoksulluk yalnızca işsizlerle sınırlandırılma geçerliliğini yitirmiştir (Gürses, 2007, s. 60; Kesgin, 2020, s. 134). Türkiye’de özellikle 1980 sonrası

benimsenen politikalar sonucunda kayıt dışı istihdam artmış, ücretlerin düzeyi düşük kalmış ve sendikal hareketlerin önüne geçilmesi ile sosyal haklar kısıtlanmıştır (Uyanık, 201, s. 92). Bu süreçte istihdam ile yoksulluktan kurtulma bağı zayıflamış, çalışan yoksullar artış göstermiştir (Kesgin, 2020, s. 134).

1980’li yıllarda yaşanan ekonomik problemler ve gelir dağılımı adaletsizliğinin artması ile uygulanan politikalara yönelik ağır eleştiriler yapılmıştır. Sosyal adaletin sağlanması için yeni önlemlere ve yoksullukla mücadele politikalarına ihtiyaç duyulmuştur (Özsoy ve Karataş, 2021, s. 224).

Yoksullukla mücadele amacıyla doğrudan ve dolaylı mücadele yöntemleri geliştirilmiştir. Temel hizmetlerin kapasitelerinin artırılması ve gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik politikalar dolaylı mücadele yöntemlerin oluşturmaktadır. Yoksul insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi için yapılan transferler, asgari ücretin yükseltilmesine yönelik çalışmalar, istihdamın artırılması ise doğrudan mücadele yöntemleridir. 1980’li yıllarda yoksulluk sorununun doğrudan mücadele yöntemleri ile çözülebileceği anlaşılmıştır. Bu dönemde doğrudan mücadele için SYDTF kurulmuş ve 1992 yılında Yeşil Kart uygulaması başlatılmıştır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 140).

Sosyal sorunların önlenmesinde veya bu sorunların çözümünde bazen sosyal güvenlik politikaları yetersiz kalabilmektedir. Neoliberalizm ile kamusal yardımlarda devletin yanı sıra devleti destekleyen sivil toplum kuruluşlarının da yer alması beklenmektedir. Sosyal sorunların çözümünde yalnızca devletin aktif olması beklenmektedir. Sosyal sorunların çözümünde yalnızca devletin mücadelesi ile sorunların çözümü pek mümkün değildir. Bunun için yoksulluk sorununun çözümünde sivil toplumda görev almalıdır (Tınar, 2022, s. 130-143). Türkiye’de 180 sonrası gelişmeye başlayan sivil toplum 1990’lı yılların sonlarına doğru çeşitli dernekler vasıtasıyla başarılı çalışmalar yürütmüşlerdir (Banazılı ve Ozan, 2019, s. 404-406).

4.15. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler

Eğitim, bireylerin ve bireyler aracılığıyla toplumların gelişme hedeflerinin gerçekleşme aracı sayılmaktadır. Toplumların kendilerine ait kültürel birikimleri bulunmaktadır ve bu birikimlerin aktarılması için en önemli kurum okullardır. Eğitim ile kültür gelişim çağındaki öğrencilere aşılanır ve bireylerin toplumsal uyumu sağlanır (Çalışkan, 2017, s. 57; Kartal, 2020, s. 2).

1980’li yıllarda küreselleşme sürecinde eğitim ve öğretim süreci de değişimden ve neoliberal politikalarından etkilenmiştir. Neoliberal politikalar ile eğitim sistemi de serbest piyasaya uyumlu hale getirilmiştir (Yıldız, 2008, s. 14).

Refah anlayışının geri plana itilmesi ve kamu harcamalarında yapılan kısıtlamalardan eğitim de etkilenmiştir. Eğitim kamusal hizmetlerin dışında tutulmuş, zamanla özel sektöre devredilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de neoliberal politikalar doğrultusunda eğitim alanının maliyeti ile ilgili vurgular çoğalmış ve özel sektörün eğitimin niteliğinde artış sağlayacağı ifade edilmiştir. 1980 sonrasında yükseköğretim alanında da liberal politikaların etkileri görülmeye başlanmıştır. Sertifika programlarının açılması, pedagojik formasyon ve ikinci öğretim uygulamaları, öğrenim harçları ve vakıf üniversiteleri gibi değişiklikler üniversitelerin asli görevlerinden uzaklaşmasına yol açmıştır (Kartal, 2020, s. 9-12).

4.16. Sağlık Alanında Yaşanan Gelişmeler

Sağlık, hasta olmama, bütün hastalıklardan uzak olma, kısacası beden ve ruhen iyi olma hali olarak tanımlanmıştır (Seyyar, 2002, s. 450). Dünya Sağlık Örgütü sağlığı; “sadece hastalıklardan ve mikroplardan korunma değil, bir bütün olarak fiziki, ruhen ve sosyal açıdan iyi olma hali olarak tanımlamıştır (WHO, 2013 akt, Altındağ ve Yıldız, 2020, s. 159).

Küreselleşmenin neoliberal politikaları benimsemesi ile devletin toplumsal yaşamdaki rollerinin kısıtlanması sonucunda birçok alanda olduğu gibi sağlık sektöründe de özelleştirmeler yaşanmaya başlanmıştır. 1980 sonrasında Türkiye’de kamusal sağlık hizmetleri yerini özel sağlık hizmetlerine devretmeye yönelmiştir (Altay, 2007, s. 39; Erol ve Özdemir, 2019, s. 124). 1980 sonrası sağıkta sosyalleştirmenin yükseliş dönemi sona ermiş, düşüş dönemine girilmiştir. Bu dönem itibarıyla sosyalleştirme anlayışı yok sayılmış, sağlık ocakları koruyucu-önleyici hizmet sunulan alanlar yerine, hastalanınca gidilecek yerler olarak görülmüştür (Aksakoğlu, 2008, s. 46).

1982 Anayasası’nın 56. maddesi ile sağlık hizmetleri, devletin sağlamakla görevli olduğu bir hizmet niteliğinden çıkarılmış, devlete düzenleme görevi verilmiştir. 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu 1987’de yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun, 5. maddesi ile hastanelerin piyasa koşullarında rekabet edebilen kurumlar olması amaçlanmış, sağlık hizmetlerinin piyasalaşmasına yol açılmıştır. 1989 yılında Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı’nın ismi Sağlık Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. 1990’lı yıllarda I. ve II. Ulusal

Sağlık Kongreleri düzenlenmiştir (Aksakoğlu, 2008, s. 47; Altay, 2007, s. 54; Erol ve Özdemir, 2019, s. 124).

4.17. Turgut Özal Döneminde Sosyal Hizmet Uygulamalarının Geri Kalmasının Nedenleri

12 Eylül 1980 darbesini gerçekleştiren askerler, 1983 yılında yapılan seçimlere kadar ülke yönetimini ellerinde tutmuşlardır. Bu seçimlerde liberal iktisat modelini benimsemiş olan eski başbakan yardımcısı Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi iktidara gelmiştir. Özal, neoliberalizmin egemenliğini sağlayacak biçimde Türkiye'de var olan ekonomik ve sosyal düzeni yeniden inşa etmiştir. 24 Ocak ekonomik kararlarını Turgut Özal planlamıştı. Bu kararlar ile serbest Pazar ekonomisine geçiş sağlanmıştı. Özal 1983 yılında seçimlerde kullanılan oyların %45'ini alarak neoliberal yapıda olan bir hükümet kurmuştur (Yörük, 2022, s. 144). Turgut Özal 1987 yılında yapılan erken seçimlerde ise %36 oy alarak birinci parti olmuş ve II. Özal hükümetini kurmuştur. 1989 yılında Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in görev süresinin dolması sonucunda yapılan yeni Cumhurbaşkanı seçimini kazanmış, 31 Ekim 1989 tarihinde 8. Cumhurbaşkanı olmuştur (Kongar, 1998, s. 223-224). Turgut Özal'ın 17 Nisan 1993 tarihinde vefatı ile ülkemizde "Özal dönemi" sona ermiştir.

1980'li yıllarda ülkemizde etkili olan küreselleşme olgusunun yaşamın bütün alanlarında ciddi anlamda etkileri olmuştur. Küreselleşme ile sosyal bilimlerde de köklü değişimler yaşanmıştır. Sosyal hizmet alanı da küreselleşmeden kavramsal, kuramsal ve kurumsal anlamda etkilenmiş ve çeşitli değişimler yaşanmıştır. Küreselleşme sonucunda ülkelerin uygulamalarının benzerliklerinde artışlar yaşanmıştır. Küreselleşme ile devlet-aile-piyasa ilişkileri yeniden kurulmuştur. Sosyal politika ve sosyal yardım alanları küreselleşme doğrultusunda belirlenmiştir (Kesgin, 2021, s. 20). Özal sosyal güvenliğin en önemli teminatı olarak aileyi görmüştür. Gönüllü sosyal dayanışma kurumlarının, geleneksel yardımlaşma ve dayanışma kurumlarından olan aile sistemi ile teşvik edilmesinin önemli olduğuna işaret etmiştir. Bu bakış açısı doğrultusunda Özal hükümetleri, sosyal güvenlik yapısını şekillendirmiş ve serbest piyasayı geliştirici politikalar izlemişlerdir (Sallan Gül, 2004, s. 285).

Küreselleşme ile neoliberal söylemler ve politikalar doğrultusunda, ülkelerin sosyal politikalarının benzerlikleri artmıştır. Sosyal harcamaların düzenlenmesi, sosyal transferlerde azaltmalar görülmüş, uygulamalarda toplumun en yoksul kesimlerine odaklanılmıştır (Kesgin, 2021, s. 20). Bu konuda "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu" ile Yeşil kart

uygulaması örnek verilebilir. Yeşil kart uygulamasında konulan maddi şartlar ile toplumun en yoksul kesiminin sağlık ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır.

Küreselleşme ile sosyal harcamaların kısılması planlanırken, toplumsal problemler, ekonomik krizler, toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar ile beklentiler de artmıştır. Devletin bu ihtiyaçları karşılayamayacağı da toplumca kabul edilmiş, refahın arttırılması vb. durumlar bireysel çabalarla mümkün hale gelmiştir (Kesgin, 2021, s. 21).

Turgut Özal döneminde sosyal hizmet anlayışının ve uygulamalarının geri planda kalmasında küreselleşme ve neoliberal politikaların benimsenmesinin yanı sıra gerekli kurumsallaşma çalışmalarının yapılmaması da önemli rol almıştır. 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun kurulmasının ardından sosyal hizmet eğitimi veren kurumlar tek çatı altında toplanmış, sosyal hizmet alanında çalışacak olan meslek elemanları eğitimlerini Hacettepe Üniversitesi'nden almışlardır. 2828 Sayılı Kanun ile alandaki çok başlı yapıya son vermeye çalışılmış, koordinasyon ve iş birliği sorunlarının giderilmesi adına mücadele edilmiştir. “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu” ile yoksulluk sorununa çözüm bulunmaya çalışılmıştır ancak en önemli sorun gerekli meslek elemanlarının yetiştirilmesi konusunda yaşanmıştır. 1982 yılından 2002 yılına kadar sosyal hizmet eğitiminde bir bölümün olması mesleğin kurumsallaşmasını engellemiş ve sosyal hizmet uygulamalarının yürütülmesi amacıyla alana farklı mesleklerden elemanlar devşirilerek uygulamaların yürütülmesi amaçlanmıştır. Farklı bölümden gelen meslek elemanlarının sosyal hizmet alanında istihdam edilmesiyle birlikte mesleğin bilinirliği ve tanınırlığı sağlanamamış, toplumda sosyal hizmet mesleği “yardım yapanlar” olarak kodlanmıştır.

TARTIŞMA

18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte büyük bir değişim ve dönüşüm sürecine girilmiştir. Sanayi Devrimi sonucunda çalışma ilişkilerinde büyük bir değişim yaşanmış, atölye tarzı olan üretim şekli geçerliliğini yitirerek fabrikalaşma süreci başlamıştır. Fabrikalaşmanın başlaması ile birlikte kentlerde gelişme görülmüştür. Sanayi Devrimi ile çalışma yaşamına kadınlar ve çocuklar da dahil olmuştur. Uzun çalışma saatleri ve ağır çalışma koşullarıyla birlikte sosyal sorunlarda artış yaşanmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu sosyal sorunların çözümünde geleneksel yöntemler yetersiz kalmışlardır. Yetersiz kalan geleneksel yöntemlerin yerine yeni arayışlara girilmiştir. Sosyal hizmet mesleği Sanayi Devrimi sonucunda artan sosyal sorunların ve bu sorunlardan dolayı toplumsal yaşamda dezavantajlı konuma geçen grupların sorunlarına çözüm üretilebilmesi için gelişme göstermiştir. Aslında sosyal hizmet mesleği daha önceki dönemlerde de var olan bir meslek iken Sanayi Devrimi sonrasında profesyonelleşme sürecine girmiştir.

Sanayi Devrimi sonrasında batılı toplumlarda sosyal sorunların artması ile birlikte refah devleti anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. Refah anlayışı ile birlikte geleneksel yöntemlerin yetersiz kalacağı anlaşılmış kamusal müdahaleler söz konusu olmuştur. 1800'li yılların sonlarına doğru Almanya'da sosyal sigorta uygulaması başlatılmış ve bireylerin güvenliklerinin sağlanması amaçlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin birçok kurumu Osmanlı Devleti'nden miras olarak kalmıştır. Osmanlı Devleti ise yapılanmalarında İslam Medeniyetini örnek almış ve bu doğrultuda çalışmalar yürütmüştür. İslam anlayışındaki toplumsal dayanışma ile sosyal sınıflar arasında büyük farklılıkların oluşması engellenmiş, zekat ve sadaka uygulamaları ile toplumsal dayanışma sağlanmıştır. Osmanlı döneminde özellikle yoksulluk sorunu ile ilgili kapsamlı politikalar yapılmamıştır. Yoksula yardım gönüllülük ve hayırseverlik temelli olarak yürütülmüştür. Sosyal yardım sağlanırken bu dönemlerde sivil-gönüllü yapılanmalar ile sorunların çözümü sağlanmıştır. Bu dönemlerde öncelikli olarak yardımlar kimsesiz ve yetim çocuklara yönelik olarak yapılmıştır. Osmanlı'da hak eden yoksul ve hak etmeyen yoksul ayrımı yapılmıştır. Çalışma gücünden yoksun olan kişilerin yardım alması meşru görülmüştür (Keşgin, 2020: 197-198). Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru meslek örgütlerinin zamanla geçerliliğini yitirmesi, vakıfların yetersiz kalması ve geleneksel dayanışma biçimlerinin geçerliliğini ile birlikte Osmanlı Devleti sosyal alana müdahale etmek zorunda kalmıştır. Yaşanan savaşlar sonucunda yoğun göçler ile birlikte Osmanlı Devleti'nde kurumsallaşma

alışmaları başlamıştır. Darülaceze, Darüleytam vb. kurumlar ile birlikte toplumsal sorunların çözümü hedeflenmiştir.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte sivil toplum ve gönüllü organizasyonlar idari yapının tamamlayıcısı görevini görmüşlerdir. Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkılmasından dolayı halk ve devlet yoksulluk içerisindeydi. Bu durumdan devletin halka sunması gereken sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler sınırlı bir uygulama alanı içerisinde yürütülmüştür(Kesgin, 202: 199). Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşı sonrasına kadar bu yapılarla idare etmiş, 1940'lı yıllar ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti sosyal sigortalar ve sosyal hizmetler alanında yeni yapılanmalara gitmiştir. Bu dönemde alışma Bakanlığı kurularak kurumsal temel hazırlanmıştır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de devlet bu dönemde sosyal alana müdahaleci bir yapı benimsemiş, toplumsal huzurun ve dayanışmanın sağlanması adına kamusal harcamalar da artışlar yaşanmıştır. Keynesyen politikalar ile devlet refah anlayışının gelişimi sağlamaya yönelik müdahalelerde bulunmuştur. 1959 yılında Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı'na bağlı olarak Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuş bu yapılanma ile yoksulluğun nedenleri araştırılmış, çocuklar ile ilgili sosyal hizmet programlarının yapılması planlanmış ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmıştır.

1961 yılında askeri darbe yapılarak mevcut iktidar indirilmiştir. 1921 ve 1924 anayasaları devletin kurtuluş ve kuruluş sürecinde hazırlandıklarından dolayı yeterli bir yapıya sahip değillerdi. 1961 yılında askeri darbe sonucunda yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Bu anayasanın ikinci maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir sosyal devlet olduğu ifade edilmiştir. Anayasa'da sosyal devlet ibaresinin bulunmasına rağmen bu alan ile ilgili nitelikli çalışmalar ne yazık ki yerine getirilememiştir.

1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ile birlikte refah anlayışı sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde kamusal sosyal harcamaların ülkeleri zorladığı belirtilerek Keynesyen politikaların uygulanmasından vazgeçilmiştir.

Turgut Özal 1980 Ekonomik kararlarının mimarıdır ve bu kararların yayınlanması ile birlikte Türkiye'de küreselleşme ve neoliberal politikalar benimsenerek büyük bir değişim sürecine girilmiştir. Neoliberal politikalar ile dışa açılma süreci başlamış ve Türkiye açık pazar politikasını benimsemiştir.

12 Eylül 1980 tarihinde askeri darbe gerçekleştirilmiş, 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılarak 1982 Anayasası hazırlanmıştır. Bu anayasada da sosyal devlet ilkesi benimsenmiş

ancak müdahaleci devlet yapısından ziyade devletin düzenleyici bir konumu benimsemesi tercih edilmiştir. 1980-1982 yılları arasında Turgut Özal Ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığı görevinde bulunmuştur.

1983 yılında yapılan seçimlere Anavatan Partisi'ni kurarak katılan Turgut Özal başbakan olmuştur. Özal, parti programında ve hükümet programında liberal ekonomi modelinin benimseneceğini vurgulamıştır. Turgut Özal, ailenin toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın sağlanmasında önemli rolü olduğunu belirterek geleneksel dayanışma yöntemlerinin canlandırılması konusunda çalışmalar yürütmüştür. Aile Danışma Kurumu'nun kurulması, Aile Şurası düzenlenmesi bu konuda önemli örneklerdir.

Turgut Özal devletin temel hizmetlerin ve sosyal hizmet uygulamalarının sunumu konusunda geri adım atması gerektiğini düşünmüş, sağlık, eğitim vb. temel hizmetlerin sunumunda özel sektörün devreye girmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu dönemde çıkarılmış olan 3359 sayılı yasa vb. çalışmalar ile sağlık alanında özel sektörün önü açılmıştır. Özal, eğitiminde özel sektörün güçlenmesi ile nitelikli bir hale geleceğini belirtmesi ile birlikte eğitim alanında da çeşitli özel okullar ve vakıf üniversiteleri kurulmaya başlanmıştır.

Küreselleşme süreci sonucunda benimsenen neoliberal ekonomi politikaları ve Türkiye'de yaşanan askeri darbe sonucunda sendikal hareketler ve işçi örgütlenmeleri büyük darbe almıştır. Neoliberal politikalar sonucunda gelir dağılımı adaletsizliği artış göstermiş, reel ücretler ve işçilerin yan haklarında gerilemeler yaşanmış ve kayıt dışı istihdam da büyüme görülmüştür. Bu süreç ile birlikte çalışan yoksulluk sorunu ortaya çıkmış, ANAP ve Turgut Özal bu konuda yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurularak yoksul bireylere sosyal yardım sağlanmıştır. 1992 yılında çıkarılan Yeşil Kart uygulaması ile sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması sağlanmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile sendikal hareketler, işçi eylemleri ve işçi örgütlenmelerinin önüne geçilmiş, bu alanda ilerleyen dönemlerle birlikte sivil toplum örgütleri ve kadın hareketleri güçlenmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan 1980'li yıllara kadar sivil toplum örgütleri idarenin tamamlayıcısı görevini görürken 1980 sonrası dönem ile birlikte sosyal alanda sivil toplum örgütleri güçlenmeye başlamıştır. Sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi ile birlikte devletin neoliberal politikalar doğrultusunda geri çekilmeye başladığı alanlarda sivil toplum örgütleri halk ile devlet arasında köprü görevi üstlenmeye başlamıştır.

SONUÇ

İnsanların ilk çağlardan bu yana yoksulluk, engellilik, barınma vb. sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların çözümü bireysel ve toplumsal mücadeleler ile olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte toplumsal yaşamda köklü bir değişim yaşanmıştır. Sanayi Devrimi sonucunda bireysel ve toplumsal sorunlarda artış görülmüştür. Artan bu sorunların çözümünde aile, dini kurumlar ve bireysel çabalar yetersiz hale gelmiştir. Toplumsal sorunların artması ile sınıflaşma başlamış, toplumsal sınıflaşma ile birlikte toplumsal bütünleşme ve barış zarar görmüştür. Toplumsal uzlaşının bozulması ile devletin sınıflar arası sorunları çözme görevi ortaya çıkmıştır. Devletin sorunlara müdahale etmesi ile geleneksel devlet biçiminde ve devletin sorumluluk alanlarında bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır.

Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan sorunların çözümü için devletin sosyal politika anlayışında gelişmeler olmuştur. Öncelikle işçi-işveren ilişkilerine ve çalışma yaşamına yönelik sorunlara odaklanan devlet ilerleyen süreçle birlikte eğitim, sağlık, barınma, ticaret, kültürel yaşam vb. alanlara da müdahale etmeye başlamıştır. Sosyal politika anlayışının Osmanlı İmparatorluğundaki seyri de dünya ile benzer doğrultuda gelişmiştir ancak burada yaşanan en büyük farklılık Osmanlı'da sınıfsal bir yapının söz konusu olmaması olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda da önce işçi sınıfına yönelik sosyal politikalar yürürlüğe girmiş, talepler ve ihtiyaçlar doğrultusunda ilerleyen zamanlarda korunmaya muhtaç çocuk, yoksullar ve yaşlılara yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

Dünya genelinde devletin müdahale alanlarının artması ile birlikte refah devleti anlayışı ortaya çıkmıştır. Refah devleti aslında geniş anlamda sosyal politikaların yoğun olarak uygulandığı devlet biçimidir. Bu anlayış dünya genelinde hakimiyetini II. Dünya Savaşı ile genişletmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında toplumlar savaşların getirdiği yıkım ve bitkinlik neticesinde kendilerine daha refah bir yaşam sunacağını düşündükleri hükümetleri iş başına getirmişlerdir. 1945-70 arası dönemde kamusal sosyal harcamalarda artışlar yaşanmış, sosyal politikaların uygulayıcısı olan sosyal hizmet mesleğinde kurumsallaşmalar ve gelişmeler görülmüştür. Sosyal hizmet uygulamaları bu dönemde ülkemizde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. 1959 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü ve 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi'nin kurulması ile ülkemizde sosyal hizmet alanında profesyonel meslek elemanları yetiştirilmeye başlamıştır.

1960 yılında ülkemizde yaşanan askeri darbe ile demokratik rejime ara verilmiştir. 1961 yılında yeni bir anayasa yapılmış, dünya genelindeki refah anlayışı ve sosyal hakların

yükselişi bu anayasanın getirdiği maddeler ile ülkemizde de görülmüştür. 1961 Anayasası'nın 2. maddesinde yer alan “sosyal devlet” ilkesi Türkiye’de refah anlayışı, sosyal politika ve sosyal hizmetler açısından oldukça önemli bir konumdadır. Sosyal devlet anlayışının benimsenmesi ile ülkemizde sosyal hakların tesisine yönelik çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. DPT kurulmuş, planlı ve sürdürülebilir kalkınma için çalışmalar yapılmıştır. Beş yıllık kalkınma planları ile ülkemizin sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda gelişimine yönelik hedefler ortaya konmuş ve bu hedefler doğrultusunda çalışılmıştır.

1970’li yıllar hem ülkemiz hem de dünya genelinde refah anlayışı açısından sorun yaşanan yıllar olmuştur. 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizleri, sosyalist alternatifiin çöküşü, liberal politikaların güçlenmesi ile refah devleti anlayışı tartışılmaya başlanmıştır. Kamusal sosyal harcamalar yaşanan kriz döneminde yoğun eleştirilere maruz kalmıştır.

Sanayileşme sürecinde hızlanan teknolojik gelişmeler ile güçlenmeye başlayan küreselleşme 1980’li yıllar ile birlikte dünyada etki alanını genişletmiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte ülkeler arası etkileşim artmıştır. Bu etkileşim doğrultusunda ülkelerin sosyal politikalarındaki benzerliklerde de artışlar yaşanmıştır. Bu benzerliklerin artması sonucunda 1970’li yıllarda yeniden güçlenen liberalizm, yeni bir anlayış ortaya koymamasına rağmen neoliberalizm adı altında dünya genelinde benimsenen politikalar ile sosyal devletin ve sosyal politikaların kısıtlanmasına yol açmıştır. Neoliberal politikalar ile devletin sosyal alandan çekilmesi sağlanmıştır.

Türkiye’de 24 Ocak 1980 tarihinde hazine müsteşarı Turgut Özal tarafından hazırlanan ekonomik kararların benimsenmesi ile küreselleşmenin etkileri hissedilmeye başlanmıştır. 1970’li yılların sonunda Türkiye’de artan terör olayları, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar ve artan şiddet olayları sonucunda 12 Eylül 1980’de askeri bir darbe yaşanmıştır. Bu askeri darbe ile zorlu ekonomik müdahaleler içeren 24 Ocak kararlarının uygulanması kolaylaşmıştır. Bu kararlar ile Türkiye devletçi politikalardan vazgeçmiş ve serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir.

Neoliberal politikaların benimsenmesi ile 1961 Anayasasında ve 1982 Anayasasında vurgulanan “sosyal devlet” ilkesi sözde kalmış, sosyal refah anlayışı geleneksel yardımlaşma kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin hakimiyetine bırakılmıştır. 1980-1993 yılları arasında ülkemizde sosyal hizmet anlayışında 2828 sayılı kanun hariç gerekli gelişmeler sağlanamamış, devlet bireylere yönelik çalışmalarda neoliberal politikaların artışına neden

olduğu yoksulluğa odaklanmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu ve Yeşil Kart uygulamaları ile toplumun en yoksul kesimlerine y6nelik çalışmalar y6r6t6lm6řt6r.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2004). “Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri”. *Sivil Toplum*, 2 (6-7): 77-92.
- Ahmad, F. (2022). Modern Türkiye’nin Oluşumu. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akçeşme, F. (2013). Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yeri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(4), 202-225.
- Akçeşme, F. (2014). 1980 Sonrası Sivil Toplumun Dönüşümü ve Demokratikleşmeye Etkileri (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Akdur, R. (2008). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Sağlık. 12. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (21-25 Ekim): Ankara.
- Akpınar, T. (2014). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Ekonomi Politikası: Kuruluş Süreci. *Çalışma ve Toplum*, 3(42), 137-158.
- Akpınar, T. & Ögütoğulları, E. (2020). Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Kısa Tarihçesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 132-141.
- Aksakoğlu, G. (2008). Sağlıkta Sosyalleştirmenin Öyküsü. *Memleket Siyaset Yönetim*, 3(8), 7-62.
- Aktan, C.C. (1995). Klasik Liberalizm, Neoliberalizm ve Libertailanizm. *Amme İdare Dergisi*, 28(1), 3-32.
- Aktan, C.C. & Özkıvrak, Ö. (2008). Sosyal Refah Devleti. Okutan.
- Akyıldız, F. (2008). SSCB Sonrası Dönemde Orta Asya ve Kafkasya Türk Cumhuriyetleri’nde Devletin Yeniden Yapılandırılması: Neoliberal Politikalara Eleştirel Bir Yaklaşım (Yayımlanmamış doktora tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Akyıldız, Y. (2021).). Sosyal Hizmet Kurum ve Kuruluşları. Nebile Özmen, Abdulhakim Beki (ed.). *Kavramsal Çerçeve içinde* (13- 63). İstanbul: Efe Akademi.
- Akyol Demirci, E. (2013). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0(31), 33-47.
- Altay, A. (2007). Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, (64), 33-58.
- Altındağ, Ö. & Yıldız, A. (2020). Türkiye’de Sağlık Politikalarının Dönüşümü. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 157-184.
- ANAVATAN PARTİSİ, Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/1b4f1e53-31b6-42ae-9046-307f7e072a51> Erişim Tarihi: 5.Şubat.2024
- Arı, M. (2008). Ahiliğin Siyasal Boyutları ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 38-55.

- Aslan, S. (2010). Türkiye’de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 260-283.
- Ateş, İ. (1982). Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, 15, 55-88.
- Banazılı, A. M. & Ozan, M. S. (2019). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(33), 396-412.
- Barış, İ. (2021). Sosyal Hizmet Kurum ve Kuruluşları. Nebile Özmen, Abdulhakim Beki (ed.). *Merkezi Kamu Kurumları ve Sosyal Hizmet* içinde (63-327). İstanbul: Efe Akademi.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32(4), 25-34.
- Bayraktar, C. (2012). Keynes ve Refah Devleti. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2). 247-261.
- Baytal, Y. (2009). Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938). (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bilgin, R. (2022). Sosyal Hizmet Tarihine Kısa Bir Bakış. Rıfat Bilgin, Ömer Şükrü Yusifoğlu (Ed.). *Dünyada Sosyal Hizmetin Gelişim Süreci* içinde (13-98). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bitmez, M.N. (2018). 1980 Sonrası Türkiye’de Sosyal Politikalar ve Uygulamaları (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Bolgün, C. (2016). Toplumun Sosyal Hizmet Uzmanına İlişkin Görüş ve Düşüncelerinin İncelenmesi: Manisa Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Buğra, A. (2021). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bülbül, B. (2015). Küreselleşme ve Türkiye: Özal Dönemi Değişim Paradigmaları (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Cemal, H. (1989). Özal Hikâyesi. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Cete, H. (2021). Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sosyal Uyumunda Türk Kızılay’ın Rolü: Ankara ve Mardin Toplum Merkezleri Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Cılga, İ. (1996). *Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminin Başlangıcı*, Toplumsal Gelişme v Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet, Ankara.
- Çobanoğlu, D.D. (2019). Türkiye’de Sosyal Politikaların Dönüşüm Süreci ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Coşkun, B. (2017). Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumunun Yeniden Yapılanma Süreci. *Turkish Journal of Marketing*, 2(3), 125-155.

- Çakır, S. (2011). Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondulaşma Sorunu ve Üretilen Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 209-222.
- Çalışkan, S. (2017). Yeni Sağ Paradigmanın Hayırseverlik Vurgusu: Sosyal Yardımlaşma Pratiğinin Sosyal Politikanın Yerini Alışı. 4. Karadeniz Sosyal Bilimler Kongresi: Samsun.
- Çalışkan, S. (2017). Yeni Sağ’ın Gölgesinde Sosyal Politika: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çavuşoğlu, T.(2010). Sosyal Hizmetler Tarihinde “kilometre taşları”. Ankara: Korza Yayıncılık.
- Çelik, R. (2017). Selçuklu ’da Bir Sosyal Hizmet Kurumu Örneği: Kayseri Gevher Nesibe Şifahanesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), 158-164.
- Çelik, R. (2020). Sosyal Hizmet Tarihi Recep Çelik (ed.). *Hamidiye Etfal Hastanesi, Darulhayr ve Darüleytam içinde* (297-329). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çelik, Y. (2016). Asr-ı Saadette Aile Kurumuna Yönelik Sosyal Hizmetler. *İstem Dergisi*, (27), 123-144.
- Çelik, Y. (2016). Asr-ı Saadette Kimsesiz Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler. *İstem Dergisi*, (28), 369-388.
- Çengelci, E. (1991). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’na Hukuki Yönden Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 9 (1-2-3), 1-17.
- Dalyan, G.M. & Bayır, Ö.Ö. (2019). 12. Yüzyılda Türk-İslam Toplumunda Sosyal Refah ve Sosyal Hizmetlerin Tarihsel Kökleri: Hayırseverlik Uygulamaları Bakımından Erbil Hakimi Muzaferreddin Gökbörü Örneği. *Journal of History School*, 43, 1682-1695.
- Dilik, S. (1985). Atatürk Döneminde Sosyal Politika. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40(01).
- DPT, (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- DPT, (1984). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (22), 37-50.
- Erdoğan, E. (2011). Neoliberal Hegemonyaya Karşı Gelişen Sosyal Hareketler ve Dünya Sosyal Forumu(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erol, H. & Özdemir, A. (2019). Türkiye’de 1980 Sonrası Sağlık Politikalarında Dönüşüm ve Sağlık Harcamalarına Etkileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(15), 119-146.

- Ersoy, A.F ve Dikici, E. (2018). Osmanlı Döneminde Sosyal Hizmet Faaliyeti Yapan Bazı Kuruluşlar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(2), 576-594.
- Eştürk, Ö. (2006). Türkiye’de Liberalizm: 1983-1989 Turgut Özal Dönemi Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 2(25), 141-162.
- Gönül, B. (2019). Turgut Özal Döneminde Liberal Ekonomi Politikalarının Liberal Siyasal Politikalara Yansıması: 1983-1993 (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 33-66.
- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimarlar ve Mühendisler Dergisi* (31), 8-14.
- Güner, H. (2010). 1980 Sonrasında Dünya’da ve Türkiye’de Küreselleşme ve Sosyal Devletten Uzaklaşma (Yayımlanmamış doktora Tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Güngör, F. & Güneş, G. (2011). Dünya’daki Gelişmeler Paralelinde Türkiye’de Değişen Özürlülük Politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 25-44.
- Gürses, D. (2007). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(17), 59-74.
- Güven, S. (2016). Sosyal Politikanın Temelleri. Bursa: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Güvercin, C.H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(2), 89-95.
- <https://www.iskur.gov.tr/sayfalar/neden-iskur> Erişim Tarihi: 8 Mart 2024
- <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/> Erişim Tarihi: 10. Mart. 2024.
- <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> Erişim Tarihi: 22.Şubat.2024
- <https://www.shuder.org/Sayfa/sosyal-hizmet-uzmanlari-derneginin-tarihcesi> Erişim Tarihi: 15. Nisan. 2024
- IFSW. (2022). [https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-socialwork/adresinden alındı](https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-socialwork/adresinden%20alindi) (Erişim Tarihi: 20.02.2024).
- Işık, Ş. (2005). Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14 (1-2), 57-71.
- İleri, H. (1998). Türkiye’de Özelleştirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 149-162.
- İlter, E. (2019). Küreselleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Toplumsal Sorunlar ve Sosyal Politikalarındaki Değişimlerin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (4), 989-1003.

- Kalaycı, S. (2021). Sosyal Hizmetlerin Yerel Yönetimlerde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(52), 689-714.
- Kara, U. (2013). Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü. Adana: Karahan Kitabevi.
- Karakaya, H. (2022). Sosyal Hizmet Tarihine Kısa Bir Bakış. Rıfat Bilgin, Ömer Şükrü Yusufoğlu (Ed.). *Türkiye’de Sosyal Hizmetin Gelişim Süreci* içinde (79-98). Konya: Eğitim Yayınevi
- Karataş, K. (1999). “Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu, Gelişimi ve Nitelikleri” Yaşam Boyu Sosyal Hizmet; Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan, Ed. Nesrin G. Koşar, Ankara: Hacettepe Üniversitesi S.H.Y.O. Yayınları.
- Karataş, Z. (2015). Osmanlı Devleti’nde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 16-31.
- Karatay, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu (Yayımlanmamış doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kartal, S. (2020). Türkiye’deki Eğitim Politikalarının Dönüşümü: 1980 ve Sonrası. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(9), 1-18.
- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 131-174.
- Kesgin, (2008). Yoksulluğa Yerel Müdahale “Sosyal Belediyecilik” Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri. (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kesgin, B. (2012). Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. *İnsan Hakları Yıllığı*, 30(12), 41-54.
- Kesgin, B. (2020). Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet. İstanbul: Açılım Kitap
- Kesgin, B. (2020). Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım. İstanbul: Açılım Kitap
- Kesgin, B. (2021).). Sosyal Hizmet Kurum ve Kuruluşları. Nebile Özmen, Abdulkhakim Beki (ed.). *Kavramsal Çerçeve* içinde (13- 63). İstanbul: Efe Akademi.
- Koç, B. (2007). Osmanlı Islahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 6(2), 36-50.
- Koçak, D. (2019). 17 Şubat 1926’da Kabul Edilen Türk Medeni Kanunu’na Göre Türk Kadınının Hak ve Özgürlükleri. *Atatürk Dergisi*, 8(1), 79-98.
- Kongar, E. (1972). Sosyal Çalışmaya Giriş, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-2. Ankara: Sabev Yayınları.
- Kongar, E. (1998). 21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Koray, M. (2002). Avrupa Toplum Modeli. İstanbul: Tüses Yayınları.
- Koray, M. (2005). Sosyal Politika. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kovancı, O. (2003). Hayır Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları. *Mülkiye Dergisi*, 27(239), 255-278.
- Kökalan Çımrın, F. (2009). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Bir Hareket Olarak Karşı Küreselleşme Hareketleri/Türkiye Sosyal Forumu Örneği (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Metin, B. (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 320-344.
- Müezzinoğlu, E. (2012). I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar. *History Studies* 4(1), 339-417.
- Muyan, Y. (2016). Sosyal Devlet ve Türkiye’de Sosyal Devlet Uygulamalarının İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Muş Alpaslan Üniversitesi, Muş.
- Okay, C. (1999). Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917-1923. İstanbul: Şüle Yayınları.
- Özateş Gelmez, Ö.S. (2014). Sosyal Hizmetleri Neoliberal Ekonomik Politikalar Üzerinden Okumak. 7. Ulusal Sosyal Hizmetler Kongresi, 21. Yüzyılda Sosyal Hizmetler Nereye: Ankara.
- Özaydın, M.M. (2008). Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 10(1), 163-180.
- Özbek, N. (2002). Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet. *Toplum ve Bilim* (92), 7-33
- Özbek, N. (2006). Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar. İstanbul: Tarih Vakfı
- Özbek, N. (2020). Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet. İstanbul: İletişim Yayınları
- Özdemir, İ.M. (2008). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özdemir, S. (2009). Küreselleşme ve Refah Devletlerinin Üzerindeki Etkileri. *Journal of Social Policy Conferences* (57), 55-86.
- Özerkmen, N. (2004). Ahiliğin Tarihsel –Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları- Sosyolojik Yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 57-78
- Özpınar, Ö. & Şimşek, E. (2003). Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1-11.

Özsoy, D. & Karataş, K. (2021). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Yardımlar. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 219-236.

Öztürk, N. (1984). Hayri ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar. *Vakıf Haftası Dergisi* (1).

Öztürk, N. (2015). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 1-12.

Polat, M. (2007). Hilal-i Ahmer Teşkilatının Kuruluşu ve Teşkilatlanması (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Resmi Gazete, 6 Mayıs 1930. Sayı: 1489,

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1489.pdf>, ET: 14.03.2024

Resmi Gazete, 15 Haziran, 1936. Sayı: 3330

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3330.pdf>, ET: 18.03.2024

Resmi Gazete, 7 Temmuz 1945. Sayı: 6051

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6051.pdf> ET: 19.03.2024

Resmi Gazete, 16 Temmuz 1945, Sayı: 6058

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6058.pdf> ET: 23.03.2024

Resmi Gazete, 23 Mayıs 1949. Sayı: 7213,

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7213.pdf> ET: 20.03.2024

Resmi Gazete, 8 Haziran 1949. Sayı: 7227.

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7227.pdf> ET: 20.03.2024

Resmi Gazete, 22 Haziran 1959. Sayı: 10233,

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10233.pdf> ET: 01.04.2024

Resmi Gazete, 12 Ocak 1961. Sayı: 10705

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10705.pdf> ET: 01.04.2024

Resmi Gazete, 12 Haziran 1959. Sayı: 10229,

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10229.pdf> ET: 01.04.2024

Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961. Sayı: 10859,

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10859.pdf> ET: 03.04.2024

Resmi Gazete, 25 Nisan 1963. Sayı: 11390,

- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11390.pdf> ET: 05.04.2024
- Resmi Gazete, 10 Temmuz 1976. Sayı: 15642,
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15642.pdf> ET: 07.04.2024
- Resmi Gazete, 12 Eylül 1980. Sayı: 17103 mükerrer,
- https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf ET: 10.04.2024
- Resmi Gazete, 20 Ekim 1982. Sayı: 17344,
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17844.pdf> ET: 15.04.2024
- Resmi Gazete, 27 Mayıs, 1983. Sayı: 18059,
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18059.pdf> ET: 15.04.2024
- Resmi Gazete, 14 Haziran 1986. Sayı: 19078,
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19078.pdf> ET: 16.04.2024
- Resmi Gazete, 2 Mart 1988. Sayı: 19742,
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19742.pdf> ET: 17.04.2024
- Resmi Gazete, 3 Temmuz 1992: Sayı: 21273,
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21273.pdf> ET: 18.04.2024
- Sallan Gül, S. (2004). Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!. İstanbul: Etik Yayınları.
- Sarıpek, D.B. (2017). “Hak Temelli” Sosyal Politikadan “Hayırseverlik Temelli” Sosyal Politikaya Geçişte Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü, 4(11), 81-99.
- Sarısu, A. (2003). Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme. *Asomedy Dergisi*, 38-57.
- Serter, N. (1994). Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Seyyar, A. (2002). Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük). Kırklareli: Beta Basım A.Ş.
- Sheafor, B. W., ve Horejsi, C. J. (2016). Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler. (D.B. Çiftçi, A. Bilgen, B. Kaynarkaya, D. Gülmez, E. Türközü, F. Çoban, Ç. Gizem, H. Özen, O. Uraz, T. Uraz, & Y. S. Oğuz, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Soydan, A. (2013). Darüşşafaka Tarihinden Kesitler. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi
- Soysal, M. (2015). Turgut Özal’ın Başbakanlık Döneminde Kentleşme ve Medya. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Şaylan, G. (2016). Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şimşek, H. (2012). Türkiye’de 1980 Sonrası Süreçte Sosyal Devlet ve Yoksullukla Mücadele (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şişman, Y. (2017). Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?, 4(2), 1-22.
- Şenkal, A. (2007). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. İstanbul: Alfa Basım.
- Talas, C. (1992). Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Talas, C. (1995). Toplumsal Politika. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tanör, B. (2020). Türkiye Tarihi 5. Sina Akşin (Ed.). *Siyasal Tarih (1980-1995)* içinde (27-159). İzmir: Cem Yayınevi.
- Taşkesen, M.Ö. (2017). Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar. *İş ve Hayat Dergisi*, 5, 57-66.
- Temizel, H. (2007). Neoliberal Politikalar Doğrultusunda Türkiye’de Devletin Yeniden Yapılanması Küresel Sistemlerle Bütünleşme Sorunları. (Yayımlanmamış doktora tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Tetik, A. (2022). Türkiye’de Sosyal Devletin Dönüşümü: Sosyal Politika Uygulamaları Bakımından Tarihsel Bir İnceleme (Yayımlanmış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Tetik, A. (2022). Türkiye’de Sosyal Devletin Dönüşümü. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Tınar, Y. (2022). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi ve Rolü. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(2), 129-151.
- Toper, F., Aslan. H., Özpolat, A.O. (2023). Türkiye’deki Sosyal Hizmet Kurumlarının Tarihsel Gelişimi. *Journal of History School*, (62), 125-158.
- Tuncay, T., Tekin. H.H. (2021). Sosyal Hizmet Mesleğinin ABC’si. Ankara: Nika Yayınevi.
- Turgut, A.E. (2019). Türkiye’de Neoliberalizm ve Sosyal Devletin Dönüşümü, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tuz, A.N. (2010). Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Türkmen, B. (1987). Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri (Yayımlanmamış doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uluç, A.V. (2014). Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 107-140.
- Uğurlu Şenel, N. (2003). Türk Batılılaşmasında Medeni Kanun’un Önemi. *Atatürkçü Bakış Dergisi*, 2(4), 73-92.

- Uyanık, E. (2004). Bir Osmanlı Sosyal Kalkınma Projesi Olarak Islahhaneler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 13(4), 59-83.
- Uyanık, M.A. (2010). 1980 Sonrası Türkiye'nin İşsizlik Yapısı ve Büyüme İlişkisi, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Uyar, S. (2008). Özal Döneminde Sosyal Politika (1983-1989) (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Ünal, V. (2012). Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2) .
- Ünal, R. (2022). Asr-ı Saadet Döneminde Aile ve Sosyal Hizmet, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Yaşar, S. (2017). İşçi Sigortaları Kurumunun Kuruluşu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(2), 211-232.
- Yaşar, S. & Taşar, M.O. (2019). Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118-144.
- Yay, S. (2014). Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3(9), 147-162.
- Yay, S. (2015). 1980’den Günümüze Türkiye’de Sosyal Yardım Alanındaki Gelişmeler ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), 18-33.
- Yediyıldız, B. (1988). “Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri”, *Vakıflar Dergisi* (20), 403-408.
- Yeşilyurt, Y. (2020). Sivil Toplum ve Ulus Devlet. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 20-37.
- Yıldırım, C. (2011). Neoliberal İktisat Politikalarının Türkiye’de Orta Sınıfa Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Yıldız, N. (2008). Neoliberal Küreselleşme ve Eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 13-32.
- Yılmaztürk, A. (2013). Türkiye’de Sağlık Reformlarının Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın Küresel Niteliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 176-188.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2017). Sosyal Hizmet/Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş. Nar Yayınevi: Ankara.
- Yörük, E. (2022). Türkiye’de Refah Devleti ve Siyaset. İletişim Yayınları: İstanbul
- Yüksel, B. (2016). Sosyal Politika Sorunlarına Çözüm Aracı Olarak Ahilik. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (2), 488-500.

Zastrow, C. (2015). Sosyal Hizmete Giriş. Nika Yayınevi: Ankara

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaöğretimini Ankara’da tamamladı. 2016 yılında Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet bölümünü kazandı ve 2017 yılında yatay geçiş ile Sakarya Üniversitesi’ne geçiş yaptı. 2020 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünden üçüncülük derecesiyle mezun oldu. 2021 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde lisansüstü eğitimine başladı.

YAYIN VE ESERLER

Atılğan, D. (2022). Ahilik Teşkilatı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Eğitici Rolü Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 2(1), 59-73.

